Onnen orja

Eino Leino

Project Gutenberg

The Project Gutenberg EBook of Onnen orja, by Eino Leino

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

Title: Onnen orja

Author: Eino Leino

Release Date: December 20, 2004 [EBook #14387]

Language: Finnish

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK ONNEN ORJA ***

Produced by Tapio Riikonen

ONNEN ORJA

Kirj.

Eino Leino

1913.

[Orja-romaanien järjestys: Työn orja, Rahan orja, Naisen orja,
Onnen orja.]

1.

Pikajuna syöksyi halki Tyrolin.

Alpit olivat jo puolipäivästä saakka alkaneet piirtyä taivaanrannalle suurina, hohtavina, valkoisina möhkäleinä. Ensin yksitellen kuin etuvartiat, sitten rivittäin kuin jääkäriketjut, vihdoin loppumattomina jonoina kuin todellinen jättiläis-armeija, alku-aikojen kimalteleva ritaristo.

Olikin sattunut mitä ihanin päivänlasku.

Valahdellut sieltä täältä taivaan kultainen valkeus vuorten soliin. Kirkastanut

milloin palasen tuollaisen Hiitolan sankarin lumisesta pantsarpaidasta, milloin etäisen, yksinäisen esitaistelijan jäisen kypärtöyhdön.

Ja keskellä tätä kaamoittavaa, haudanhiljaista luonnonleiriä kiemurteli matala, kääpiömäinen juna kuin sievä sisilisko, vilahdellen pitkiä vuorenrinteitä myöten, sukeltaen tunnelista tunneliin, kohoten aina korkeammalle, jättäen aina syvemmät kuilut kupeilleen.

Mutta vasta nyt, illan hämärtyessä, saivat alpit juhlallisimmat ääriviivansa.

Nyt näyttivät ne todellakin uhaten valmistuvan taisteloon.

Valon väkeviä sankareita ne olivat. Yön valtoja vastaan ne taistelivat.

Sotivat kesän ja päivän puolesta, suojaten Italian ihanaista maata halloilta ja kylmiltä pohjoistuulilta, vaikka ne itse näyttivätkin niin hallaisilta ja niiden silmän-iskut pilvien korkeudesta niin pelottavilta.

Mutta työmies on työnsä näköinen, sanotaan.

Minkä mahtoivat nuo Auringon ylpeät ritarit sille, että heidän partansa olivat jäätyneet ja heidän kulmakarvansa kuuroittuneet tässä ikuisessa kamppaelussa?

Taaskin uhkasi yö.

Taaskin oli sota ankara heidän edessään. Ei ollut nyt aika hymyillä, ei nyykäyttää päätään edes ohikiitävän kääpiökansan viattomille, lapsellisille edustajille.

Johanneksen silmät painuivat umpeen.

Mutta aivojen kuvasarjat jatkoivat kulkuaan.

Vuorten huiput muuttuivat tanssiviksi, kömpelöiksi lumitontuiksi, joulu-ukoiksi, jotka täällä talvisen tähtitaivaan alla pitivät pitojaan. Taikka täyttyi tunturinrinne pienillä, mustilla pisteillä, joiden loppumattomat sarjat näyttivät väkipakolla pyrkivän etelään.

Ahaa, Hannibalin sotajoukkoja ne olivat! Pian oli lankeava arpa Rooman ja Kartagon kohtalosta.

Sangen torkahtelevien silmäluomien lomitse piirtyy tuossa pieni tyrolilainen kylä eteen, tuossa kaupungintapainen.

Täysi talvi vallitsee. Tulet tuikkivat syvältä laakson pohjasta, jossa kapea virta solisee. Päätähuimaavat tunturiseinät piirittävät näköalan kaikkialta.

Ei tehnyt mieli asua siinä.

Alpit olivat mahtavia matkatovereita. Saattoivat uljaita ja uskollisia sotaveikkojakin olla, mutta asuintovereiksi ne tuntuivat hiukan liian kalseilta ja kunnianarvoisilta.

Ihminen litistyi liian pieneksi niiden väliin.

Ihmisteot, suurimmatkin, jäivät vain vähäpätöisiksi hiilipiirroksiksi noiden taivaanrantoja sivuavien sivellinvetojen rinnalla, joilla maailmoiden ikuinen Mestari täällä oli tulkinnut luovia ajatuksiaan ja tunteitaan.

Pienet, yksinäiset rautatie-asemat muistuttivat tavattomasti talvista Suomenmaata, matkaa Savon tai Karjalan sydänmailla.

Eikö tallustanutkin tuossa mies turkeissaan? Eikö sitonutkin hevostaan aseman aitaan ja heittänyt reenperästä heinänippua sille junaa odotellessaan? Ja totta tosiaan, helähtiväthän tuolla oikeat talvitiuvut ja kulkuset metsätiellä!

Mutta metsän takaa kohosi harmaansinertävä vuortenvanhin, ympärillään tähtikimmeltävä kauhtana, päässä puuhkalakki parhaasta kuutamosta.

Pieni idylli tässä näyttämön etualalla se vain olikin, joka oli tuonut kotoisen kuvan mieleen. Siellä takana oli Tyrolin henki itse, seisoi alppien ainainen läsnäolo.

Oli Johannes joskus ennenkin tätä tietä Italiaan matkustanut.

Mutta silloin oli ollut kesä eikä tuima talvi, kuten nyt. Ruoho vihertänyt pitkin vuorten rinteitä, vain sieltä täältä sinertävä jääkirkko vilahtanut.

Kaikki oli ollut silloin niin toisin. Toisin myöskin hänen ajatuksensa myllertäneet.

Nyt ne kulkivat niin tyynesti ja tasaisesti.

Nyt ei niillä tuntunut olevan kiirettä mihinkään.

Ennen ne olivat jo kaukana junan edellä pitkin outoja, etäisiä ilman-ääriä karkeloineet. Nyt ne tuskin tuntuivat perässä pysyvän. Ja minnepä ne olisivatkaan enää moisella hullunriemulla rientäneet?

Olihan elämä tuttu hänen edessään. Tuttu yhtä laajalti edessä kuin takana, alhaalla pimennoissa kuin ylhäällä huipuilla ja korkeuksissa.

Mistään ei voinut vaara uhata. Ei mistään seikkailu siintää, ei edes pienen, viekoittelevan uskaltamisen mahdollisuus kättä vilkuttaa.

Hän oli onnellinen.

Hän eli sovussa maailman kanssa. Eikä hänen oma itsensä kiusannut häntä enää, vaan oli hänelle jatkuvan, puoli-mietiskelevän, puoli-uneksivan elämännautinnon lähde.

Epäilemättä tutki, seuloi ja eritteli hän yhä vieläkin itseään. Mutta ei enää yhtä turhantarkasti kuin ennen.

Hänen silmänsä eivät enää aamusta iltaan taapäin hänen omaan takaraivoonsa tuijottaneet. Hänellä oli nyt varaa katsoa eteenpäin ja uloskinpäin niillä, huomata ihmisiä ja esineitä ympärillään, tarkata luontoa, elämää, ohikiitäviä maisemia, kyliä ja kaupunkeja.

Ja kaikki huvitti häntä.

Kaikki tuo ulkopuolinen oli hänelle kymmenvuotisten kiihkeiden sisällisten taistelujen jälkeen niin uutta ja outoa, että hän sai siitä mitä tuoreimpia, aivan kuin ensikertaisia vaikutuksia.

Hän katseli kuin lapsi elämää. Katseli samalla vilpittömällä, käyttämättömällä mielenkiinnolla, jolla hän kerran oli omaan itseensä katsonut, silloin kun sen kuilut olivat hänelle ensi kerran auenneet.

Nyt hän tunsi itsensä. Taikka ainakin luuli tuntevansa niin paljon, ettei se enää voisi tuottaa hänelle mitään äkillisiä, epämukavia yllätyksiä.

Se olikin hänen mielestään elämän tarkoitus.

Kuinka lähellä se itse asiassa oli ja kuinka kaukaa hän oli ollut ennen sitä etsivinään!

Onni oli elämän tarkoitus. Eikä mikään onnellinen olotila taas ollut pitemmän päälle mahdollinen ilman kaikkien voimien tasapainoa.

Mikä tomppeli hän oli ollut, ettei hän ollut tuota ennen ymmärtänyt!

Onni oli ollut hänelle siellä ja onni oli ollut täällä. Ja hän oli ollut heti valmis sen jälestä syöksymään kuin lapsi sateenkaaren jälestä!

Muistamatta, ettei onnea voi tavoittaa, ellei se tule, ja ettei onnea ole monta eikä monena heijastuvaa, vaan että se on, samoin kuin jumala ja samoin kuin elämäntotuus, sisäiseltä olemukseltaan yksi, pyhä ja jakamaton.

Nuorena hän oli etsinyt onnea työstä!

Epäilemättä oli onnea sekin, mutta eihän se voinut kelvata miksikään elämän ohjenuoraksi.

Olihan työ keino eikä tarkoitusperä. Keino elää, koska ei ollut mitään isiltä-perittyjä pääomia. Elää ja elää mukavasti, ajatella kauniita asioita, lukea hyviä kirjoja, käydä konserteissa ja teattereissa, harjoittaa politiikkaa, jos oli siihen halu, seurustella ihmisten kanssa ja matkustella.

Sanalla sanoen: keino laiskotella.

Ei työ ollut ihmisen kunnia, jos ei juuri häpeäkään. Se oli vain hänen kova kohtalonsa. Ankara, käytännöllinen välttämättömyys, jota ilman ei tullut toimeen tässä yhteiskunnassa, jos tahtoi käydä rehellisestä miehestä eikä toisen työllä elää.

Mutta eihän välttämättömyydestä voinut tehdä hyvettä eikä käytännöstä periaatetta.

Kuitenkin olivat useimmat ihmiset tehneet niin. Tehneet ja olleet onnelliset.

Johannes ei ollut voinut tässä suhteessa seurata useimpien esimerkkiä.

Heti kun hän oli tullut innokkaimmankin, ihanteellisimmankin elämäntyön takaa ammoittavan tyhjyyden tuntemaan, hän oli kääntynyt siitä pois kauhistuksella. Ei niin aivan perinjuurisesti käytännössä tosin, sillä siitä esti jokapäiväisen toimeentulon kysymys hänet, vaan periaatteessa, oman sydämensä ja aivojensa onkaloissa.

Työ oli ollut hänen nuoruutensa uskonto ja jumalankuva.

Työn tuli olla yksinvaltias, sille oli kaikki uhrattava. Se oikeutti kaikki, se vanhurskautti kaikki. Kaikki muut elämän suhteet, velvollisuudet ja tarkoitusperät olivat olemassa vain tuota yhtä varten.

Jos työ vaati, ei ollut mitään vaalia. Kaikki, kaikki tuon Molokin kitaan!

Sitten hän oli etsinyt onnea rahasta.

Se oli tapahtunut silloin, kun hänen uskonsa työhön oli murtunut ja hän kadottanut kaikki elämänsä ihanteelliset, etäisyyteen tähtäävät tarkoitusperät.

Oli jäänyt jälelle vain tämä elämä, hetken elämä, ihmis-ijän elämä, oman itsensä ja ympärillä olevien ihmisten elämä, joka vaati vastausta. Miten oli siihen suhtauduttava?

Se oli vallittava!

Tuo oli se uusi totuus, joka äkkiä oli hänen aivoissaan ilmi pulpahtanut.

Jos kerran oli hassutusta tehdä työtä jonkun ihanteellisen, ajallisuutta uhmaavan, ihmis-ystävällisen tai omaa kunniaa, mainetta ja ijäisempää itseyttä säilyttävän tarkoitusperän hyväksi, niin saattoi olla kysymys enää vain tämän lyhyen elämän mahdollisimman mukavasta, huolettomasta ja itsekkäästä elämisestä.

Mutta siihenhän oli sangen vaikea työllä päästä.

Eihän työ vallinnut maailmaa, vaan raha! Ja rahaa oli saatavissa niin monella muulla helpommallakin keinolla maailmassa.

Hän oli senvuoksi mennyt varakkaisiin naimisiin, ruvennut liikemieheksi ja käyttämään muiden työtä hyväkseen. Raha oli valtaa, ja ulkonaisesti hän olikin jo sangen hyvin vallinnut maailmaa.

Mutta hän ei ollut sittenkään ollut onnellinen.

Hänen sisäinen minänsä oli kaivannut jotakin muuta. Niin monet oleelliset puolet hänestä olivat kituneet ja kärsineet tässä yhteiskunnallisen valheen, yhteiskunnallisen vääryyden ja mädätyksen ilmakehässä.

Sitten hän oli siitäkin vapautunut.

Nainen oli tullut hänen epäjumalakseen.

Ei nainen ylimalkaan, vaan aivan erikoinen, yksilöllinen nainen, jota hän kenties oli rakastanut juuri siksi, että tämä itse lapsuudesta saakka oli ollut niin äärettömästi, niin epäjumalisesti häneen rakastunut.

Silloin hän oli luullut ensi kerran ymmärtävänsä, mitä elämän onni oli.

Ei se ollut iloa, nautintoa ja mielihyvää yksinomaan. Se oli yhtä paljon surua, tuskaa ja kärsimystä.

Ja kaikkea sitä oli rakkaus tarjonnut hänelle. Tarjonnut suuremmassa määrin kuin mikään hänen ennen uskomansa onni ja täyttänyt siinä suhteessa hänen vaatimuksensa täydellisesti.

Mutta siitä oli taas puuttunut tuo ulkopuolinen.

Tuo nainen oli kiinnittänyt hänen mielensä siihen määrään, että jälleen eräät toiset oleelliset puolet hänessä olivat huutaneet vapautta ja pelastusta.

Täydellistä, pilvetöntä, lakkaamatonta sielun ja ruumiin sopusointua hän oli haaveksinut. Sen sijaan hän oli saanut alituista jännitystä, levottomuutta ja hermotaistelua, josta ei ollut armahdusta yöllä eikä päivällä ja jonka sietämisen vain eräät huimaavat, välähdykselliset lemmenhetket tekivät mahdolliseksi.

Kolme vuotta hän oli elänyt yhdessä tuon naisen kanssa.

Siitä oli tullut hänen suurin orjuutensa.

Kaikkensa hän oli antanut tuolle naiselle. Ja kaikkensa oli tuo nainen antanut hänelle.

Ero heidän välillään oli ollut vaikea ja olisi tuskin koskaan Johannekselle onnistunut, ellei eräs toinen nainen olisi sattunut hänen tielleen ja oman olemuksensa voimalla auttanut hänen sisäistä vapautumistarvettaan. Ja niin se oli hänelle vihdoin onnistunut.

Ainakin ulkonaisesti.

Hän oli jättänyt Liisan, joka oli ollut hänen vapaan, suuren rakkautensa nimi. Hän eli nyt siviliavioliitossa rouva Rabbingin kanssa, joka samoin kuin hänkin oli eronnut ensimmäisestä miehestään ja sattunut Köpenhaminaan samaan aikaan kuin oli loppunut hänen särmäkäs suhteensa Liisan kanssa.

Nyt matkusti rouva Rabbing tuossa, häntä vastapäisellä sohvalla, hänen kanssaan Italiaan.

Kahdeksan tyyntä, turvallista vuotta oli jo kestänyt heidän avioliittonsa.

Rouva Rabbing oli ollut juuri se nainen, jota Johannes kaipasi, jonka rakkaus ei häntä vanginnut eikä orjuuttanut, vaan tuki, vapautti ja teki hänen sydämensä nöyräksi ja hiljaiseksi.

Hän ei nimittäin mitenkään tuntenut tuollaista naista ansaitsevansa. Ja se olikin ollut hänen syvimpinä hetkinään pistävän omantunnon tuskan aihe hänelle.

Sillä eihän hän missään suhteessa voinut verrata itseään rouva Rabbingiin.

Liisa oli ollut hänen vertaisensa, yhtä alhaalta lähtenyt kuin hänkin ja ehkä vieläkin alempaa. Rouva Rabbing taas oli ylimysnainen ja kokonaan toisissa olosuhteissa kasvanut voidakseen mokomia tunnontuskia käsittää, joille hän hymyili ja joita hän piti pelkkänä lapsellisuutena.

Vai olivatko ne tunnontuskia ollenkaan?

Vai vetikö hänen entinen minuutensa häntä yhä edelleenkin tuonne toisaanne? Siihen ilmakehään, sen naisen yhteyteen, jonka kanssa hän kerran oli iloinnut korkeimmat ilonsa ja kärsinyt suurimmat kärsimyksensä?

Olivat, olivat ne tunnontuskia. Eikähän Johannes suinkaan enää Liisaa rakastanut, vaikka tämä viime aikoihin saakka oli aina silloin tällöin kirjoittanut

hänelle ja vaikka vieläkään tuskin kului päivää, jona Johannes ei jossakin muodossa olisi muistanut häntä.

Mutta eihän se silti mitään rakkautta ollut. Muistelihan hän samoin monia muitakin ihmisiä.

Kuitenkin täytyi ja oli jo usein täytynyt Johanneksen itselleen tunnustaa, ettei hän ajatellut Liisaa aivan samalla tavalla kuin monia muita ihmisiä.

Sieltäkin uhkasi tunnontuska häntä.

Siltäkin taholta kohosi kalvava tieto tehdystä vääryydestä, järjestelmällisestä, tarkoituksella harjoitetusta julmuudesta, johon hänen itsesäilytysviettinsä oli hänet pakottanut.

Tai oikeammin: jota hän oli katsonut olevansa velvoitettu harjoittamaan sen uuden jumalan ja uuden uskonnon nimessä, mikä jo kauan vaistomaisesti tajuttuna oli samoihin aikoihin alkanut kangastaa hänen olemuksensa syvyydestä.

Tuon uuden jumalan nimi oli itselö. Ja tuon uuden uskonnon nimi oli vapaus, oman minuuden ja siinä piilevien voimien ainainen vapaa purkautuminen ja toteuttaminen.

Sille oli kaikki uhrattava.

Sille hän oli uhrannut Liisan ensimmäisenä, kalleimpana uhrinaan, kun hän oli tuntenut menevänsä hänen kerallaan sisäisesti ja ulkonaisesti perikatoon. Ja sille hän olisi ollut valmis uhraamaan myös rouva Rabbingin ja koko nykyisen onnenmuotonsa, jos se vain olisi jollakin tapaa tuota korkeinta, tuota pyhintä loukannut tai rajoittanut.

Mutta se ei tehnyt sitä. Siksi se sai elää ja kukoistaa.

Nyt hän tiesi, mikä oli onni.

Se oli sopusointu oman itsensä kanssa. Niin ettei tahtonut mitään, mitä ei voinut, eikä edes voinut tahtoakaan muuta kuin mikä oli hyvää, hyödyllistä ja järjellistä.

Tahdon suurta, siveellistä vapautta siis.

Mutta kuin uskonto, kuin jumala se vaati myös näkyväisiä muotoja ollakseen ei vaan tosi, mutta myöskin todellinen.

Se vaati työtä, sillä eihän aika muuten kulunut ja olihan suurimpia nautintoja omia henkisiä voimiaan koetella, käyttää ja jännittää!

Se vaati rahaa, sillä eihän voinut tulla toimeen ilman sitä ja tekihän köyhyys kaikki elämänsuhteet niin pieniksi, inhoittaviksi ja naurettaviksi.

Ja se vaati rakkautta, sillä olihan maailma muuten autio ja tyhjä eikä elämä ilman yhtään rakastavaa ja rakastettua ystävää ollut siedettävissä.

Kaikkea sitä siis, jota hän oli ennen etsinyt ja jota saavuttaakseen hän oli polkenut niin monta polkua, niin monta haavaa antanut, saanut ja painanut arpeutumaan.

Mutta ei mitään noista erikseen siis, vaan kaikkea yhdessä vaati onni, vaati vapauden uskonto ja minuuden jumala ollakseen elävä, todellinen ja täydellinen.

Nyt hänellä oli kaikkea sitä. Nyt hänen täytyi, nyt hänen oli suoranainen velvollisuutensa olla onnellinen.

2.

Noita hän nyt mietti mielessään.

Olihan nyt kaikki hyvin? Eihän voinut tulla, eihän voinut tapahtua mitään odottamatonta?

Samaa hän oli itseltään joka päivä vuodet pitkät kysynyt. Ja tullut aina siihen turvalliseen lopputulokseen, että inhimillisesti katsoen hänen onnensa oli taatumpi kuin kenenkään.

Ennen hän ei olisi tätä onnena pitänyt.

Kuinka hän olikin mahtanut muuttua näissä kahdeksassa vuodessa! Hän tuskin muisti enää entistä itseään.

Kuinka hullu hän oli silloin ollutkaan! Mitä tuhmuuksia hän oli tehnytkään ja mitä vielä suurempia hän olikaan ollut tekemäisillään!

Ja kuinka hulluja hän oli haaveksinut!

Hänen mielestään silloin oli elämän suurin autuus ollut elää niinkuin jokainen ilta olisi ollut viimeinen ja jokainen aamu ensimmäinen. Eikä tietää, mitä kukin päivä toisi mukanaan, vaan odottaa aina jotakin uutta ja ihmeellistä.

Hullutusta, hullutusta! Ei ollut mitään uusia ihmeitä.

Oli vain samaa, mitä oli ennenkin ollut. Samaa, mitä aurinko ennenkin oli valaissut, paistaen niin väärille kuin vanhurskaille.

—Johannes!

—Niin, armaani?

Kumpikin raottivat silmiään. Rouva Rabbing ojensi kätensä hymyillen hänelle.

Johannes puristi sitä sanaakaan sanomatta. Rouva Rabbing päästi hänen kätensä ja sulki jälleen silmänsä, tyyni, onnellinen ilme kasvoillaan. Nähtävästi katsoi hänkin, että he kaksi saattoivat olla toistensa suhteen täysin turvalliset.

Johannes haukotteli ja koetti uinahtaa hetken todellakin.

Mutta se onnistui vain puoleksi. Mielikuvat jatkoivat kulkuaan. Ja ajatukset karkeloivat omia teitään, hänen torkahtelevasta tahdostaan vähääkään välittämättä.

Oliko tämäkään onni sitten?

Johannes *tahtoi* vastata myöntävästi.

Mitä hän muuta olisi voinutkaan? Olihan kaikki käynyt hänen mielensä mukaan. Ja kaikki muodostunut vielä paljon paremmaksi ja sopusointuisemmaksi kuin hän oli uskaltanut toivoakaan.

Eihän hän kuitenkaan olisi kestänyt Liisaa, yhtä vähän kuin Liisa häntä. Olisivathan he molemmat, jos he vielä vuodenkaan olisivat jatkaneet suhdettaan,

olleet pelkkinä raunioina.

Ei! Pikemmin sen olisi täytynyt päättyä murhalla tai itsemurhalla.

Tai kenties se luultavammin olisi päättynyt kaksoismurhalla. Sillä eihän kumpikaan heistä olisi tahtonut jäädä toisen jälkeen elämään.

He olivat rakastaneet liiaksi toisiaan.

Niin se oli ollut. Ja se, yhdessä heidän aina valvovan, aina vaanivan itsesäilytysviettinsä kanssa, oli heidät toisistaan erottanut.

Rouva Rabbing oli tullut pelastavana enkelinä heidän välilleen.

Onnellista ja rauhallista oli ollut heidän elämänsä. Ilman mitään erikoisia intohimon leimuja ja lemmen juhlahetkiä tosin, mutta myöskin ilman sielullisia palohaavoja ja sisäisiä särkymisiä.

Rouva Rabbing oli hänet järjen ja tahdon tietä valloittanut. Eikä Johanneksella ollut koskaan ollut syytä katua, että hän kerran oli niidenkin ääntä kuunnellut, eikä aina vain sokeasti hetkellisten halujensa tai tilapäisten mielikuviensa ajettavaksi antautunut.

Hän *osasi* siis sitäkin! Hän taisi siis, jos tahtoi, myöskin hillitä intohimonsa. Olla viisas ja varovainen, ajatella eteenpäin, ei aina vain tämän tuokion vivussa keikkua.

Tuo tieto teki hänet turvalliseksi.

—Johannes! kuului jälleen tyyni, täyteläinen nais-ääni soinnahtavan.

—Niin, armaani?

—Missä me olemme?

—Luulen, yhä edelleen Tyrolissa. Tulliasema ei ole ollut vielä.

Rouva Rabbing huoahti ja painoi silmänsä jälleen umpeen. Ei voinut edes nukkua kunnollisesti, ennen kuin tullitarkastus oli tapahtunut.

Samassa syöksyy sisälle junankuljettaja hengästyksissään:

—Tämä vaunu jää ensi asemalle! hän selittää hätäisesti. Kaikkien matkustajien on muutettava.

—Kuinka niin? kysyy Johannes terävästi. Pitihän tämän mennä suoraan Napoliin.

—Kyllä. Mutta vaunu on rikki. Kaikkien matkustajien on muutettava.

Hän. meni menojaan kuin tuuliaispää.

Kiusallista! Muuttaa keskellä yötä kimpsuineen ja kampsuineen. Ja mihin? Jumala ties, oliko niillä makuupaikkojakaan!

Siinä silmänräpäyksessä juna vihelsi ja pysähtyikin.

Ulkona oli hämminki täydellinen. Kaikki sen vaunun matkustajat työntyivät yht'aikaa tavaroineen asemasillalle ja tahtoivat tietää, mihin heidän oikeastaan oli muutettava.

—Milanon vaunuun! vastattiin.

—Mutta emmehän me matkusta Milanoon, väitti Johannes. Me matkustamme Napoliin.

—Te saatte muuttaa Veronassa!

Sangen lohdullista! Mutta siinä ei ollut mitään tehtävissä.

Tulliasema tuli ja sivuutettiin. Mutta ei ollut ajattelemistakaan nukkumista. Mitään makuupaikkoja ei ollut saatavissa.

Hyvä, että he olivat saaneet edes istumapaikat eräiden suuttuneiden ja kiroilevien saksalaisten väliin, jotka olivat samassa kadotuksessa.

Rouva Rabbing kärsi kaikki kirkastetun marttyyria hymy huulillaan.
Mutta Johannes hermostui.

—Anteeksi, hän sanoi suomeksi vaimolleen. Minä nousen hieman käytävään polttelemaan.

Rouva Rabbing nyykäytti päätään hänelle äänettömästi.

Käytävässä odotti suuri yllätys Johannesta. Hän tapasi siellä vanhan ystävänsä taiteilija Muttilan, joka oli ollut aikoinaan, kahdeksan vuotta sitten, Köpenhaminassa samana syksynä kuin hänkin ja jonka kanssa Liisa silloin oli jouluksi kotimaahan matkustanut.

—No, päivää! tervehti Muttila leveästi. Johannes Tamminen! hitto soi!

—Heh, sinäkö se olet? En ollut tunteakaan.

—Vähän turpunut sitten viime näkemän? hymyili Muttila tyytyväisenä. Niinpä niinkin! Ja sinä se vain laihdut vuodesta vuoteen?

—Mitä lie tullut tehdyksi! Onpa siitä aikoja, kun me kaksi olemme toisiamme tavanneet.

Muttila oli myös noussut käytävään polttelemaan. Hänenkin vaunu-osastonsa oli näiden arvaamattomien olosuhteiden pakosta ihmisiä täyteen tuppautunut.

—Niin, emme sitten kuin Köpenhaminassa, virkahti Muttila, heittäen vieläkin tarkastelevan ja hyväksyvän katseen häneen.

Katso, mitä katsot! ajatteli Johannes. Et minussa vikaa löydä.

Hän tiesi, että Muttila pani paljon arvoa ihmisen ulkoasuun. Mutta hän tiesi myös olevansa siinä suhteessa moitteeton ja hyvin kestävänsä ankarimmankin arvostelun.

—Kuulepas, mistä sinä olet tuon kravattineulan ostanut? kysyi Muttila samassa henkeyksessä.

Ahaa, sekö se siis oli! Olipa aika asiantuntija, kun heti ymmärsi kiintyä siihen.

—Lontoosta, vastasi Johannes hymyillen. Mitä pidät siitä?

—Suurenmoinen! Saanko nähdä tarkemmin sitä?

Johanneksen täytyi hänen uteliaisuuttaan tyydyttääkseen irroittaa neula kravatistaan ja näyttää se hänelle.

Muttila tarkasteli joka puolelta jalokiveä. Vilkaisi sitten Johannekseen ja kysyi

sitten ikäänkuin sivumennen, mitä tämä oli maksanut siitä.

—Kaksituhatta, vastasi Johannes.

—Frangia?

—Niin, enpähän puntaakaan, hymyili Johannes. Muuten on se lahja vaimoltani.

Muttila ojensi neulan huoaten takaisin Johannekselle.

—Niin kalliita ei taiteilijan kannata ostaa, hän sanoi. Eikä kukaan anna meille lahjaksi sellaisia.

Itsellään hänellä oli päällään monta jalokiveä.

Johannes huomautti niistä ja virkahti:

—No, sinullahan ei ainakaan liene syytä taiteilijan elin-ehtoja moittia. Onhan sinun käynyt hyvin maailmassa.

—Kyllä, myönsi Muttila. Eihän minulla henkilökohtaisesti ole mitään erikoista valittamista. Mutta kun vertaan osaani tuollaiseen onnen myyrään kuin sinä…

—Kuinka niin, onnen myyrään? kysyi Johannes painokkaasti.

Häntä hermostutti ajatus, että hänen maanmiehensä ylimalkaan luulivat hänen rouva Rabbingin varoilla elävän. Siksi hän mielellään käytti jokaista tilaisuutta tuota harhaluuloa haihduttaakseen.

—Olethan nainut monimiljonäärin lesken, virkahti Muttila samalla ihailevasti ja hyväntahtoisesti. Miekkoinen mies!

—Se on totta, sanoi Johannes. Mutta ei hän itse silti monimiljonääri ole.

—No, arvatenkin sentään satojatuhansia?

—Mahdollisesti, keskeytti Johannes kuivasti. Mutta nehän ovat hänen eivätkä minun.

—Älä! Onko teillä sellainen sopimus?

Muttila katsoi ällistyneenä häneen. Nähtävästi kieltäytyi hänen järkensä aluksi kokonaan käsittämästä sellaista hulluutta.

—On, on sopimus, myönsi Johannes. Mutta vaikka ei olisikaan, olisi asianlaita kuitenkin sama. Taloudellisesti me kaksi olemme kokonaan toisistamme riippumattomia.

Muttila ei näyttänyt enää hänen viime sanoihinsa panevan mitään merkitystä.

—Vai sopimus, vai on sopimus, jahkaili hän. Ei suostunut muuten?

—Minä en suostunut, vastasi Johannes ylpeästi.

—Sinä?

Muttila näytti hetkisen vieläkin ällistyneemmältä! Sitten hän äkkiä näytti ymmärtävän ja sipristi viekkaasti silmiään.

—Tehän olettekin sivili-avioliitossa, virkahti hän. Muistan kuulleeni.

—Niin, vastasi Johannes, oivaltamatta vielä tätä uutta ilmettä hänen kasvoillaan. Lontoossa menimme.

—Mutta Suomessa se ei merkitse mitään?

—Ei. Mutta me olemmekin Englannin alammaisia.

Muttilan naama venyi pitkäksi. Tätä vastausta hän ei silmin-nähtävästi ollut odottanut.

—Yhyy, pääsi häneltä vain joku ääni, kun hän ei keksinyt muutakaan parempaa sanottavaa. Vai Englannin! No, ja kuinkas sitten?

Nähtävästi hänen ajatusjuoksunsa oli kokonaan tuosta tahallisella mahtiponnella mainitusta Englannin alammaisuudesta sekoittunut.

Seurasi lyhyt vaitiolo.

Tuntuu vähän ylpistyneen, ajatteli Muttila. Mutta onhan sillä syytäkin siihen. Riippumaton mies ja osaa nauttia elämästä. Ehkä tuolta voisi saada jonkun tilauksen?

Hänen huulillaan pyöri jo pieni ehdotus, mutta hän päätti sen kuitenkin lykätä varovaisesti vielä hiukan tuonnemmaksi.

Viisas mies, älykäs mies, ajatteli hän vielä. Perin hijottu mies! Tuollainen kala on pyydettävä taidolla. Miten paljon mahtoi olla totta tuossakaan hänen äskeisessä puheessaan, että hän ei muka koske vaimonsa varallisuuteen?

Tuskin mitään! Muttila jäi kaikissa tapauksissa sangen epäilevälle kannalle tuon seikan suhteen.

Mutta koska toinen kerran väitti kivenkovaan asian olevan niin kuin hän sanoi, täytyi tietysti olla häntä uskovinaan.

Ja vaihtaa puheen-ainetta.

—Lontoossako sinä sitten olet elänyt nämä vuodet, hän kysyi, kun emme ole tavanneet, emme kotona emmekä ulkomailla?

—Lontoossa ja Parisissa, vastasi Johannes. Mutta enimmäkseen Lontoossa. Siellä tuntee sittenkin enimmän olevansa maailman keskipisteessä.

—Et ole kotimaassa käynyt?

—En. Taikka oikeastaan, kyllä kerran. Mutta minä pakenin sieltä tavallista pikemmin.

—Kuinka niin? Ei miellyttänyt?

—Ei. Eihän siellä ole mitään henkistä liikettä eikä elämää. Ihmiset mätänevät paikalleen.

—Niinkö sinun mielestäsi? ihmetteli Muttila. Meidän muiden mielestä Suomi juuri viime aikoina on mennyt erikoisen vilkkaasti eteenpäin.

—Ehkä ulkonaisesti, myönsi Johannes. Mutta ihmiset, mutta ihmisten sisäinen sielun-elämä! Paitsi Venäjää, en tiedä mitään maata, missä se olisi niin painostavaa.

—Juuri Venäjäpä siellä meillä painostaakin.

—Voit olla siinä oikeassa, myönsi Johannes miettiväisesti. Mutta Suomessa suurin vaara ei ole venäläinen virkavalta.

—Mikä sitten?

—Venäläinen kansansielu itse, jatkoi Johannes äskeiseen äänilajiin. Te ette kestä sitä.

—Te? Sanotko sinä *te*? tiukkasi Muttila melkein kiivaasti. Pidätkö itseäsi siis niin kokonaan syrjästä-katsojana?

—Pidän, vastasi Johannes tyynesti. Minä *olen* syrjästä-katsoja. Sillä minä olen maailmankansalainen.

—Ja Englannin alammainen! hymähti Muttila hiukan pilkallisesti.

—Juuri niin, vahvisti Johannes. *Civis Romanus sum*. Kaikkien pienten kansojen tulisi seurata minun esimerkkiäni.

Syntyi jälleen lyhyt vaitiolo.

Ylpistynyt, ylpistynyt on herja, päätteli Muttila mielessään. Mutta pannaanpa poika tiukalle! Kysytäänpä häneltä, kuinka hän mahtaa tulla toimeen Englannissa.

Ellei hän vaimonsa varoihin muka koske nimittäin. Eiköhän sittenkin mahda juosta tarpeellinen kultasuoni kotimaasta?

—Kyllähän tässä monikin, hän alotti hitaasti, taitaisi mielellään Englantiin muuttaa, jopa tulla Englannin alammaiseksikin, ellei tuota aineellista kysymystä olisi.

—Niinpä niin, myönteli Johannes. Sehän se ratkaisee.

—Ratkaiseepa hyvinkin, jahkaili Muttila. Suo nyt sentähden anteeksi yksi kysymys, koska kerran ollaan vanhoja tuttavia.

—Vaikka sata!

—Suoraan sanoen: millä esim. sinä tulet toimeen siellä?

Johannes oli odottanut kysymystä. Olihan se itse asiassa aivan luonnollinen.

Eikä hän kuitenkaan voinut olla hymyilemättä Muttilan vilpittömälle mielenkiinnolle, joka kuvastui hänen jokaisessa kasvonjuonteessaan.

—Työllä, hän virkahti keveästi. Minä kirjoitan.

—Ai, se on totta! oli Muttilakin vasta muistavinaan. Sinähän julkaisit jo monta vuotta sitten jonkun teoksen, joka herätti suurta huomiota.

—Kyllä.

—Jotakin yhteiskunnallista?

—»Suomi tulevaisuuden valtiona.» Juuri niin. Se on käännetty nyt monelle kielelle, myöskin englanninkielelle.

—Ja sinä ansaitset sillä jotakin?

—En sillä juuri enää, vaan muilla. Minä olen kirjoittanut monta muutakin teosta sen jälkeen.

—Yhteiskunnallisia?

—Kansallistaloudellisia. Mutta minä en kirjoita enää suomeksi mitään. Minä kirjoitan suoraan englanniksi.

Muttila katsoi häneen perin vakavalla ja rehellisellä kunnioituksella.

—Anteeksi, hän sanoi miltei nöyrästi. Minä en ole tiennytkään. Eihän sitä tule kaikkea seuratuksi.

—Eipä tietenkään. Kullakin on omansa. Taitaa olla paljon siellä kotona, jota minäkään en ole tullut niin tarkkaan seuranneeksi.

He vaikenivat jälleen. Ja tunsivat kumpikin syvästi, että kokonaiset maailmat olivat heidän välillään.

—Sinusta olen kuitenkin silloin tällöin lukenut sanomalehtien palstoilta, jatkoi Johannes, kun ei Muttila edelliseen sanonut mitään. Ja useimmin hyvää.

—Äh, sanomalehdet! kiivastui Muttila. Ne eivät tiedä mitään, ne eivät ymmärrä mitään. Taiteesta ne eivät ainakaan tiedä enempää kuin sika hopealusikasta.

—Voivat kuitenkin uutisia välittää, huomautti Johannes. Mutta tosi on, että teillä on maailman turmeltunein sanomalehdistö.

—Älä helkkarissa! Sanotko niin?

Kyllä hänkin maansa sanomalehtiä vihasi, varsinkin silloin, kun ne sisälsivät hänestä epäedullisia arvosteluja. Mutta ei hän kuitenkaan olisi tahtonut mielipidettään aivan noin jyrkästi määritellä.

—Eiväthän ne kuitenkaan ole ostettavissa, koki hän puolustella. Ei meillä niinkuin Ranskassa ja monessa muussa maassa.

—Eivät poliittisesti tosin, myönsi Johannes. Mutta kaikissa muissa suhteissa ne sitten ovatkin täydellisesti selkärangattomia.

—Missä suhteissa tarkoitat?

—Kaikissa henkisissä suhteissa. Niissä ne ovat kokonaan lukijakuntansa enemmistöstä riippuvaisia.

—Eivätköhän mahda olla muissakin maissa?

—Eivät missään niinkuin teillä. Muualla täytyy sentään *sanoa* jotakin, olla *joku* vakaumus. Teillä ei kohta ole mitään vakaumusta kenelläkään ja siksi alkavatkin kaikki sivistyneet ihmiset siellä olla yksimielisiä.

—Siihenhän sitä on pyritty, tuumi Muttila. Tarkoitan yksimielisyyteen.

—Mutta tiedätkö, mikä siitä on seurauksena? Maan henkisen tason aleneminen. Harmaa, yksitoikkoinen ikävyys, joka tappaa kaiken yritteliäisyyden ja elämänilon.

—Siihenkin on Venäjä syypää.

—Te olette nyt kerta kaikkiaan tottuneet Venäjää kaikesta syyttämään.

—Mutta *onhan* se syypää, virkahti Muttila vakaumuksella. *Olisihan* meillä toisin

asiat, jos me olisimme itsenäinen ja vapaa valtakunta.

He olivat kumpikin alkaneet kiihtyä jo jonkun verran.

Johannes huomasi sen ensiksi ja kiirehti myös ensimmäisenä itsensä hillitsemään.

—Se on asia, sanoi hän tyynesti, josta en tahdo mielelläni keskustella. Mutta jos asia olisikin, kuten sanot, sitä suurempi edesvastuu lankeaa siellä teidän puolueittenne ja sanomalehdistönne niskoille.

—Kuinka niin?

—Ne eivät ole rehellisiä. Sinä tietysti sanot, että Venäjä on syypää siihenkin. Mutta minä en usko sitä!

—Itse puhuit venäläisestä kansansielusta äsken. Se tarttuu.

—Kyllä. Mutta sen epärehellisyys ei ole vielä kaikkein vaarallisinta. Paljon vaarallisempi kuin se on tuo ääretön venäläinen haluttomuus ja elämän-ikävä.

—Vapauta sinä vain meidät venäläisestä virkavallasta! Kyllä me sitten aina noista sielullisista asioista selviämme.

—Älä halveksi niidenkään merkitystä! Katso venäläisiä itseään: nyt he hyppivät jo Imatraan pelkästä elämän-väsyneisyydestä.

—Hyvä, että hyppivät. Eiväthän siten ainakaan muille pahaa tee.

—Odottakaa vain, siksi kuin teidän nuorisonne seuraa jäljestä! Minua ei ihmetyttäisi ollenkaan, jos lukisin huomisen päivän sanomalehdestä, että Helsinkiin on perustettu ensimmäinen itsemurhaajaklubi.

—Sitä ei tule ikinä tapahtumaan.

He alkoivat kiivastua jälleen. Siksi he katsoivat kumpikin parhaaksi vaieta hetkisen ja vetää pitkän sauhun sikaristaan.

3.

—Mistä sinä matkustat? kysyi Muttila kotvasen kuluttua aivan toisella, välinpitämättömällä äänellä.

—Münchenistä, vastasi Johannes. Olemme viivähtäneet kuukauden päivät siellä.

—Niinkö? vilkastui Muttila. Mutta sieltähän minäkin tulen.

—Emmepäs ole tavanneet? Asuitko kauan Münchenissä?

—Koko syksyn. Ja nyt sinä matkustat Milanoon?

—Päinvastoin Roomaan.

—Roomaan? Siinä tapauksessa sinun täytyy muuttaa vaunua Veronassa.

—Minä tiedän. Ja sinä? Minne sinä matkustat?

—Roomaan. Me saamme siis matkaseuraa toisistamme.

Johanneksen olisi koko ajan tehnyt mieli kysyä jotakin Liisasta. Mutta hän ei uskaltanut.

Mahtoikohan Liisa olla mukana? Kenties tässä aivan lähellä, jonkun askeleen päässä, ohuen lasioven takana?

Mitä hänestä oli mahtanut tulla?

Kuinka he kaksi katsoisivat silmiin toisiaan? Kuinka puristaisivat toisiaan kädestä ja tekisivät tavallisia, jokapäiväisiä kysymyksiä?

Hänen sydämensä oli oudosti sylkähtänyt, kun hän kuuli, että Muttila oli asunut samaan aikaan kuin hekin Münchenissä.

Kenties oli Liisakin asunut siellä? Kulkenut samoja katuja, syönyt samoissa ravintoloissa? Kenties istunut samoilla tuoleilla, katsellut samoista ikkunoista, ihaillut samoja toreja tai ollut ikävystynyt samoista näköaloista?

Kuinka kummallista!

Tavata hänet? Nähdä hänet? Kuulla hänen äänensä, kenties vielä hänen kättään koskettaa?

Olihan se aivan kuin hän olisi kuvitellut kohtausta jonkun kuolleen kanssa.

Kuin kuolleen isänsä tai äitinsä. Sillä Liisa oli aikoinaan ollut rakkaampi hänelle niitä molempia.

Äkkiä oli Liisan kuva aivan ilmi elävänä hänen edessään.

Nousi jostakin kaukaa, kahdeksan vuoden takaa ja vielä kauempaa. Nousi kuin paksujen, tomuisten hämähäkin-verkkojen alta, jostakin syvältä hänen sydämensä kellarista, salaperäisen, näkymättömän voiman kohottamana. Laihana, kalpeana, kärsineenä, silmät puoli-ummessa vielä, mutta huulet jo heikosti punertavina ja väreilevinä uutta elämää.

»Kuinka? Sinä elät vielä?» kuuli Johannes jonkun etäisen, kauhistuneen äänen kysyvän sisällään.

»Minä en tiedä», tuskin kuuluvasti humisevan noiden kuin vasten tahtoaan liikkuvien huulien lomitse. »Minä en tiedä. Minusta oli vain kuin olisi joku kutsunut minua elämään.»

»Minä se olin!» tuon toisen äänen kiihkeästi huudahtavan. »Minä, minä, etkö tunne minua? Minä olen Johannes, sinun nuoruutesi sulho ja rakastettu!»

»Rakastin miestä, joka kantoi sitä nimeä. Mutta siitä on niin kauan, niin kauan. En voi muistaa enää.»

»Kuinka? Etkö muistaisi minua enää, joka olen sinua koko ajan muistanut ja ikävöinyt? Missä olet ollut niin kauan? Miksi et ole tullut ennemmin luokseni?»

»En tiedä. Minä lepäsin niin hyvin. Kuka tahtoo herättää minut? Miksi minua vaaditaan jälleen elämään?»

»Siksi, että olisit minun omani. Liisa! Minä rakastan sinua. En ole koskaan ketään muuta naista rakastanut.»

»En voi olla kenenkään oma enää. Minähän olen kuollut. Etkö sitä muista? Joku tappoi minut.»

»Minä se olin! Minä, minä, sama, joka tässä seison ja sinua henkiin-virvoittelen!»

»En tiedä, kuka olet, enkä myöskään, miksi puhelet minulle. Minä olen kuollut. En voi herätä enää koskaan enkä hengittää.»

»Kyllä, Liisa! Varmasti sinä voit. Minä *tahdon* niin. Meillä on vielä paljon elämänvuosia, onnenvuosia edessämme.»

»Minulla ei ole enää mitään. Ei edessä eikä takanapäin. Etkö ymmärrä? Eihän minua ole, ei voi olla enää olemassa.»

»Sinä olet, sinä elät! Etkö huomaa, että huulesi liikkuvat taas?»

»Kaikki pelkkää näköhäiriötä vain. Etkö ymmärrä? Minä olen poissa. Minua ei ole missään enkä tiedä edes, onko minua ollut milloinkaan.»

»Mutta *olethan* sinä siinä! Näenhän minä sinut, *kuulenhan* minä puhuvan sinun! Olethan sinä Liisa.»

»Liisan haamu olen. Sitä Liisaa, jota sinä kerran rakastit ja joka myös kerran rakasti sinua niin palavasti, ei ole enää. Hän meni pois samalla kuin sinä hylkäsit minut.»

»Herra jumala! Olisinko minä sittenkin tappanut sinut?»

»En tiedä. Mutta jos tunnet sen, joka tappoi minut, kysy häneltä, mitä pahaa minä olin tehnyt hänelle!»

»Et mitään, et mitään! Pelkkää hyvää, korkeata ja siunattua.»

»Miksi hän teki sen siis? Minä en olisi tahtonut kuolla vielä. Elämä oli niin ihana, mutta niin lyhyt, niin lyhyt. Minun ainoa elämäni!»

»Liisa, Liisa! Älä puhu noin! Sinä et *saa* puhua noin! Minä en kestä kuulla sinua, Liisa! Etkö koskaan, etkö koskaan voi antaa anteeksi minulle?»

»Ethän sinä ole tehnyt minulle mitään. Hän teki, se toinen. Hän, jota minä rakastin!»

»Liisa! Minä olin hullu, minä olin mielipuoli silloin. Minä en tiennyt, mitä tein. Liisa! Pyydän polvillani, anna anteeksi minulle.»

»Sinä unohdat, että olen kuollut. Minä en voi antaa anteeksi enää kenellekään.»

»Hyvä, siispä herätän kuolleista sinut!»

»Sinä näet, minä olen noussut haudastani. Joku kutsui minua. En tiedä, kuka se oli, minusta tuntui vain, että minun täytyi nousta ylös ja totella häntä.»

»Minä se olin. Kuoleman syvyydestäkin etsin sinut. Siitä näet, kuinka paljon rakastan sinua.»

»Kuoleman syvyydestäkin nousin sinua kohtaamaan. Siitä näet, kuinka paljon rakastin sinua. Mutta nyt täytyy minun mennä, mennä.»

»Mennä? Mihin? Nyt juuri, kun me kaksi olemme jälleen tavanneet toisemme?»

»Pois, pois! Nukkumaan, nukkumaan. Minä en jaksa enää. Miksi tahdot minua pidättää, vaikka näet, kuinka kuoleman-väsynyt olen?»

»Siksi, että rakastan sinua! Ei, minä en päästä sinua! Liisa, Liisa! Älä mene! Minua kammottaa. Etkö näe, kuinka autiota ja tyhjää siellä alhaalla on?»

»Hyvästi! Minä en jaksa enää. Mutta jos tapaat hänet, joka murhasi minut, sano hänelle, että minä en koskaan, en koskaan lakannut häntä rakastamasta!?»

Kuva haihtui. Se oli kestänyt vain sadannesosan sekuntia.

Johannesta puistatti.

Hän tunsi kylmän hien kohonneen otsalleen. Ja kun hän ojensi kätensä ottaakseen nenäliinansa, huomasi hän vapisevansa kiireestä kantapäähän.

Myöskin Muttila huomasi jotakin.

—Mikä sinun on? hän kysyi huolestuneena. Sinä kävit äkkiä niin kuoleman-kalpeaksi.

—Kuoleman?

Johannes tuijotti häneen kauhistuneena.

Oliko tuokin huomannut? Oliko tuokin nähnyt ehkä, että hän jutteli kuolleen kanssa?

Eivätkö hänen kätensäkin olleet jääkylmät? Ja eikö ollutkin ilmassa kalman ja käärinliinojen hajua?

—Kuoleman? hän toisti toisen kerran. Sanoitko, kuoleman?

—Niin sanoin, naurahti Muttila hiukan väkinäisesti. Sehän oli vain semmoinen sanantapa. En minä sillä mitään sen pahempaa tarkoittanut.

—Et pahempaa?

Johannes oli huomaamattaan tarttunut häntä takinhihaan ja tuijotti häneen nyt niin oudolla ja mielipuolisella katseella, että Muttila kävi oikein levottomaksi hänen puolestaan.

—Istuhan toki! hän sanoi tyynesti ja laski alas erään käytävän-ikkunan edessä olevan sarananiekan tuolin. Istu! Pysythän tuskin pystyssä enää.

Johannes istui koneellisesti.

Hänestä tuntui heti helpommalta. Hän kiitti ja pyysi anteeksi
Muttilalta. Häntä oli ruvennut vain äkkiä niin kummasti huimaamaan.

—Se on sydän, se on sydän, selitti Muttila isällisesti. Sydän ja matkarasitus. Kuulepas, minä luulen, että lasi konjakkia tekisi hyvää sinulle.

—Mahdollista kyllä, myönsi Johannes hajamielisesti.

—Minä haen. Minun vaimollani on pieni pullo matkalaukussaan.

Ja ennen kuin Johannes ehti estämään häntä, oli Muttila pyörähtänyt pois jostakin viereisen vaunuosaston ovesta.

Hänen vaimollaan! Hän ei ollut siis yksin, hänellä oli vaimo mukanaan.

Se ei voinut olla kukaan muu kuin Liisa.

Liisa *hänen* vaimonsa! Liisa tuossa seinän takana! Liisa kenties juuri astumaisillaan esille ja tulemaisillaan häntä tervehtimään, kädessä konjakkilasi!

Johannesta rupesi jälleen pyörryttämään.

Tietysti se oli Liisa. Eihän se voinut olla kukaan muu.

Tiesihän hän ja oli jo vuosikausia tiennyt, että Liisalla oli suhde Muttilan kanssa. Mutta hän ei ollut tiennyt, että Liisa oli Muttilan vaimo!

Eihän siinä itse asiassa mitään ihmeellistä ollut. Kuitenkin se vaikutti häneen tällä hetkellä hyvin kummallisesti.

Samalla hän muisti, että Liisa olikin vuosi pari sitten lakannut kokonaan hänelle kirjoittamasta.

Nähtävästi samoihin aikoihin, jolloin hän oli mennyt naimisiin. Naimisiin Muttilan kanssa! Kuinka hullua! Kuinka äärettömän, määrättömän mielipuolista, typerää ja naurettavaa!

Miksi? Sitä ei Johannes suinkaan olisi voinut itselleenkään selittää.

Mitä saattoi Muttila tietää hänestä? Ei mitään! Vieras mies hän oli. He kaksi, hän ja Liisa, hehän kaksi tunsivat toisensa.

Mutta miksi oli Liisa mennyt naimisiin oudon miehen kanssa?

Sitä oli tuiki vaikea todeksi ajatella. Liisa ja Muttila! Muttila ja hänen Liisansa! Johan hevostenkin täytyi nauraa mokomalle avioliitolle.

Olisi Liisa voinut ennakolta ilmoittaa edes!

Miksi Liisan olisi pitänyt ennakolta ilmoittaa hänelle avioliitostaan, siitä hän ei myöskään olisi kyennyt itselleen eikä muille tiliä tekemään. Hänestä vain tuntui niin. Hänestä vain tuntui vaistomaisesti, että hänelle oli tehty jotakin hyvin suurta vääryyttä ja että Liisa tahtoen tai tahtomattaan oli syvästi loukannut häntä.

Mitä vääryyttä? Miten loukannut?

Siten, että hän oli viimeiseen saakka kirjoittanut hänelle,

Johannekselle, vain häntä yhtä, ainoaa ja armasta ijäti rakastavansa.

Miksi valehdella, jos asia ei kerran ollut niin? Ja jos taas oli, miksi mennä naimisiin oudon miehen kanssa?

Eikö hän itsekin ollut samoin tehnyt? Oliko hän itsekään ilmoittanut Liisalle avioliitostaan?

Mutta sehän oli toinen seikka!

Eihän hän ollut kirjoittanutkaan vain häntä yhtä, ainoaa ja armasta ijäti rakastavansa.

Eikä Johannes kuitenkaan voinut oikein syyttää Liisaa tuosta petturuudesta, kuten hän jo sitä kutsui mielessään, niin ankarasti kuin hänen olisi pitänyt. Olihan hän itse alkusyy ollut. Kaikki muu oli vain seurausta siitä, että hän oli hyljännyt Liisan.

Kuinka kalpea Liisa oli ollut äsken hänelle mielikuvana esiintyessään. Kuoleman-kalpea todellakin! Mitä hän oli mahtanut kärsiäkään?

Hyvä, että hänen silmänsä kuitenkin olivat olleet puoli-ummessa. Jos hän ne olisi äkkiä aukaissut ja Johannes niistä nähnyt saman aran, pelästyneen ja armoa anovan katseen kuin kerran Köpenhaminan asemasillalla hänestä erotessaan, silloin olisi Johanneksen hukka perinyt.

Silloin olisi maailman loppu tullut!

Eihän olisi voinut kestää sellaista katsetta. Ei keneltäkään, saati sitten naiselta, jota oli rakastanut, kaikkein vähimmän kuolleelta tai kuolleista heräävältä.

Mutta jos hän nyt äkkiä tulisi tuolta?

Onneksi hän ei tullut. Muttila sieltä vain tuli hopeinen matkapikari kädessään.

—Liisa lähettää terveisiä, hän sanoi. Hänkin on hiukan pahoinvoipa. Saapas tästä, saapas-matti!

Liisa! Se oli siis sittenkin hän.

Johannes tyhjensi pikarin yhdellä kulauksella.

—Kiitos! sanoi hän. Minä voin jo paremmin.

Sitten hän sen enempiin selityksiin antautumatta ojensi kätensä ja hävisi vaunun-osastoonsa. Muttila katsoi hänen jälkeensä päätään pudistaen.

Huonot hermot, ajatteli hän melkein ääneen, huonot hermot! Terveys pilalla tykkänään. Eipä taida olla paljoa iloa tuollakaan pojalla varallisuudestaan eikä Englannin alammaisuudesta.

Samalla ei hän voinut olla mielihyvällä omaa turpeata, tukevaa ruumiinrakennustaan muistamatta. Rinta kuin ryövärillä, hermot kuin laivatouvit.

Oli se sentään hyvä, että ihmisellä oli fysiikkaa.

Sillä fysiikka, se se oli kaikki kaikessa. Mutta fysiikkaa oli myöskin hoidettava ja hoidettava kunnollisesti. Täytyi syödä paljon ja nukkua paljon eikä liiaksi rasittaa itseään, ei työllä eikä edes rakkaudella.

Toistaiseksi ei hänellä kuitenkaan vielä hätää ollut. Oli vain ruvennut viime aikoina tuntumaan umpisuolen paikoilla niinkuin pientä pakotusta.

Sitä täytyi pitää silmällä. Semmoisesta oli terve mies ennenkin keikahtanut ketarat taivasta kohden.

Näissä luvallisissa mietteissä kääntyi Muttilakin hitaasti omaan vaunun-osastoonsa.

4.

Pohjois-Italia sivuutettiin yön pimeydessä. Vasta Firenzestä alkaen rupesi jumalan luonto jälleen junan ikkunassa istujalle pakisemaan.

Aamu-aurinko oli kirkas ja kuulakka. Ilmassa oli ihmeellinen heleys ja tasaisilla vuorijonoilla levolliset, sopusuhtaiset ääriviivat, alpeille täysin vastakkaiset.

Mutta maat olivat kuurassa täälläkin ja jääkylmässä junavaunussa yökauden istuneelta jäsenet kaikki kohmettuneet.

Kuppi kuumaa kahvia olisi nyt ollut tuiki välttämätön etelämaista tunnelmaa kohottamaan. Mutta ruokavaunua ei voinut löytää hakemallakaan.

Saksalaiset kuuluivat tömistelevän asemasilloilla, lyövän ovia, kulkevan läpi vaununkäytävien kiroillen ja haukuskelevan Italian huonoa järjestystä. Annas, jos he itse kerran pääsisivät tässä maassa isännöimään!

Silloin ei muuta kuin »rechts!», »links!», »um die Ecke!» Kuin sotakomennon mukaan.

Johannes ei ollut koko yönä silmää ummistanut.

Hänellä oli ollut paanillinen kauhu nähdä Liisaa. Heti päästyään Muttilasta ja omaan vaunun-osastoonsa sijoituttuaan, missä rouva Rabbing oli ottanut vastaan hänet varmalla, ystävällisellä hymyllään, hän oli ruvennut tuumimaan keinoja, miten estää heidän mahdollista yhteensattumistaan tuon toisen pariskunnan kanssa.

Varsinkin Veronaa hän oli pelännyt kuin kuolemaa.

Siellä oli muutettava toiseen vaunuun. Tietysti satuttaisi kohtalo, joka aina oli täynnä konnanjuonia, heidät neljä samaan osastoon, kenties Liisan vielä häntä, Johannesta, vastapäätä!

Siitä tulisi ihana matka! Mikä perheellinen, mikä sukulaisesti tutunomainen jälleentapaaminen!

Vihdoin oli tuo ajatus käynyt Johannekselle niin kiusalliseksi, että hänen oli täytynyt ryhtyä asiallisiin toimenpiteisiin sen johdosta.

Hän oli noussut ja lähtenyt junankuljettajaa etsimään. Maksoi, mitä maksoi! Hänen oli estettävä tuo yhteentörmäys.

Hän tapasi junankuljettajan.

—Mihin tämä vaunu menee? hän kysyi mahtipontisesti.

—Milanoon, hyvä herra, Milanoon, vastasi toinen.

—Mutta minulla on piletti Roomaan. Minä en aio muuttaa tästä mihinkään.

—Täytyy, hyvä herra, täytyy. Rooman vaunu meni rikki. Me emme voi mitään.

Johannes painoi kultarahan hänen käteensä. Junankuljettaja vilkaisi siihen ja näytti heti yskän ymmärtävän.

—Se menee Roomaan siis, hän lausui kumartaen. Koetan toimia Teidän ylhäisyytenne tyytyväisyydeksi.

Johannes vilkutti hänelle toista kultarahaa peukalonsa ja etusormensa välissä.

—Se ei ole sillä hyvä, hän sanoi, että se menee Roomaan. Mutta teidän täytyy poistaa meidän vaunun-osastostamme kaikki muut matkustajat ja estää uusia sinne tulemasta.

—Se on helposti tehty.

Juna saapui samassa Veronan asemalle. Junankuljettaja syöksyi Johanneksen vaunun-osastoon hirmuisella huudolla ja metelillä, heitellen ulos tavaroita ja ihmisiä, tunkien käsittämättömiä sanoja suustaan, kuurona kaikille vimmastuneille vastaväitteille.

—Muutto! hän hokee vain. Vaunun muutos, hyvät naiset ja herrat!

Muutamassa sekunnissa on osasto tyhjennetty.

Sitten hän rientää asemasillalle. Sieltä alkaa kuulua ankara puheenpolina, tällä kertaa junankuljettajan ja asemapäällikön välillä.

Rouva Rabbing ei aluksi ymmärrä mitään. Hänkin kiirehtii lähtöä vaunusta.

Johannes hymyilee ja selittää hänelle asian. Mutta samassa tulee junankuljettaja läähättäen.

—Ei, se ei käy sittenkään, hän ilmoittaa raivostuneena Johannekselle.
Tämän vaunun täytyy Milanoon.

—Mutta tehän lupasitte! tiukkaa Johannes ankarana.

—Ei auta! On ennen käynyt päinsä. Mutta asemapäällikkö on lahjottu. Sellainen sika! Mutta toisen vaunun minä voin herrasväelle hommata.

—Tyhjän vaunun?

—Aivan uuden vaunun, johon ei pääse ristinsieluakaan.

Hän sai toisen kultarahansa. Ja hän hommasi toisen vaunun Johannesta ja rouva Rabbingia varten, mutta jääkylmän, sillä se liitettiin nyt vasta junaan.

Johannes hengähti kaikissa tapauksissa helpotuksesta siihen päästyään. Vaara oli toistaiseksi vältetty siis!

Mutta koko yön hän istui ikkunan poskessa mietiskellen, mitä aamu mahdollisesti toisi tullessaan.

Turhaan hän koetti tyynnyttää itseään. Miksi hän oli levoton oikeastaan? Pelkäsikö hän Liisaa? Rakastiko hän ehkä vielä tuota naista vai vihasiko hän niin sanomattomasti?

Hassutusta! ajatteli hän itse. Minä en yksinkertaisesti halua nähdä häntä. Onhan se aivan luonnollista. Se voisi vaikuttaa kiusallisesti minuun.

Näin oli yö kulunut.

Yö pitkä kuin iankaikkisuus. Aamunkoitossa heräsi rouva Rabbing ja kysyi, mitä Johannes mietiskeli.

Johannes vavahti. Naisilla oli usein merkillinen aavistuskyky.

—Kuinka niin? hän kysyi vain vastauksen asemasta. Oletko nukkunut hyvin?

Rouva Rabbing oli koettanut tässä kylmyydessä nukkua edes. Johannes oli yöllä huomaamatta luovuttanut hänen peitokseen myös oman päällysvaatteensa. Mutta hän oli kuullut kuitenkin, kuinka toinen oli viluissaan, kuten hän luuli, ääntelehtinyt ja kääntelehtinyt.

Eikä Johannes ollut voinut olla sydämensä pohjasta manailematta tuota lemmon junankuljettajaa, joka heidät oli syössyt tähän jäähelvettiin.

Täydellinen kylänheittiö! hän oli itsekseen ajatellut. Sellainen sillä naamakin oli. Hupaisen näköinen kyllä, mutta kertoileva monista kestetyistä elämänkohtaloista.

—Minä olen nähnyt unta, selitti rouva Rabbing. Sinä taistelit jonkun pedon kanssa.

—Pedon? naurahti Johannes väkinäisesti. Karhun vai suden?

—Se oli puoleksi eläin, puoleksi ihminen. Sillä oli naisen pää ja kaula, mutta linnun siivet ja alaruumis.

—Niinkuin harpyialla? pisti Johannes piloillaan.

—Jotakin sinnepäin, jatkoi rouva Rabbing vakavasti. Se tapahtui marmorilinnassa meren rannalla. Ovet olivat merelle auki ja minä seisoin ulkonevalla parvekkeella nojaten pilariin ja odottaen taistelun tulosta.

—Kumpi voitti?

—En tiedä. Minä heräsin siihen.

—Tottahan minä toki linnun voitin!

—Älä ole niin varma siitä! Sillä oli pitkät kynnet ja terävä nokka, joita se käytti epätoivon vimmalla ja taituruudella.

—Epätoivon? Siis olin minä sittenkin voimakkaampi.

—Ehkä olit. Linnun luut ruskivat sinun kourissasi. Mutta sinäkin olit yltä päältä veressä. Se, joka joutui maahan, karkasi taas kaksinkertaisella voimalla ylös.

—Ettet sinäkään tullut väliin!

—Minä olin asetettu vain katsojaksi. Hyi, se oli inhoittava uni!

Rouva Rabbing peitti kasvonsa käsillään.

—Olipa kyllä, myönsi Johannes. Mistähän sellaista tuleekaan! Mutta voitko sinä arvata myöskin taistelun syytä.

—En. Minä näin ainoastaan, että sinä tahdoit tulla minun luokseni parvekkeelle ja että toinen tahtoi estää sinua siitä.

—Ahaa, pieni mustasukkaisuuden näytelmä siis!

—Saattoi olla. Mutta se olisi voinut kummaltakin puolen hiukan suuremmalla ritarillisuudella ja vähemmällä väkivaltaisuudella tapahtua.

Rouva Rabbing nousi väristen.

—Minun on kylmä, hän sanoi. Milloin me tulemme perille?

—Oh, siihen on vielä monta tuntia! Mutta toivottavasti me saamme tänne joitakin lämmitysvehkeitä.

He saivatkin seuraavalta asemalta joitakin kuumia putkia jalkojensa alle.

Myöskin päivä alkoi jo jonkun verran lämmittää. Kuura oli jäänyt ammoin jo jälellepäin, vaikka oltiin keskellä joulukuuta. Huomasi kaikesta, myöskin maiseman aina troopillisemmiksi käyvistä piirteistä, että riennettiin kohti etelää.

—Luuletko, virkahti rouva Rabbing mietiskellen, että tulemme hyvin Roomassa viihtymään?

—En tiedä, vastasi Johannes. Minä en ole asunut siellä milloinkaan.

—Mutta sinä olet ollut siellä kuitenkin?

—Kyllä. Kymmenkunnan vuotta sitten. Mutta minä olin silloin vielä liian nuori viihtyäkseni niin vanhassa ja hiljaisessa kaupungissa.

Liisan kanssa hän oli ollut siellä. Liisan kanssa he olivat tulleet sinne keskellä kesää Rivieralta ja matkustaneet heti parin päivän perästä eteenpäin Napoliin ja Sorrentoon.

Tuskin he olivat ehtineet paria museota ja muutamia kivirauniota näkemään.

Niihinkin he olivat vilaisseet vain kuin säälistä ja ohimennen. Mitä merkitsivät kaiken maailman museot ja kivirauniot heille kahdelle, jotka juuri silloin olivat ensimmäistä kesäänsä yhdessä viettäneet!

Eivät mitään. Eivät enempää kuin hyttysen hyrinä taivaan korkeudessa kiitävälle kotkaparille.

Nyt hän päätti korjata tuonkin laiminlyönnin.

Siinä olikin jo Tiber-virta, kiemurteleva savisten rantojensa uomassa.
Ja tuossa hurahti jo juna ikuisen kaupungin harmaiden muurien sisälle.

Jospa jumala nyt vain varjelisi asemalla, ettei hänen olisi tarvis tavata Liisaa! Sitten olisi kaikki hyvin.

Kaikki hyvin. Ainakin toistaiseksi.

Luoja kuuli hänen rukouksensa. Ja varman englantilaisen gentlemannin

hahmolla, vaikka suomalainen epävarmuus sydämessä, istui Johannes kohta rouva Rabbingin vierellä upeissa ajopeleissä, matkalla erääsen ensiluokkaiseen anglosaksiseen hotelliin keskikaupungilla, joka oli kuin vartavasten luotu juuri heidän tapaistensa matkailijain kukkaron keventämiseksi.

Ei jälkiäkään Liisasta eikä Muttilasta.

5.

Rooma valloitti aluksi Johanneksen kokonaan.

Häneltä jäi hyvin vähän aikaa millekään tunnontuskille, mietiskelyille ja hiuksenhienoille sielunerittelyille. Hän oli koko päivät liikkeessä. Jokainen vanha kirkko ja palatsi, jokainen museo, jokainen taulu ja kuvapatsas oli katsottava, tutkittava, tuomittava ja oman aikakautensa puitteisiin asetettava.

Rouva Rabbing seurasi uskollisesti mukana. Hänestäkin oli tämä puolitieteellinen, puolitaiteellinen innostuksen puuska kovin hauskaa, sillä niin paljon kuin hänkin oli maailmaa matkustellut, ei hänkään ollut koskaan viitsinyt ottaa perusteellisesti selkoa mistään, saati sitten niin vanhoista asioista kuin tässä oli kysymys.

Hänen sivistyksensä oli muodollinen ja pintapuolinen, kuten yleensä nykyaikaisen europalaisen ylimysnaisen. Johanneksen vuoksi hän kuitenkin oli viime vuosina koettanut tarmonsa takaa syventyä erinäisten yhteiskunnallisten kirjailijain ja kansallistalouden tutkijain ongelmiin.

Muuten hän lauleli, soitteli, lueskeli, jopa teki käsitöitäkin. Viime talvena hän oli oppinut italiankielen, jota hän taisi melkein täydellisesti. Hän olikin hyväksi avuksi Johannekselle, jonka kielitaito tässä suhteessa oli jotakuinkin alkeellinen.

Muuten hän viihtyi hyvin yksin. Johannes ihmetteli sitä usein hänelle itselleenkin, mutta rouva Rabbing vastasi vain hymyillen, että hänellä ei ollut ikävä koskaan.

Hänellä oli aina niin paljon ajattelemista, sanoi hän.

Täällä Roomassa hän seurasi kaikkialle miestään. He tekivät yhdessä pitkiä kävelymatkoja campagnalle, söivät tien varrella olevissa maalaistrattorioissa ja keskustelivat vilkkaasti saamistaan uusista vaikutuksista. Mutta myöskin he saattoivat vaieta pitkiksi tuokioiksi ja tuumia kumpikin omia asioitaan.

Silloin pyrki Liisan kuva jälleen Johanneksen mieleen nousemaan. Ei enää selvänä ja täsmällisenä tosin, kuten tulomatkalla tuossa junavaunussa, vaan niinkuin epämääräisenä pilvenä, vaarallisena, valohämyisenä aavistuksena, jonka hän vaistomaisesti tunsi uhkaavan nykyistä rauhaansa ja onneansa.

Hän ei ollut vieläkään tavannut Liisaa, yhtä vähän kuin enää Muttilaakaan.

Mutta hän tiesi heidän olevan kaupungissa. Hän oli kuullut sen muilta suomalaisilta, joita kosolta oleskeli täällä, ja hän tunsi kaikkialla Liisan läsnäolon, vaikka hän ei tahtonut tuntea sitä eikä itselleen tunnustaa.

Siksi syventyi hän epätoivon vimmalla tämän merkillisen kaupungin historiaan, joka tuntui olevan yhtä ijäinen kuin oli ihmiskunta itse ja yhtä pohjaton kuin oli sen kautta aikojen, kautta tähtitarhojen tunkeva tiedonhalu.

Pitkien kansantaloudellisten tutkimusten jälkeen tuntuikin tämä humanistinen sielun-suihku hänestä varsin suloiselta.

Hän ei *tahtonut* ajatella Liisaa. Hän tahtoi huumata itsensä kaikella muulla älyllisellä, vierailla nimillä ja vuosiluvuilla, ulkopuolisilla mielikuvilla ja ajatuksilla.

Ettei tuo yksi pääsisi jälleen nousemaan! Ettei tuo yksi julistautuisi jälleen itsevaltiaaksi, polttaisi poroksi kaikkia muita hänen sielussaan, hävittäisi ja kukistaisi!

Jonkun aikaa se onnistuikin hänelle.

Hän eli kokonaan entisyyden maailmoissa. Niin vieraissa ja kuitenkin niin tutunomaisissa.

Tuota jälkimmäistä tunnelmasävyä hän usein itsekin ihmetteli. Olihan hänestä kuin hän olisi tullut kotiin, tullut jälleen pitkien harhavuosien jälkeen entisille elosijoilleen.

Sitten hän huomasi, että olihan se itse asiassa aivan luonnollista. Liittyihän Rooma hänen varhaisimpiin lapsuusmuistoihinsa. Olihan hän lukenut tai kuullut muiden lukevan Romuluksesta ja Remuksesta paljon ennemmin kuin Väinämöisestä, Ilmarisesta tai Lemminkäisestä.

Rooma! Mikä ylpeys, mikä mahtavuus, voima ja voitonvarmuus olikaan tuosta sanasta jo kasvavan pojan korvaan soinnahtanut!

Todellakin tuntui se jo pelkällä kielellisellä soinnullaan syntyneen maan piiriä vallitsemaan.

Mutta samalla kuin se oli niin tuttu, pysyi se kuitenkin aina etäisenä, aina viettelevänä, pohjattomana ja salaperäisenä. Turhaan koki Johannes hallita sitä hengellään. Se liukui aina hänen käsistään kuin sfinksi, kuin kimaira, kun hän tahtoi sen ijäistä arvoitusta selittää.

—Tätä sinun unesi mahtoi merkitä, hän oli joskus vaimolleen leikillisesti huomauttanut. Tässä minä todellakin näyn saaneen tekemistä semmoisen linnun kanssa, joka ei hevin antau voittajalle.

—Toivokaamme, että se on tämä, rouva Rabbing samaan nuottiin vastannut siihen. Silloin tunnen minä itseni täysin turvalliseksi.

—Etkä ole mustasukkainen?

—Roomaa saat sinä rakastaa kuinka paljon hyvänsä. Mutta varo itseäsi mustasilmäisistä roomattarista!

Selvimpänä, vaikuttavimpana ilmeni hänelle Rooman suuruus kuitenkin eräänä varhaisena aamuhetkenä Janiculuksen kukkulalla.

Sillä kertaa hän oli yksin. Rouva Rabbing oli jäänyt tutkimaan jotakin taidehistoriallista teosta, jota he vielä tänään tulisivat tarvitsemaan käynnillään Colonnan kokoelmissa.

Kukkula oli vielä varsin ihmistyhjä. Automobilit eivät olleet heränneet vielä. Matkailijat nukkuivat vielä kaikessa rauhassa hotelliensa pehmeillä patjoilla.

Mutta Rooma valvoi.

Se haastoi jo tuhansilla äänillään. Se toimitteli arki-askareitaan. Tänne kukkulalle kuului sieltä alhaalta vain ainainen, epäselvä kohina kuin etäisen kosken pauhu, näkyi vain kattojen huikaiseva päivänpaiste ja aamun kirkas, kostea auer niiden yllä.

Mutta eipä aikaakaan, niin alkoi tuosta autereesta kohota kuvia ja kangastuksia, erottua ääniä, jotka eivät olleet enää nykymaailman asukasten.

Tuskin ne olivat ihmis-ääniä ollenkaan. Itse paikan, itse kaupungin, itse Rooman kotijumalien ääniä ne olivat, nousivat jokaisesta vanhasta talosta ja kirkosta, jokaisesta puolirapistuneesta palatsista, muurista tahi portinrauniosta.

Johannes ajatteli aikojaan.

Korva kuunteli, silmä lepäsi siinä. Tuskin muisti hän enää, kuka hän oli ja mistä hän oli tullut tänne. Rooman salaperäinen henki oli hänet täydellisesti valloittanut.

Mutta: äänet ilmassa kuiskivat hänen korvaansa kummia sanoja ja niihin vastasivat toiset syvältä hänen sydämestään. Ja punoutui niiden välillä seuraava keskustelu:

»Kuka olet, outo matkamies? Mistä tulet ja minne menet? Miksi niin synkästi otsaasi rypistät? Miksi näytät niin miettivältä? Eikö maamme miellytä sinua vai suretko sitä, että täytyy sinun täältä jälleen myrskyn maailmaan?»

»Teet liian monta kysymystä yht'aikaa.»

»Siispä koeta vastata niihin kuhunkin kerrallaan!»

»Oikein sanot, että olen outo matkamies. Sillä on oma itseni jälleen outo minulle. Enkä tiedä, mistä tulen ja minne menen. Sillä niin kauan kuin muistan ovat ajatukseni kiertäneet yksiä ympyröitä.»

»Siis on sinulla elämänsuru?»

»Lie yhtä suuri kuin on elämän-ilonikin. Mutta en nyt tällä kertaa sitä mieti enkä ylimalkaan itseäni ollenkaan.»

»Mitä muuta olet keksinyt arvokasta ajateltavaa?»

»Tuumin tuota, kuka olet ja kenen kanssa keskustelen. Tahdon tulla salaisuutesi tuntemaan.»

»Tahdot siis päästä pois itsestäsi?»

»Juuri niin. Mutta mistä arvasit sen?»

»Ja tehdä sen minun avullani?»

»Jälleen arvasit oikein, ikuisen kaupungin henki. Auta minut, pelasta minut! Ota minut haltuusi ja varjele minut!»

»Miltä? Keneltä?»

»Vaaroilta, jotka väijyvät minun omassa sydämessäni.»

Kuului ilmassa kuin pitkä pilkkanauru. Ja kului kotvasen, ennen kuin sen keskeltä jälleen alkoivat järjelliset sanat soinnahdella.

»Tuhannet ovat tuossa sinun paikallasi samoin seisoneet, tuhannet sinun tavallasi kysyneet, tutkineet, pyytäneet ja valittaneet. Kuinka voisin kaikkia auttaa? Voin auttaa ainoastaan niitä, jotka eivät kysy mitään, eivät tiedustele mitään, vaan antautuvat minulle tuntemattomalle.»

»En heihin kuulu. Et niin vähällä pääse minusta, ikuinen henki. Olen maasta, missä tieto on valtaa ja jonka asukkaat ovat tottuneet sanalla luonnon voimia vallitsemaan. Ilmoita minulle syntysanasi!»

»*Olet hengen kaltainen, jonka ymmärrät,* sanoi jo hän, joka oli viisain ja suurin Saksan runoilijoiden seassa. Mitä uskot meillä kahdella olevan toistemme kanssa tekemistä?»

»Ehkä enemmän kuin luuletkaan. Mutta älä ärsytä minua taikka laulan Lapin taiat tänne, tuon Turjan loihdut keralla pohjoistuulen, joka on pimittävä sinun selkeän taivaasi ja hautaava lumimyrskyyn koko vuosituhantisen kauneutesi. Kesäisten keijujen leikkitanner, tahdotko tulla talven tuskat ja kärsimykset tuntemaan?»

»Tunnen talvenkin, valkotukan. Tiedän myös, että te, pimeän pohjolan asukkaat, olette vaarallisia vieraita, jotka tulette tänne minun kukkiani ja aurinkoani oman

synkän elämänne iloksi varastamaan. Mutta en silti sinua säiky. Sillä tiedän, että tämän taivaan alla on pimeys heikompi kuin päivänpaiste.»

»On iloa itselläänikin, paistaa jumalan päivä omassa povessanikin. En ole tullut tänne ruusujasi rukoilemaan, en päivänsäteitäsi säkkiin pistämään. En ole tullut sinulta ylimalkaan ottamaan mitään. Olen tullut vain tietämään, kuka olet, että voisin vallita sinut niinkuin vallitsen linnut ilmassa ja kalat meressä.»

»Ah! Siispä kuulut sinä *Valkean miehen* rotuun, jonka rohkeus on yhtä kuulu kuin hänen julmuutensa.»

»*Homo sapiens* on nimeni. Kuulun heimoon, jolle soi käsky korkealta: *tehkää maa itsellenne alammaiseksi*!»

Syntyi äkkiä syvä hiljaisuus.

Nähtävästi ei Rooman henki ollut aivan näin ankaraa manausta tänä kirkkaana aamuhetkenä odottanut. Ja kun se jälleen tuhannet äänensä kohotti, oli niissä jo paljon nöyrempi, mutta samalla petollisempi kaiku kuin on äänessä orjuutetun kansan, kun se itsevaltaista sortajaansa lakki kourassa puhuttelee:

»Maan olet omaksesi kesyttänyt, meret lannistanut, temmannut itse tulen taivahalta omassa rinnassasi ja omassa kotiliedessäsi korkealle leimuamaan. Mutta tässä päättyvät sinun sankaritekosi. Tässä on määrä pantu mahdillesi. Kysyt Rooman syntysanoja etkä tiedä, että kysyt oman suuren sukukuntasi alkujuurta.»

»Entäpä tuota tahtoisinkin tutkia juuri?»

»Sanoit itse, että olet outo itsellesi.»

»Outo jälleen, sanoin. Mutta tahdon tulla itseni, koko itseni tuntemaan.»

»Ei voi sitä kukaan kuolevainen.»

Vielä vähän aikaa kiistelivät he näin keskenään. Niin alkoivat äänet tuolta alhaalta kaupungista kohota kukin erikseen tänne kukkulalle, ensin suurena, sekasortoisena soitantona, sitten jo yhtäjaksoisiin, johdonmukaisiin sävellajeihin järjestyen. Ja jokaisella niistä oli olevinaan jotakin murhaavan, musertavan ivallista sanottavaa.

Esimerkiksi näin:

»Tahdotko minuun lähemmin tutustua? Olen Rooma ennen etruskeja. Taikka minuun? Tulen Palatinumilta, haastan haudoista, joiden kummuilla jo Romuluksen aikuinen paimen-yhteiskunta voi kesä-iltoina muistella tarujen takaisia esivanhempiaan?»

Ja näin:

»Et suinkaan heistä välittäne, vaan minusta. Voin kertoa sinulle Rooman kuningastarut, kuinka Capitolium rakennettiin ja Juppiterin ensimmäinen temppeli perustettiin. Taikka minusta? Tiedän miten tasavalta alkoi, mistä ensimmäiset konsulit puhuivat ja mistä portista oli voitollisten legionain tapa marssia Rooman muurien sisälle.»

Ja näin:

»Nuo kaikki ovat lastentaruja minun rinnallani. Tahtonet tuntea Rooman kaikessa kunniassaan, maiden ja kansojen valtiaana, Hannibalin voittajana, Jugurthan kukistajana? Ihailetko kansalaiskuntoa, tasavaltalaisia hyveitä, ankaroita ja yksinkertaisia tapoja? Sanalla sanoen, koko tuota vanhan kansan rautatammista polvea, joka jo epäili Hellaan veltostuneen hengen tulevan heidän lastensa ja lastenlastensa turmioksi?»

Myöskin näin saattoivat ne sanoa:

»Juuri turmeltuminen onkin mieltäkiinnittävin aika kunkin kansan elämässä. Terveet eivät tarvitse parannusta, vaan sairaat, ja kansanhengen täytyy jo potea paljon, ennen kuin se ryhtyy voitelemaan haavojaan tieteen ja taiteen suloisella, pettävällä palsamilla. Tahtonet tutustua Rooman keisariaikaan, sen sivistykseen, sen huvituksiin, sen määrättömään loistoon ja rajattomaan nautinnonhimoon? Niistä kaikista voin *minä* antaa tarkimmat tiedot sinulle.»

Kuuntelija piteli jo korviaan. Mutta nyt vasta ne alkoivat esitellä itseään joukottain ja tukuttain:

»Kansainvaellusten Rooma olen. Tahdotko tietää, mikä oli muotoni silloin, kun Alarikin ja Geiserikin laumat hautasivat alleen vanhan maailman sivistysmuistot?»

»Ensimmäisen kristillisen kirkon Rooma olen. Tuon terveisiä sinulle apostolien vankiholveista ja sirkustanterilta, jotka ovat tuhansien ja jälleen tuhansien marttyyrien verellä kostutetut.»

»Paavin rautainen Rooma olen. Hallitsen ihmishenget ja omattunnot kahleilla lujemmilla kuin ne, joita kerran kantoivat voittamani kansat auringonnoususta hamaan sen laskuun asti.»

»Renässansin kukkiva Rooma olen. Tulen Borghesen, Corsinin, Farnesen ja Dorian palatseista. Tahdotko tulla Orsinit, Chigit, Colonnat, Borgiat ja muut sukuni suuret heidän huikaisevissa juhlapidoissaan tuntemaan?»

»Suurten taiteilijain Rooma olen. Lienet väsynyt pitopöytiin ja halajat seurustella vain runoilijain, maalarien, kuvanveistäjien ja arkkitehtien kanssa. Taikka et viitsi sitäkään, vaan vetäydyt pois kaupungin hälinästä tuonne Frascatin vuorten varjoisille rinteille. Siellä ovat, paitsi viinitarhoja, Torlonian ja Aldobrandinin linnat kokonaan sinun käytettävissäsi.»

Tuo kuulosti jo sangen houkuttelevalta.

Mutta äänet jatkoivat yhä vuosisadalta vuosisadalle soipaa seireenilauluaan. Vihdoin suuttui itse Garibaldin jättiläispatsas Janiculuksella tähän loputtomaan puheenpolinaan ja ärjäsi äänellä, joka soi kuin torventoitotus sinertävän ilman halki:

»Tukkikaa suunne! Eihän vieras ole tahtonut tuosta kaikesta mitään kysyä. Hänhän on vain tahtonut tietää Rooman olemuksen. Ja sen mahtanen minä voida parhaiten selittää, joka olen tehnyt tämän kaupungin jälleen ihanan isänmaani poliittiseksi keskipisteeksi. Rooman olemus on *vapaus* ja sillä hyvä!»

Sitten hän lisäsi vielä ikäänkuin lempeämmin:

»Kuka vielä tahtoo jotakin tietää, kysyköön auringolta, jonka säteet tanssivat tuolla pilviä piirtävien lumivuorien yllä. Ne tietävät Roomasta enempi kuin minäkin ja voivat antaa pätevimmän vastauksen.»

Tosiaan! Sieltähän kohosivatkin yli kaupungin nuo Rooman vaiheiden mykät todistajat, ikuiset ja järkkymättömät kuin luonnon lait, kuin taivaan vaskiset vallanpitäjät.

Päivän ystävälliset säteet niiden rinteillä lupautuivat heti mielellään näitä langattomia sähkösanomia kiidättämään.

»Rooman olemus on ympyrä», sanoivat ne. »Se sulkee sisäänsä iankaikkisuuden. Rooman olemus on ikuinen rauha ja sopusointu keskellä ajan pieniä pirskehiä. Rooman olemus on ikuinen onni särjetyille sydämille, mutta kalvava tuska ja kaihomieli niille, jotka vielä halajavat hetken suruja, hetken iloja ja taisteloita.»

Johannes tunsi piston sydämessään. Tuo viimeinen tuntui miltei kuin häntä varten tarkoitetulta.

Sillä koko ajan hänen siinä päivänpaisteisella kivipenkillä istuessaan oli Liisan kuva, kaikista äänistä ja kangastuksista huolimatta, jälleen liidellyt hänen sielunsilmiensä edessä.

6.

Varoittanut oli rouva Rabbing Johannesta mustasilmäisistä roomattarista. Kuitenkin sattui hänen tielleen sellainenkin, joka varmaan joidenkuiden toisten olosuhteiden ja mielentilojen vallitessa olisi voinut käydä hänen kohtalolleen hyvinkin määräväksi.

Se oli eräs orpo tyttö samasta pensionaatista Corson varrella, jossa he itsekin asuivat ja johon he olivat jo parin päivän jälkeen loistohotellistaan muuttaneet.

Oikeastaan hän ei ollut roomalainen, vaan sisilialainen, Carmela nimeltään.

Hän oli kadottanut vanhempansa ja kaikki sukulaisensa Messinan maanjäristyksessä. Lähetetty sieltä noina hirmun ja kauhun päivinä jonkun hyväntekeväisyys-komitean toimesta Roomaan ja sai nyt ikäänkuin armosta asua tässä pensionaatissa, jonka pitäjät olivat sisilialaisia niinkuin hänkin ja olivat olleet hänen vanhempiensa hyviä tuttavia.

Itse asiassa teki Carmela kyllä työtä leipänsä edestä. Koko taloudenhoito lepäsi nimittäin miltei kokonaan hänen nuorilla hartioillaan.

Carmela oli kiltti tyttö, ahkera ja iloinen, lauleli aamusta iltaan ja oli kaikkien suosikki, sekä vieraiden että isäntäväen. Myöskin rouva Rabbing oli ensi hetkestä saakka ruvennut hänestä paljon pitämään.

Tyttö puolestaan aivan jumaloitsi häntä.

Hän tahtoi mielellään oppia ranskaa ja englantia, joista hänellä voisi olla paljon hyötyä vastaisuudessa ja joita hän jo nyt olisi tarvinnut jokapäiväisessä toimessaan. Johannes ja rouva Rabbing suostuivatkin hänelle näissä kielissä tunteja antamaan, kumpi kulloinkin jouti paremmin.

Rouva Rabbing opetti hänelle myöskin suomalaisia kansanlauluja, joiden yksinkertaiset sanat hän oppi helposti ulkoa ja joilla hän ilahutti pensionaatin kansainvälistä yleisöä heidän yhteisissä salonki-illoissaan.

Niiden kautta myöskin Johannes tuli tuttavallisemmalle jalalle hänen kanssaan.

Se tapahtui itse joulu-aaton iltana, jota italialaisetkin olivat tällä kertaa pohjoismaisten vieraittensa kunniaksi yhtyneet viettämään. Olipa hankittu pöydälle pieni joulupuukin ja se pohjoismaiseen tapaan koristettu.

Johannes ei oikeastaan pitänyt tästä hommasta ollenkaan. Mieluimmin hän olisi jättänyt kokonaan viettämättä tämän niinkuin niin monet muutkin joulut, sillä ne olivat yleensä omiaan hänessä pelkkiä surumielisiä ajatuksia ja mielialoja herättämään. Mutta kun ystävällinen isäntäväki kerran niin tahtoi, ei hänkään voinut olla raakalainen ja loukata heitä poissa pysymällä.

Hänen täytyi olla mukana. Pitää seuraa ja hymyillä, vaikka hänen hermonsa olivat kireällä kuin viulunkielet ja hän huomasi synnynnäisen melankoliansa nousevan joka hetki yhä tummempana sydämen pohjasuosta.

Äkkiä hiljenivät kaikki. Carmela lauloi.

Hän oli suorittanut jo »Tuoll' on mun kultani» ja »Ainoa olen talon tyttö», jotka kuuluivat hänen vakinaiseen ohjelmistoonsa. Kumpaakin oli palkittu kättentaputuksilla ja jälkimmäinen vaadittu toistettavaksi.

Johannes oli kuunnellut tuskin ollenkaan.

Hänen ajatuksensa olivat kaukana täältä. Kynttilöiden liekit olivat hänen

silmissään kummallisesti siristyneet, heittynyt uuvuttava huntu koko hänen sielullisen olemuksensa yli. Tuskin muisti hän edes koneellisesti taputtaa käsiään tai estää savukkeensa tuhkaa talon hienolle matolle putoamasta.

Silloin alkoi Carmela äkkiä laulaa »Aamulla varhain». Se oli uutuus, jonka rouva Rabbing oli hänelle juuri näinä päivinä opettanut.

Johannes nousi kalpeana.

Kaikkea muuta, mutta ei vain tuota, ei tuota laulua! Olihan se Liisan mielilaulu, jota hän oli hyräillyt vedet silmissä jo paljon ennen kuin heidän eronsa oli edes kummankaan kaukaisimmassa aavistuksessa tapahtunut.

»Aamulla varhain kun aurinko nousi.»

Herra jumala! Hänen äänensäkin muistutti Liisaa. Siinä oli vain eräänlainen yksitoikkoisempi, metallisempi kaiku, joka teki koko esityksen vielä grammofonimaisemmaksi kuin se muuten olisi ollut.

»Silloin ma unestani heräsin.»

Hän muisti jokaisen vivahduksen, jokaisen varjostuksen Liisan äänessä, jonka surumielinen sointu oli ikäänkuin hyväillyt jokaista tahtia, hellinyt jokaista tavua ja ääntiötä. Eihän Carmela sitä niin laulaa osannut. Mutta hän lauloi sen tummana, valittavana tuskanhuutona, otsa rypyssä, yhtämittainen jännitetty ilme mustissa silmissään.

»Sydämeni oli niin surusta raskas.»

Nyt se tuli, nyt se tuli! Tuo hirveä, tuo kaamea, tuo maailmantraagillinen luonnonlapsen syytös, viaton ja ihmettelevä, tappava ja syyntakeeton, kyynelkostea ja kuitenkin omaa yksinkertaista kauneuttaan hymyilevä. Ei ole alkua eikä loppua tuolla laululla, on vain ijäti aaltoava meno, ijäti paisuva tunnepohja, ijäti kysyvä, ijäti kummasteleva tuijotus elämän jähmetyttävään totuuteen.

»Miksis kultani hylkäsit mun?»

Maailma musteni Johanneksen silmissä. Hän ei voinut hillitä itseään enää, vaan purskahti itkuun, puristi nopeasti ja lujasti kädestä rouva Rabbingia ja syöksyi

ulos huoneesta yleisen hämmästyksen vallitessa.

Carmela sai kiinni hänet käytävässä.

Hänkin oli itkuun purskahtanut. Hän ei kysynyt mitään, hän ei sanonut mitään, hän kiersi vain käsivartensa Johanneksen kaulaan ja oli tukahduttaa hänet pitkään, palavaan suuteloon. Juoksi sitten samalla kiireellä takaisin saliin ja jätti Johanneksen seisomaan siihen paikkaan tyrmistyneenä tästä odottamattomasta lohdutuksesta.

Mutta hän oli lakannut itkemästä. Niin paljon oli Carmela kaikissa tapauksissa saanut aikaan lahjalla, jonka hänen aavisteleva, epämääräinen ja samalla erehtymätön luonnonviettinsä oli käskenyt hänet tuolle vieraalle miehelle antamaan.

Johannes oli tuntenut siinä silmänräpäyksessä, että Carmela rakasti häntä. Mutta myöskin hänen oman olemuksensa läpi oli kulkenut kultavirta.

Oliko hänkin niin nuori siis? Saattoiko hänkin ehkä vielä rakastua? Tuntea vielä kerran uuden, suuren intohimon tulimyrskyt, alistaa kaiken tämän tasaisen, tämän turvallisen, tämän järjellisen, hyödyllisen ja onnellisen yhdelle ainoalle ihanalle, päätäpyörryttävälle hulluudelle?

Mutta silloinhan oli elämä edessä! Silloinhan hänellä vielä kerran olisi mahdollisuus syntyä uudestaan!

Syntyä uudestaan? Uusiin tuskiin ja taisteloihin siis! Elämä edessä?
Ei, ei, hänellä oli jo kylläksi, oli jo liiaksi takanapäin!

Mutta sen hän kuitenkin tajusi selvällä järjellään, että *jos* tämä oli oikeata rakkautta, silloin ei hänellä enää ollut kadotettavana silmänräpäystäkään.

Oliko hän siis todella rakastunut Carmelaan?

Hullutusta, hassutusta! Ennemmin hän olisi voinut olla Carmelan isä. Mitä tämä siis oli? Nähtävästi aivan tavallista, helposti ymmärrettävää aistikiihotusta.

Tätä tietä hän totesi, että Carmelan outo kiinteä, etelämainen kauneus vaikutti sangen ärsyttävästi häneen. Oli vaikuttanut koko ajan, vaikka hän ei ollut tullut panneeksi merkille sitä.

Mutta heti tuon huomion tehtyään hän tuli toteamansa aistimuksen suhteen ikäänkuin rokotetuksi.

Ahaa, tavallista aistirakkautta siis? Ei kiitoksia, siitä hän oli jo saanut kylläkseen.

Sen edestä hän ei suinkaan enää tyyntä onneaan uhraisi. Kerran hän oli sen tehnyt, silloin Liisan vuoksi. Eikähän hän silloinkaan ollut suinkaan mitään sisällistä onnellisuutta uhrannut, ainoastaan ulkonaista hyvinvointia ja elämänmukavuutta.

Ja nytkö hän panisi alttiiksi sisäisen hyvinvointinsa? Ei kiitoksia! Minkä edestä, kenen edestä? Lapsen, josta arvattavasti tulisi mitä ihanin ja armain rakastajatar, mutta joka ei häntä ymmärtäisi ja jonka sielun hämäriä ailahduksia ei hänkään milloinkaan tulisi tajuamaan?

Hullutusta, ehdotonta, mielipuolista hullutusta!

Kuitenkin oli hänen eroottisten aistimustensa valta vielä siksi suuri, että se pakotti hänet tästälähtien aina enemmän Carmelaa ajattelemaan. Ja mitä enemmän hän ajatteli, sitä rehellisemmin täytyi hänen tunnustaa itselleen, että tuo tyttö kiinnitti tavattomasti hänen mieltään ja että tuon mielenkiinnon virittimenä oli yksinomaan sukupuolinen intohimo.

Jos hän olisi ollut entinen Johannes, olisi hänen kohtalonsa ollut ratkaistu. Hänen järkensä olisi rimpuillut jonkun verran vastaan, hänen tahtonsa taistellut niin paljon, että kunnia olisi ollut pelastettu. Sitten olisi kaikki käynyt kuin tanssi!

Intohimo olisi voittanut hänet.

Nykyinen Johannes osasi pitää paremmin puoliaan. Hän ei taipunut tämän uuden mahdollisuuden edessä, mutta ei myöskään sitä koettanut väkivallalla luotaan karkoittaa. Hän herkutteli sillä ja sai monta ilmaista mielihyvän tunnetta siitä, mutta ei tahtonut uhrata mitään, ei kerrassa mitään niiden ansaitsemiseksi.

Nähtävästi alan minä jo tulla jonkun verran kevytmieliseksi, ajatteli hän joskus. Mutta niinhän tulevat kaikki ihmiset ijän mukana eivätkä minunkaan puoli viidettäkymmentä ikävuottani ole menneet ohitse jälkiä jättämättä.

Ja heti kun hän näin ajatteli, hän tunsi karaistuvansa myöskin tuota toista painajaista vastaan, joka vielä uhkasi hänen onneaan hänen omien aivojensa

komeroista.

Saattoihan sieltä milloin hyvänsä soinnahtaa tuo kauhun sävel: »Miksi kultani hylkäsit mun?» Siellä vaara piili. Carmela oli sen rinnalla vain varjon varjo, vain heijastuksen heijastua. Kentiespä hänen onnistuisi juuri sen avulla vielä tuhota ja hävittää tuo toinenkin, kuten sammutetaan uhkaava metsänpalo tahallisesti rakennetulla vastavalkealla?

Jos niin kävisi, silloinhan hänellä olisi syytä kiittää ja siunata tuota hurmaavaa luonnonlasta, joka laulullaan oli herättänyt ilmoille hänen mielensä mustimman, sairaimman melankolian, vain sen omalla aistillisella suloudellaan karkoittaakseen ja surmatakseen.

Silloin olisi Johanneksella syytä olla todellinen isä hänelle.

7.

Eräitä päiviä joulun jälkeen oli Johanneksella vakava keskustelu vaimonsa kanssa.

He olivat katsomassa »Pyhää Bambinoa» Ara Coelin kirkossa Capitoliumilla. Ihmeitä-tekevää Kristus-kuvaa, Jerusalemin Öljyvuoren puusta veistettyä, puettua silkkiin ja lukemattomiin jalokiviin.

Lapset saarnasivat, kuten italialaiset itse sitä juhlallisesti nimittivät. Oikeastaan he lausuivat vain tuon kuvan edessä runoja ja rukouksia, kaikki tietysti kotona opittua ja opetettua. Kun esiintymislupa oli kaikkein pienimmilläkin piimäparroilla, muodostui tilaisuus täydelliseksi komediaksi.

Toiset itkivät, toiset tappelivat. Joku puhalsi leikkitorveensa. Oli vaikea tuota pyhyyttä vartioivan munkinkaan säilyttää vakavuuttaan.

Johannes seisoi vaimoineen jonkun verran syrjässä hymyillen tuolle etelämaiselle temppeli-idyllille, joka varmaan olisi ollut omiaan monta pohjoismaista uskonkäsitettä mullistamaan. Mutta he olivat ehtineet täällä jo hyvin tottua siihen.

Olivathan juuri tällä jouluviikolla kirkot yleensä muuttuneet roomalaisen kansan-elämän keskipisteiksi.

Sitä varten ne olivat täysin teatterien tapaisiksi koristetut. Perällä tai sivulla joku näyttämölava, lavalla panoptikon-kuvaelma, esittävä Neitsyt Maariaa ja Kristus-lasta, tietäjiä itäiseltä maalta y.m. asianomaisia merkkihenkilöitä. Siinä seimet, siinä lampaat, siinä aasit, perällä tietä näyttävä tähti ja erämaan näköala. Kaikki tarkoitettu lasten, mutta myös aikuistenkin mielihartautta herättämään.

Äkkiä koskettaa rouva Rabbing Johannesta kädellään ja kuiskaa:

—Pyhä bambino!

Johannes vilkaisee panoptikon-kuvaelmaan, mutta huomaakin, ettei hänen vaimonsa suinkaan sitä tarkoita. Sitten siirtyvät hänen silmänsä oikeiden elävien lasten lavalle, ja hän hämmästyy.

Sinne on juuri nyt noussut nuori tyttö, ehkä noin kahdentoista vanha, ylevä kuin itse murhenäytelmän jumalatar.

Ääni kirkas kuin hopeakello. Liikkeet, ilmeet, eleet valmiin primadonnan.

Hän ei ujostele ollenkaan. On aivan kuin hän olisi jo täysin itsetietoinen taiteilijatar, joka tuntee todellakin yleisölle esiintyvänsä ja tahtoo saavuttaa tarpeellisen menestyksen.

Kuinka hän deklamoi!

Kuinka hänen silmänsä säteilevät! Kuinka hän välistä lankeaa polvilleen, nousee jälleen ylös, kohottaa käsivartensa, ristii kätensä, vie ne taas sydämelleen, aina kasvavassa runollisessa haltioitumisessa ja kauneushurmiossa!

Kirkon ja kristillisen uskontunnustuksen kanssa hänellä näyttää olevan tällä hetkellä verrattain vähän tekemistä.

Kauneuden uskontoa hän kuuluttaa. Pyhän taiteen papitar hän on, kansan edessä, jolle kauneus on tullut luonnoksi jälleen ja jolla todellakin on suuren taiteen perintämuistot veressään.

—*Pyhä lapsi!* myöntää myöskin Johannes liikutettuna.

—Se on hän itse, maailman valkeus, kuiskaa rouva Rabbing kyynelsilmin. Kuinka kuolleelta, kuinka kammottavalta tuo jalokivistä kankea pikkupakana hänen rinnallaan vaikuttaakin!

Hän viittasi kuva-Kristusta.

Johannes myönsi hänen jälleen olevan oikeassa, mutta ei voinut olla samalla tekemättä pientä epähurskasta pilaa Kristuksen sukupuolesta. Kristus oli mies ja tämä tyttö oli nainen. Jo yksistään siitä syystä oli kaikki vertailu mahdoton heidän välillään.

—Minä puolestani, virkahti rouva Rabbing suutaan lystikkäästi mutristaen, voin hyvin kuvitella sukupuoletontakin Kristusta.

Näin haastellen he astuivat ulos. Koska oli kaunis ilma ja aurinkokin jälleen tuntui paistavan lämpimästi, he päättivät tehdä yhteisen ajeluretken Via Appialle.

Siellä he eivät olleet vielä ennen olleet. Mutta Johannes oli jo kuitenkin ehtinyt niin pitkälle muinaishistoriallisissa opinnoissaan, että hän kykeni selittelemään matkan merkillisyyksiä.

—Tämä on klassillisen Velabrum-laakson pohjaa, hän sanoi, saman, joka Tarquiniusten aikaisella suurella lokaviemärillä kuivattiin. Tuolla on vielä muuan jykevä-kivinen holvi jälellä siitä. Neljä metriä läpimitaten!

Tämä taas, sanoi hän sitten, on yhtä vanhan Circus Maximuksen areenaa. Kuten näet, ei siitä ole jälellä enää muuta kuin paikka, sekin pahanhajuisen kaasutehtaan ja kurjan vihannestorin turmelema. Kuitenkin on siihen sen parhaina aikoina mahtunut satoja tuhansia katsojia. Marmori ja pronssi on välkkynyt siinä, riemun ja tuskan huudot ilmoja kaiuttaneet. Siten katoo maailman kunnia!

Toisella puolen tietä kohottivat Palatinumin kukkulalta Septimus Severuksen palatsin hyvin säilyneet rauniot harjojaan. Ja Johannes palautti mieleen tämän ankaran sotilaskeisarin kuvan, sellaisena kuin kivet puhuivat hänestä ja maailmanhistoria oli hänen muistonsa säilyttänyt.

—Maailma, *mundus*, sanoi hän, oli hänen aikanaan sama kuin Palatinumin keskipiste. Palatinum oli Rooman, Rooma valtakunnan keskus, ja valtakunta, *Imperium Romanum* itse, koko tunnetun maanpiirin samalla kehä ja keskikohta.

Ilmankos *Urbs*, kaupunki, ja *Orbs*, maanpiiri, merkitsivätkin muinaisille roomalaisille jotenkin samaa!

Siksi olivat useimmat roomalaiset keisarit kuvatut patsaissaan käsi koholla ja silmä suunnattuna etäisiin äärettömyyksiin. Ja siksi saattoi myöskin keisari Septimus Severus majesteetillisellä ylpeydellä sanoa itsestään: »Maanpiiri ei voinut minua pidättää.»

Ylpeä oli ollut keisari Septimus Severus. Ja olihan hänellä myös ollut syytä siihen.

Afrikalainen hän oli ollut synnyltään, sotainen kunto oli hänet keisariksi kohottanut. Legioniinsa hän oli luottanut, kaikki muu oli ollut hänelle samantekevää. Veltostunutta Roomaa hän oli halveksinut niinkuin Ilmestyskirjan porttoa, istuvaa seitsemällä kukkulallaan.

Babylonian hän oli valloittanut. Riemukaarien kautta hän oli kulkenut ja tänne Roomaan, Palatinumin äärimmäiselle törmälle, hän oli tahtonut pystyttää palatsin, jonka vertaista maailma ei vielä olisi nähnyt ja joka kuuluttaisi jo kauas jokaiselle Afrikasta tulijalle, että tässä asui heidän maanmiehensä Septimus, josta oli tullut maailmanhallitsija.

Epäilemättä nousukas-ylpeyttä. Mutta minkä nousukkaan!

Tässä tapauksessa lähenteli se miltei yksilön suvereenisen minän ilmi-elävää ihantelua.

Eikä hän kuitenkaan ollut voinut estää synkkämielisen elämänfilosofian varjoa sydämeensä hiipimästä. »Olen ollut kaikki», oli hän sanonut, »eikä kaikki ole mitään».

Tuon palatsin katolta hän todellakin oli voinut tuntea kaikki olevansa.

Jo itse näköala oli Rooman juhlallisimpia. Yli campagnan, yli Via Appian, kauas Albanon ja Sabinan kukkuloille. Kaikki se oli hänen, kaikki myös, minkä hurjinkaan ajatus saattoi loihtia hänen sielunsa silmien eteen vuorten tuolta puolen, merien ja maiden takaa.

Eikö sekään siis riittänyt hänelle? Eikö mikään siis ollut mitään hänen mielestään?

Kuka oli ollut tämä mies, joka kuoli tuo vaatimaton ja samalla itsetietoinen, voimakas ja ikuinen sana huulillaan: »*Laboremus*, tehkäämme työtä?»

Tuo oli tarina Septimus keisarista. Johannes itsekin innostui hänestä puhuessaan.

Rouva Rabbing kuunteli uneksien.

—Ihmiset olivat ennen suurempia ja yksinäisempiä kuin nyt, hän virkahti viimein. Etkö usko, että he ymmärsivät myös oikeammin ja syvemmin elämää?

—Kuka uskaltaa siitä sanoa mitään! huomautti Johannes ajatuksissaan. Kaikki on yhtä oikeata ja yhtä syvää. Mitä vanhemmaksi olen tullut, sitä varovaisempi olen lausumaan mitään yleisiä määritelmiä elämästä.

—Mahtaa sitten johtua minun kehittymättömyydestäni, lausui rouva Rabbing, kuitenkin ilman mitään ivallista kärkeä äänessään. Mutta tunnen vielä omasta puolestani kaipaavani noita yleisiä arvostelmia. En voi vielä sanoa, että kaikki ei ole mitään.

—Sekin on yleinen arvostelma, hymyili Johannes.

—Älä viitsi ruveta minua sanoissa solmiamaan, hymyili rouva Rabbing vastaan hänelle. Tiedäthän, että olen siinä suhteessa aivan liian helppo saalis sinulle.

He keskustelivat vielä vähän aikaa Septimus Severuksesta ja Pyhästä bambinosta. Huomauttivat toisilleen, kuinka ne olivat kuin kahden suuren maailmanvallan, aineellisen ja henkisen, vertauskuvat. Ja kuinka toisesta oli jälellä vain rauniot, toisesta naurettava irvikuva.

—Valta siirtyy, henkinen niinkuin aineellinenkin, sanoi Johannes. Jälkimmäistä hoitelee nyt joku Rockefeller. Edellisen suhteen en uskalla lausua mitään arveluja.

—Tahtoisitko sinä hallita maailmaa? kysyi rouva Rabbing miettivästi.

—En, vastasi Johannes nopeasti. En henkisesti enkä aineellisesti. Minun ainoa toivoni, ainoa, mitä enää pyydän elämältä, on se, että kärsisin niin vähän kuin mahdollista.

Rouva Rabbing ojensi kätensä hänelle.

—Minäkin toivon sitä itseni suhteen, sanoi hän. Mutta luuletko, että se on mahdollista? Etkö usko, että kärsimys kasvaa elämän keralla? Tarkoitan, sikäli kuin kehitymme, herkistymme ja hienostumme.

—Siispä minä en tahdo myöskään kehittyä enää! purskahti Johannes miltei kiivaasti. Sama vaikka tylsistyisin ja raaistuisinkin!

—Siitäpä vasta mahtaisit kärsiäkin, huomautti rouva Rabbing hiljaisesti.

—Siis tahdon pysyä sellaisena kuin olen. Mitä muuta hyvänsä, mutta ei kärsiä, ei kärsiä enää! Nähtävästi on se minun itsesäilytysviettini, joka puhuu näin. Sillä minä tunnen, etten kestäisi uutta elämäntuskaa enää.

He vaikenivat hetkeksi. Talot hävisivät tien varrelta, ympäristö alkoi yhä enemmän todellista maaseutua muistuttaa.

8.

Caracallan, Septimus Severuksen pojan, termit liukuivat ohitse juuri.

He pysähyttivät hevosen ja tarkastivat nekin. Nekin olivat jättiläisen rakentamat.

Johannes piti jälleen muinaishistoriallisia esitelmiään.

Muurit olivat vielä varsin hyvin säilyneet. Muuten oli aika huoneiden sisustuksen jo ammoin karistanut, permannon mosaiikkeja siellä täällä lukuunottamatta. Muinoin oli täällä vain marmori välkkynyt, kulta kiiltänyt, salit olleet kuvapatsaita täynnä, seinät ja kaarikatot taitehikkaita maalauksia.

Täällä olivat Rooman ylimykset kylpyammeissaan istuneet, viimeiset päivän-uutiset suusta suuhun lennelleet. Surissut ilma sukkeluutta, älyä, valtio-oppia, filosofiaa, lakitiedettä, raha-asioita, sotaviestejä, juomajuttuja, sanalla sanoen, kaikkea sitä, mikä täyttää nykyaikaisen tupakansavuisen ravintolan ilmakehän.

Rouva Rabbing tuskin kuunteli ollenkaan. Hän näytti ajattelevan omia asioitaan.

Äkkiä hän sanoi ulos mentäessä:

—Johannes, kärsitkö minun kanssani?

Johannes hämmästyi.

—Kuinka tarkoitat? kysyi hän suurin silmin. Olethan ainoa ihminen, jonka kanssa voin olla. Olet ottanut elämäntuskan minulta ja siitä olen sinulle ikuisesti kiitollinen.

—Sinä olet usein sanonut minulle niin. Mutta kuitenkin! Kenties sentään tulisit vielä paremmin toimeen aivan yksinäsi?

—Mitä hulluja! Sinähän puhut kuin unessa. Kuinka moinen voi päähäsi pälkähtääkin?

Johannes oikein seisahtui lyhyelle polkutielle, joka heillä oli hevosen ja vaunujen luokse astuttavanaan. Rouva Rabbing katsoi häntä silmiin pelottavalla vakavuudella.

—En tiedä. Minusta on tuntunut joskus viime aikoina niin.

—Tänne Roomaan tultuamme?

—Ehkä enin täällä Roomassa. Suo anteeksi, eihän se mitään pahaa ole. Mutta mielestäni sinä olet ollut niin surullinen ja synkkämielinen täällä.

—Mitä syytä minulla olisi olla synkkämielinen?

—En tiedä. Mutta minä olen ollut näkevinäni, että sinä kärsit. Enkö minä voisi millään sitä lievittää?

Rouva Rabbing sanoi sen niin kauniisti, että Johannes tunsi kostuvan silmäteränsä. Mutta hän ei voinut sanoa mitään. Hänestä oli jälleen niin uutta ja outoa, että he kaksi puhuivat näin intiimeistä asioista.

—Onko se tuo nainen? kysyi rouva Rabbing hiljaa.

Johannes ei voinut kestää hänen katsettaan.

—On, ähkäsi hän raskaasti, kääntäen samalla kasvonsa pois. Et tiedä ehkä, että hän on täällä Roomassa. Vanhat muistot vaivaavat minua.

—Minä tiedän, kuiskasi rouva Rabbing. Minä olen tiennyt sen koko ajan.

—Kuinka? Sinä näit junassa heidät?

—Näin heidät jo Münchenissä, Café Luitpoldissa. Sinä et huomannut heitä.

—Siis olet sinä koko ajan nähnyt lävitseni?

—Luonnollisesti. Nähnyt myös sekä Rooman innostuksesi että muut rehelliset ponnistelusi, joilla olet koettanut kärsimystäsi lievittää. Mutta se ei ole auttanut sinua.

—On!

—Ei, Johannes. Sinä kärsit yhä vieläkin, vaikka et tahdo sitä itsellesi tunnustaa. Tiedän myös, että kärsit minunkin puolestani.

—Mahdollista kyllä. Mutta enin kärsin tästä keskustelusta.

—Sen täytyi tulla. Emmehän me voi vaieten vierautua. Suo anteeksi, jos ehkä tunnun mielestäsi armottomalta. Mutta juuri tällaisissa tapauksissa mielestäni on puhuttava.

Hän oli oikeassa. Johannes tunsi ja tunnusti sen mielessään, mutta ei kuitenkaan keksinyt, miten ruveta kehimään auki sykkyrää, jonka viimeiset viikot olivat luoneet hänen sydämeensä.

Hän viittasi siis vain ääneti viertotielle päin.

Vaunuihin päästyään hän kääntyi rouva Rabbingiin päin, katsoi suoraan silmiin häntä ja kysyi:

—Rakastatko minua vielä?

Rouva Rabbing kesti hänen katseensa silmää räpäyttämättä.

—Kuinka voit sellaista kysyä? hän sanoi. Tiedäthän, että rakastan sinua. Mutta kalliimpi kuin rakkauskin on minulle minun ihmisyyteni.

—*Sinä* tahdot erota siis? kysyi Johannes tuskallisesti.

—En, vastasi rouva Rabbing. Mutta minä olen valmis eroamaan, jos rakkauteni vaatii sitä ja jos luulen sillä helpottavani sinun elämääsi.

Johanneksen pää painui alas. Mitä saattoi hänellä olla tuohon sanomista?

Sillä aikaa selitteli rouva Rabbing kantaansa. Hän ei suinkaan tarkoittanut eroa, ainoastaan pitempi- tai lyhempi-aikaista yksinäisyyttä.

Hänen mielestään se voisi olla terveellistä heille molemmille.

—Tuskin minulle, yritti Johannes väittää vastaan. Minä olen ollut liian paljon yksin nuorena ollessani.

—Minä puolestani en ole ollut koskaan, huomautti rouva Rabbing järkähtämättömästi. Ja suo anteeksi, jos minun tässä asiassa täytyy ajatella myöskin omaa inhimillistä kehitystäni.

—Siis yksinäisyys on *sinulle* välttämätön eikä minulle, korosti Johannes toistamiseen. Siltä pohjalta me voimme puhua. Mutta pitäkäämme myöskin lähtöaika mielessämme.

Rouva Rabbing selitteli edelleenkin kantaansa. Voi olla, että Johannes yksinäisyyteen nähden oli oikeassa. Mutta hän, rouva Rabbing, puolestaan *luuli* ainakin, että se voisi olla hyödyksi heille molemmille.

—Emme siitä nyt puhu, muistutti Johannes. Voimme tulla siihen sitten. Nyt esität sinä ensin kantasi, sillä sinä olet tämän keskustelun ensin alottanut.

Tuo oli kaikin puolin loogillista myöskin rouva Rabbingin mielestä.

—Siis puhumme nyt aluksi yksinomaan minusta, sanoi hän.

Hänellä ei ollut lasta, sillä he olivat heti suhteensa ensi aikoina sen niin päättäneet. Hänellä ei ollut mitään muutakaan sitovaa elämäntehtävää. Myöskään rakkaus ei voinut kiinnittää häntä täydellisesti. Hänen pyhimmän huolenpitonsa esineenä saattoi olla siis vaan hänen oma inhimillinen minuutensa ja sen kehittäminen.

—Tuon minä ymmärrän, nyykäytti Johannes päätään. Juuri samoin on minun laitani. Mutta miksi meillä ei ole lasta oikeastaan?

—Me emme katsoneet itsellämme olevan oikeutta siihen, vastasi rouva Rabbing vakavasti. Pidimme itseämme liian hermostuneina ja epävakaisina luonteiltamme.

—Se oli nyt ehkä liikaa edesvastuun-tunnetta, virkahti Johannes miettivästi, nojaten kyynärpäänsä mukavasti vaununseinään ja puhaltaen paksun kiehkuran sikaristaan. Mutta me nyt haaveilimmekin siihen aikaan niin luonnottoman korkeata ihmisyyttä.

Keskustelu ei vaivannut häntä enää ollenkaan niin paljon kuin alussa.
Hän olisi jo ollut valmis kaikki keveäksi leikiksi kääntämään.

Mutta rouva Rabbing ei päästänyt häntä siihen.

—Se oli kaikissa tapauksissa parasta, mitä me silloin osasimme, hän lausui hiukan surumielisesti. En tiennyt vielä, mistä kieltäydyin silloin. Mutta tuolla kirkossa johtui se jälleen mieleeni.

Sanat tukehtuivat hänen huulilleen. Hänen oli vaikea estää kyyneleitään.

—Pyhää lasta katsoessasi? kysyi Johannes varovasti.

—Niin, myönsi rouva Rabbing, purren nenäliinansa pitsiä. Saatoin arvata myös, mitä sinä, jolla on ollut lapsi, silloin ajattelit.

Johannes rypisti kulmiaan.

—Hyvä, että hän on kuollut, sanoi hän matalalla äänellä. *Niin* minä ajattelin. Sillä hän saisi kärsiä liian paljon, jos hän todella olisi minun tyttäreni.

Seurasi hetken äänettömyys.

Vaunut vierivät Scipioiden hautojen ohitse. Niitä he eivät kuitenkaan joutaneet tällä hetkellä huomaamaan, yhtä vähän kuin Drusuksen riemuporttiakaan tai kaupungin muuria ja Porta San Sebastianoakaan, jotka he samoin vaieten jättivät jälelleen.

Eipä edes portinpielessä tarjoutuva palanen roomalaista kansan-elämääkään, parturinkisälli pöytineen ja maalaiskundeineen paljaan taivaan alla, voinut temmata heitä pienimpäänkään leikilliseen huomautukseen.

Kumpikin ajatteli omia asioitaan. Vihdoin virkahti Johannes:

—Mutta päätimmehän, että puhuisimme aluksi yksinomaan sinusta. Mihin tahdoit siis tulla?

Rouva Rabbing selitti sen nyt suoraan ja kiertelemättä hänelle.

Hän tahtoi matkustaa pois joksikin ajaksi. Hänellä oli Caprilla eräs englantilainen ystävätär, joka oli kutsunut häntä monta kertaa luokseen. Hän voisi olla siellä kevääseen asti, sitten he voisivat jälleen yhtyä vaihtamaan ja toisilleen tilittämään sielullisia kokemuksiaan.

Se oli kaikki hänellä valmiiksi ajateltuna. Kaikki niin selvää, kirkasta ja suoraviivaista, että Johannes miltei loukkautui.

Eikä hän kuitenkaan voinut olla samalla ihailematta vaimoaan, joka hänelle tällä hetkellä esiintyi todellisen tasavaltalaisen Rooman siveellisten, viisaiden ja voimakkaiden naisten vertaisena.

Tuollainen mahtoi Catojen, tuollainen Scipioiden äiti olla!

Mutta nyt oli hänen vuoronsa. Rouva Rabbing katsoi kysyvästi häneen.

—Ymmärrän, että teet tuon kaiken osaksi ja kenties suurimmaksi osaksi minun vuokseni, alotti Johannes.

—Anteeksi, huomautti rouva Rabbing hymyillen. Nyt on kysymys sinusta ja yksinomaan sinusta. Minä olen jo selittänyt asiani.

Hän oli oikeassa. Logiikka ennen kaikkea! Olihan Johannes juuri samaa itse äsken vaatinut häneltä.

Hänen oli pakko siis nyt pitää silmällä vain itseään ja vain omaa sielullista parastaan.

—Tosi on, virkkoi hän hitaasti, että myöskin minun ajatukseni ovat joskus samaan suuntaan kulkeneet. Nuorena kestin minä sangen hyvin yksinäisyyttä. Sitten olen peljännyt ja kammonnut sitä kuin ruttoa, mutta aina tuntenut, etten tule koskaan kyllin eheäksi ja voimakkaaksi, ellen vielä kerran ole tehnyt tuota voimanponnistusta.

—Näetkös, huomautti rouva Rabbing lämpimästi. Vasta kun tuntee voivansa olla yksin, voi olla kaksin. Samaa olen minäkin ajanut takaa tällä suunnitelmallani.

Johanneksen mielestä—hän puhui edelleen varsin hitaasti ja ikäänkuin jokaista sanaansa punniten—se saattoi sittenkin olla paras mahdollinen.

Jos he kerran kestäisivät ehdotonta yksinäisyyttä, olisi heidän sitten helppo kestää toisiaan. Johanneksesta oli tuntunut näiden vuosien kuluessa kuin hän koko ajan olisi rouva Rabbingiin nojautunut. Hänen täytyi saada pois tuo kiusallinen tunne. Ja siihenhän ei ollut muuta keinoa kuin rouva Rabbingin esittämä.

Mitä taas tuli tuohon naiseen, jonka kuva jälleen oli ruvennut Johanneksen mielessä niin vastustamattoman selväpiirteisenä väikkymään, oli se toinen asia.

Johannes ei tahtonut siinä suhteessa mikään profeetta olla. Mutta hän ei tahtonut mielellään uskoa, että siitä voisi seurata enää mitään kohtalokasta. Sehän saattoi olla vain mielikuva ja voimakkain juuri mielikuvana.

—Sinä et ole tavannut häntä vielä, huomautti rouva Rabbing hiljaa.

—En, myönsi Johannes miettivästi, ja juuri siksi minä en voi vielä sanoa mitään. Mutta minä luulisin, että entisyyden pitäisi tässä suhteessa olla voimakkaamman kuin nykyisyyden. Tarkoitan, että kysymyksessä on vain muistojen valta.

—Vain muistojen valta, toisti rouva Rabbing joka sanaa korostaen.

—Niin, jatkoi Johannes, ollenkaan muuttamatta äänilajiaan. Tarkoitan: todellisuus voi tehdä tyhjäksi sen. Mutta kuten sanottu, en minä voi vielä sanoa mitään. En ennen kuin olen tavannut hänet.

Tietysti he sattuisivat jossakin yhteen, selitti hän. Mutta ei sekään ollut varmaa. Olivathan he samoin olleet kuukauden Münchenissäkin toisiaan tapaamatta.

Aluksi oli Johannes kauhistunut tuota mahdollisuutta. Nyt hän ei aikonut panna tikkua ristiin sen estämiseksi eikä toteuttamiseksi.

Sattuma sai ratkaista siinä.

—Minä en rakasta tuota naista, sanoi hän sitten. Mutta kuten olet huomannut

ehkä, minulla on äärettömät omantunnon vaivat hänen suhteensa. Tunnen siltä puolen olevani vieläkin varsin haavoitettavissa.

Mutta *jos* hän siis sattuisi tapaamaan tuon naisen, *jos* siitä seuraisi sielullisia taisteluja ja *jos* ne pyrkisivät jollakin muotoa myös hänen ulkonaista elämänkulkuaan määräämään, silloinhan oli joka tapauksessa hyvä, että hän oli yksin ja ettei ainakaan kukaan toinen kärsinyt hänen rinnallaan. Sillä päinvastainen tietopa olisi ollut omiaan aivan tavattomasti hänen sisäistä kärsimystään enentämään.

—Kaikki, päätti Johannes puheensa, puhuu siis sinun ehdotuksesi puolesta. Minä suostun.

He löivät hyvinä tovereina kättä toisilleen.

—Kuinka kiitollinen olen sinulle, virkahti rouva Rabbing, että olet puhunut noin! Myöskin minä koetin olla äsken niin totuudenmukainen kuin mahdollista.

—Uskon sen, vastasi Johannes lämpimästi. Sillä miksi me valehtelisimme?

He eivät kumpikaan voineet keksiä mitään järjellistä syytä siihen.

He kääntyivät Via Appialle, joka pian suorana, mahtavana viivana aukeni heidän edessään. Ja he tunsivat vaunujen vieriessä sen tasaisia, jättiläismäisiä kivilaattoja myöten olevansa jo paljon arvokkaampia tähän ikivoimaiseen, yli-inhimilliseen ympäristöön kuin äsken Septimus Severuksen palatsin ohi ajaessaan.

9.

Rouva Rabbing matkusti seuraavana aamuna. Johannes sai nyt tositeossa itselleen osoittaa, tokko hänessä vielä oli miestä yksin olemaan.

Se kävi, se kävi hyvin ensi alussa. Rooman mystiikka, Rooman salaperäinen ympyräviiva auttoi häntä. Hän syöksyi yhä syvemmälle vuosituhansien hämärään. Jokainen kivi Forumilla ja Palatinumilla alkoi nyt olla kallis hänelle.

Chetto, juutalaisten kaupungin-osa viehätti erikoisesti häntä, samoin Tiberin saari Fabriciuksen vanhan, kunnianarvoisan sillan päässä.

Mutta samalla häneltä ei jäänyt huomaamattomaksi vaara, mikä piili tässä eläytymisessä niin harmajaan entisyyteen.

Nykyisyys, nykyisyyden ihmiset, heidän asiansa, rientonsa ja pyrkimyksensä alkoivat kadottaa hänelle yhä enemmän merkitystään. Samoin rupesi hänen oman itsensä ja oman elämänsä tärkeys häneltä haihtumaan. Olihan yksilö kuin pisara meressä tässä kymmenien ja jälleen kymmenien vuosisatojen iankaikkisuudessa.

Miksi rehkiä, miksi raataa? Olihan kaikki turhuus. Miksi pyrkiä johonkin, miksi yrittää mitään? Kaikki oli tomu ja tuhka Herran edessä.

Ja etenkin: miksi vaivata, miksi kiusata itseään, miksi koettaakaan niin turhantarkasti seurata oman persoonallisuutensa ääntä ja aina jyrkimmän oikeudentuntonsa mukaan menetellä?

Täytyihän tehdä kuitenkin niinkuin teki. Eihän voinutkaan menetellä muuten kuin menetteli.

Ensi kerran elämässään alkoi Johannes uskoa, että hänkin vielä kerran voisi kuolla tyytyväisenä.

Hän oli aina ihmetellyt, kuinka ihmiset ylimalkaan voivat kuolla. Tältä kannaltahan se oli luonnollisin asia maailmassa. Tältä kannaltahan se ei ollut lainkaan niin kammottavaa.

Mutta voi myöskin elää tältä kannalta. Tältä kannalta saattoi tehdä mitä tahansa.

Se oli voimakas kanta iankaikkisuuteen nähden. Mutta joku ajallinen itsesäilytys-vietti kielsi Johannesta kuitenkin vielä sen helmaan aivan sokeasti heittäytymästä.

Mihin tämä veisi? Mihin tätä tietä tultaisi? Jos liian syvälle sukelsi, pääsikö ylös enää?

Tuo ajatus kauhistutti kuitenkin vielä Johannesta. Taikka ei oikeastaan se sellaisenaan, vaan eräs toinen, joka oli vielä hirvittävämpi.

Eihän merkinnyt sellaisenaan mitään, ettei pääsisikään enää ylös, jos kerran oli tahtonut mennä ja jäädä umpisukkulaan. Toista oli, jos rupeisi äkkiä katumaan. Jos tahtoisi nousta eikä voisi. Jos äkkiä huomaisikin erehtyneensä eikä enää millään voisi korvata sitä.

Tuolta kannalta oli itsemurhakin häntä aina kauhistuttanut.

Eihän ollut vielä mitään ottaa myrkkyä, painaa liipasinta, heittäytyä koskeen tai kuudennen kerroksen ikkunasta kivikadulle. Mutta annas, jos viime hetkessä, silloin kun se olisi liian myöhäistä, rupeisi kaduttamaan!

Kuinka sen ajatuksen voisi kestää? Kuinka sietää sitä tuskaa edes silmänräpäystäkään?

Johannes ei keksinyt mitään vastausta tuohon kysymykseen.

Samansukuinen oli pohjimmaltaan se tunnepohja, joka teki Liisan muiston hänelle niin kipeän tuskalliseksi. Tunnon vaivaksi hän oli sitä itselleen ja rouva Rabbingille nimittänyt, tunnon vaivaksi siitä, että hän muka oli tehnyt niin veristä vääryyttä Liisaa kohtaan hänestä erotessaan.

Mutta oliko se sitä? Ja oliko se tunnon vaivaa ollenkaan?

Mitä syvemmin Johannes mietti, sitä suurempi syy hänellä oli epäillä sitä.

Jos se oli tunnon vaivaa, oli se pikemmin tunnon vaivaa siitä, että hän mahdollisesti oli tehnyt silloin niin veristä vääryyttä itseään kohtaan. Painanut alas eräitä itseytensä oleellisia puolia ja kohottanut pinnalle toisia vähemmän tärkeitä.

Mutta oliko hän varma siitäkään? Voisiko hän mennä valalle, että todellakin oli niin tapahtunut?

Ei, hän ei ollut varma. Ja se, mitä hän tunnon vaivaksi nimitti, oli yksinomaan hänen järkensä, tunteensa ja koko henkisen olemuksensa ijäistä, kalvavaa kysymystä siitä, oliko hän ehkä Liisasta erotessaan heittänyt pois jotakin tärkeää ja korvaamatonta.

Liisaa hän ei ollut tavannut vielä. Mutta hänen kuvansa pyöri alituisesti hänen mielessään.

Se, joka piti häntä edes hiukan pinnalla tänä ainaisen itseensä syventymisen ja kaiken pohjaan menemisen aikana, oli Carmela. Tahtomattaan, aluksi tietämättäänkin Johannes nojasi häneen.

Carmela kantoi, samoin tietämättään, osan Johanneksen yksinäisyystaakasta.

Huomattuaan sen oli Johannes hänelle tuosta syvästi kiitollinen. Myöskin herätti hänessä jonkun verran sääliä tuo lapsi, joka hänen kauttaan tuli aivan hänelle muuten outoja elämänsuruja ja elämänkysymyksiä aavistamaan. Kuitenkaan ei Johannes enää voinut eikä tahtonut hänestä kokonaan vierautua.

Olihan tämä oikeastaan vasten välipuhetta, sillä se vähensi hänen omissa silmissään jonkun verran sen voimanponnistuksen arvoa, jota tarkoitti koko tämä yksinäisyyskoe.

Mutta minkä hän mahtoi sille! Täytyihän hänelläkin jotain seuraa olla.
Ja olihan myöskin hänen vaimollaan englantilainen ystävättärensä.

Täytyi vain estää tämän suhteen kehittymästä eroottiseksi. Sen piti
Johannes vieläkin velvollisuutenaan.

Ei niin, että Carmela sellaisenaan olisi mitenkään erikoisesti ollut luotu toisen raskasta mielialaa keventämään. Hän päinvastoin oli hyvin vakava tyttö, jonka tuo varhain sattunut ääretön onnettomuus oli tehnyt vanhaksi, surumieliseksi ja miettiväiseksi. Mutta juuri sellaisena hän sopi parhaiten Johanneksen seuraan.

Iloisempana ja onnellisempana hän arvattavasti ei olisi ollenkaan yhtä täysi-ikäiseltä Johannekseen vaikuttanut.

Nyt he kulkivat ja juttelivat kuin kaksi vanhaa ihmistä, milloin Carmela nimittäin jouti olemaan hänen kanssaan. Se ei tapahtunut usein, sillä Carmelalla oli paljon työtä. Pensionaatin käytännölliset taloushommat vaativat hänen ainaista huolenpitoaan, 'Corso'-päivinä hän kuitenkin riistäytyi tunniksi pariksi irti. Sillä hänen suurin huvinsa, kuten roomalaisten yleensä, oli ajeleminen.

Silloin heidän täytyi 'koko Rooman' keralla päästä Pincion kukkulalle.

Päivä paistoi pilvettömän taivaan laelta. Palmut, piinjat ja sypressit seisoivat tummassa vehreydessään. Pitkin vuorenrinnettä kellersivät kultaiset oranjit ja tuossa alla levisi kaupunki sopusuhtaisena, terassimaisena panoraamana, josta

vain Pietarin kirkko, Pantheon ja Hadrianuksen hautalinna muita korkeammalle kohosivat.

Vuoren kukkulalla soitteli sotilas-orkesteri. Ihmiset istuivat kahvilan verannalla melkein kesäpuvuissaan, kuuntelivat soittoa ja nauttivat lumoavasta näköalasta ja alituisesta ohivierivien vaunujen paljoudesta.

Kerran sai Johannes houkutelluksi hänet Ponte Milviolle saakka.

Se oli paikka noin puolentunnin matkan päässä Roomasta ja historiallisesti merkillinen siksi, että siellä kerran Konstantinus Suuri oli suorittanut ratkaisevan taistelun pakanuuden ja kristin-uskon kohtalosta.

Johannes kulkenut historiallisen entisyyden ajatuksissa. Carmela miettinyt vaieten omia asioitaan.

He olivat viivähtäneet hiukan liian kauan siellä. Hämärä, etelämaiden lyhyt, nopsasiipinen hämärä yllätti heidät jo Mariuksen vuoren alla.

Painui päivä hehkuen vielä pari kiitävää tuokiota, ennen auttamatonta mailleen-menoaan. Apenninien lumisilla korkeuksilla. Nousi kuu, Suuri, komea, klassillinen kuu, valava hopeista valkeutta yli aution maiseman, jota vain Pincion piinjat tuolla Tiberin toisellapuolen rajoittivat.

Ei mitään hajanaista, terävää, ylöspäin pyrkivää tai taivasta väkivallalla tavoittelevaa, kuten pohjoismaisessa, kuten tyypillisesti goottilaisessa maisemassa. Kaikki eheää, ijäistä ja täyteläistä.

Johannes uneksi.

Oli niin paljon valoa ilmassa kuin konsanaan Suomen talvi-yössä maaliskuulla. Tuossa ihmeellisessä yössä, jossa tähdet tuikkivat suurina ja pyhinä, hanget kautta silmänkantaman kimaltelevat ja huurteiset koivun-oksat ojentuvat kohti jumalia kuin rukoukseen, kuin kevään ensimmäiseen, aavistelevaan hartauteen.

Paljon valoa, paljon taivasta, paljon suurta, korkeaa ja salaperäistä.

Täällä oli kuitenkin tunnelma toinen. Ei ollut niin läheistä, niin sisäistä suhdetta maan ja taivaan, ihmisen ja jumalan välillä olemassa. Oli vain ilmassa ääretön levollisuus. Oli maassa rauha ja kunnia jumalalla korkeudessa, jotka vaikuttivat

miltei hautojen-takaisilta.

Carmela puhui. Tällainen ilta vei hänen ajatuksensa vielä kauemmas etelään, Sisilian salaperäiseen saareen, Messinan salmen rannalle, missä olivat olleet hänen lapsuutensa leikkitantereet, ja missä hän kerran eräänä kauhun-yönä oli kaikkensa kadottanut.

Hän puhui siitä tyyneesti ja matalalla äänellä, ilman mitään tunnepurkauksia, kuin jotakin ulkoaopittua läksyä tai uskonnollista manausta, josta oli joka sana muistettava. Puhui, puhui, ja näytti lopuksi kokonaan unohtavan ympäristönsä.

Siinä oli hänelle tapahtunut se suuri, se käsittämätön, joka oli leikannut poikki hänen elämänsä, joka oli katkaissut kaikki sillat entisyyden ja nykyisyyden väliltä ja pakottanut hänen tummat silmäteränsä maailman järjettömään, tarkoituksettomaan menoon suurina ja kummastelevina tuijottamaan. Ja siitä johtui, että Johannes tällä hetkellä tunsi itsensä melkein nuoreksi ja rikkaaksi hänen rinnallaan.

Hän oli aluksi vain puolella korvalla kuunnellut. Mutta pian oli hän kokonaan mukana, seuraten koneellisesti tuon matalan, yksitoikkoisen äänen ilmiloihtimia kauhunkuvia, tai pikemmin, kuvaa maailman hävityksestä.

—Meidät oli herätetty hyvin varhain sinä aamuna, kertoi Carmela, sillä meidän oli määrä lähteä heti klo 5:n jälkeen Taorminaan. Vedin juuri sukkia päälleni. Silloin kuului äkkiä kuin tuhansien pommien räjähdys, jota seurasi synkkä räiske ja suhina ikäänkuin olisi lukemattomia tulisia rautoja pistetty veteen. Järkeni seisahti kokonaan, minä en voinut käsittää mitään.

Vaistomaisesti hän kuitenkin oli hypännyt vuoteensa laidalta ja tuntenut työntyvänsä seinää vasten.

Uusia räjähdyksiä. Huumaavaa pauketta ja jyrinää.

Hän oli juossut heidän talonsa parvekkeelle. Ikkunat tulleet helisten alas joka taholta. Hän pistänyt päänsä ulos ja nähnyt heidän talonsa horjuvan sinne tänne, toisten ympärillä olevien sortuessa pauhinalla.

—Tunsin tukehtuvani, kertoi Carmela, ja luulin, että minulla oli painajainen.

Uusi järistys.

Hän oli juossut takaisin huoneesen, missä hän äitinsä ja kahden sisarensa kanssa nukkui. Hekin olivat hereillä ja kokonaan poissa suunniltaan.

Isä syössyt heidän huoneesensa. Tullut köysi kädessä, tahtonut sitoa sen heidän äitinsä ympärille laskeakseen hänet ikkunasta alas. Uusi sysäys! Ylemmät kerrokset nähtävästi sortuneet ja painaneet heidän huoneustonsa kattoa. Hän kuullut, kuinka se oli ritissyt ja ratissut liitoksistaan.

Sitten hän ei voinut enää muistaa mitään.

—Tulin tietoihini, kertoi Carmela, vasta eräällä torilla, jonka ympäriltä kaikki rakennukset olivat sortuneet. Minun oli kylmä, nälkä ja jano. Huutavia, voivottelevia, alastomia ja puoli-alastomia ihmisiä joka taholla. Oli yö. Taivas paloi, kuului kaatuvien talojen ryske. Luulin joutuneeni helvettiin.

Johannes kiersi hänet vaistomaisesti suojaten käsivarrellaan.

Carmela lepäsi hänen rintaansa vasten. Heidän silmäteränsä tuijottivat toisiinsa synkkinä, tutkivina ja vakavina niinkuin kahden pohjattoman kuilun syvyydestä. Kaikki ikä-ero, kaikki sukupuoliero, kaikki eri kehitys-asteiden, kansallisuuksien ja outojen olojen luomat raja-aidat tuntuivat heidän väliltään rauenneen.

Tuska, elämäntuska, entisyyden ahdistus ja nykyisyyden käsittämättömyys oli heidät hetkeksi yhdistänyt.

He lähestyivät jo kaupunkia. Kun paistoi pitkin tasaisia kattoja ja heitti pitkiä, välkkyviä valojuovia kauniiden kaarisiltojensa alitse tyynesti virtailevaan Tiberiin.

Eikä Johannes voinut poistaa mielestään ajatusta, kuinka voi elää, kun on kaikki kadottanut, ja kuinka voi tulla toimeen maailmassa, kun on yksin, ypö yksin

keskellä yötä, ilman ainoaakaan rakastavaa sielua lähellään.

Tuo tyttö oli häntä voimakkaampi.

10.

Johannes voitti vielä kerran itsensä. Hän muutti pois pensionaatista, jossa Carmela asui, ja vuokrasi itselleen oman huoneuston, ensimmäisen minkä sai, Lateranin puoleisessa kaupungin-osassa.

Ensin luuli hän tehneensä sen todellakin Carmelan vuoksi, ettei tuo onneton tyttö ehkä vielä rakastuisi häneen ja tulisi hänen kauttaan entistään onnettomammaksi.

Mikä jalo mies minä olen kuitenkin! olisi hän jo miltei ollut valmis tuon tunteensa vallassa huudahtamaan.

Pian huomasi hän kuitenkin, että sekin oli itsepetosta. Itsensä vuoksi hän oli sen tehnyt eikä suinkaan Carmelan. Hänen oma itsesäilytys-viettinsä oli hänelle sanonut, että siltä taholta voi vaara uhata hänen nykyistä onneaan.

Onneaan? Voiko hän sitä siksi sanoa?

Hän saattoi itsekin hymähtää tuolle ajatukselle.

Kaunista onnea todellakin! Yksin kylmässä, kolkossa, autiossa huoneustossa, joka oli kamala kuin kellari ja tyhjä kuin maailman avaruus.

Mutta olihan hänellä vapaus! Vapaus mihin?

Vapaus jälleen joka suuntaan, ylöspäin ja alaspäin, itään ja länteen, nousta tai painua, samota tuulispäänä eteenpäin tai pysyä hiiren-hiljaa paikallaan. Vapaus ääretön, mittaamaton, tehdä itsensä suhteen, mitä tahtoi, ja oma elämänsä oman seikkailuhalunsa ja mielijohteittensa mukaan suunnitella!

Vapaus sellainen, jota hänellä ei ollut sitten nuoruutensa tulvehtivien päivien, jolloin se oli tuonut jokahetki sylin täydet uutta tuskaa ja uutta iloa hänelle.

Olihan se onni. Olihan hänellä nyt kaikki syy pitää kiinni siitä ja olla onnellinen.

Ainakin koetti Johannes rehellisesti noin itselleen uskottaa.

Olihan hän juuri tuota onneaan säilyttääkseen myös Carmelasta etääntynyt. Hän oli peljännyt vapauttaan. Hän ei ollut uskaltanut panna sitä alttiiksi enää, sillä hän oli tuntenut vaistomaisesti, että niiden kahleiden rinnalla, joilla tuon hoikan, tumman, maurilaista muistuttavan tytön rakkaus voisi sitoa hänet, olisivat lastenleikkiä kaikki hänen ennen kantamansa naiskahleet.

Joka kerran oli noin nuorella ijällä noin voimakas kärsimisessä, kuinka voimakas hän olisikaan ilossa, nautinnossa ja intohimossa?

Ei, eihän hänellä ollut varaa siihen. Olihan hän jo vanha mies. Ja sehän olisi ollut kuin alottaa uudestaan elämänsä.

Ei, se ei käynyt päinsä enää! Ja mitä oli elämä, oikea elämisen arvoinen elämä nimittäin, muuta kuin alituista vapautumista, alituista nousua pienemmästä, ahtaammasta suurempaan ja avarampaan.

Nyt hänellä oli vapaus. Hänen oli se siis myöskin turvattava ja säilytettävä.

Mutta tämähän on ukon, tämähän on ehdottoman vanhanpojan ajatustapaa! pälkähti äkkiä itseivallinen pisto hänen aivoihinsa. Näin mahtavat juuri tuumia nuo parantumattomat keski-ikäiset poikamiehet, silloin kun kaikkivaltias Amor uhkaa ruusuköysin vangita heidät.

Olkoon vanhanpojan ajatustapaa! Se on kaikissa tapauksissa viisasta ja järjellistä ja sen avulla voi suojata itsensä turhilta kärsimyksiltä.

Niin hän säilytti vapautensa.

Mutta hän ei tiennyt, mihin käyttää sitten vapauttaan. Kaikkeen siihen, mihin hän sitä nyt yksin käytti, hän oli käyttänyt sitä ollen kaksinkin rouva Rabbingin kanssa. Oli vain tyhjempää ja autiompaa kuin ennen. Miksi tällaiseen itsensä tuomita vain turhan yksinäisyysteorian vuoksi, kun hänellä oli kaksin ollut paljon hauskempaa, valoisampaa ja keveämpää?

Vapauden vuoksi? Hiiteen koko vapaus, ellei sen avulla voinut ja tahtonut tehdä tuhmuuksia!

Hänen teki jo mieli kirjoittaa vaimolleen, lyödä asia leikiksi, pyytää, että tämä tulisi takaisin eikä enää hassuttelisi. Myöskin teki hänen mielensä matkustaa Caprille ja ilmestyä onnettomana vaivaisena syntisenä, mutta veitikan hymy suupielessä, vaimonsa eteen.

Mutta eihän hän voinut kumpaakaan. Eihän hän ollut vielä tavannut Liisaa eikä myöskään saanut hänen kuvaansa mielestään haihtumaan. Asia oli kesken. Hänen oli saatettava se onnelliseen päätökseen, jos hänen mieli koskaan voida kirkkain otsin kohdata vaimoaan.

Hänen vaimonsa ei ottaisi asiaa ollenkaan niin keveästi kuin hän itse sen jo nyt olisi ollut valmis ottamaan.

Sen tunsi Johannes vaistomaisesti. Hänen täytyi siis, maksoi mitä maksoi, tuokin seikka vääjäämättömään, tinkimättömään loppuun suorittaa.

Hänen täytyi tavata Liisa! Siitä ei päässyt yli eikä ympäri. Mutta missä ja milloin? Sattuma sai ratkaista? Olihan hän luvannut vaimolleen, että hän ei siinä asiassa tikkua ristiin panisi.

Mutta juuri siksi oli tämä sielullisesti toimeton odotus kahta hermostuttavampaa.

Johannes eli alituisessa jännityksessä. Saattoihan Liisa tulla vastaan missä kadunkulmassa hyvänsä, istua missä trattoriassa tahansa, johon hänkin pistäisi päänsä sisälle. Varsinkin nyt, kun hän söi kaikki ateriansa ulkona, oli tuon kohtauksen, tuon mielenliikutuksen mahdollisuus aina vaaniva, aina uhkaava ja läsnä-oleva.

Välistä pelkäsi, välistä toivoi hän kiihkeästi sitä. Mutta se oli muuttumassa jo hänen päähänpistokseen, jonka ympärille kaikki kiertyi ja joka imi elämänmehun ympäriltään kaikilta muilta ajatuksilta.

Johannes tiesi vanhasta kokemuksestaan, että sattuma oli sangen viisas jumalatar, mutta vielä viisaampi, jos sitä hellävaroen ohjattiin.

Hän rupesi siksi myöskin hiukan ja aivan huomaamatta ohjailemaan sattumaa, etsimään paikkoja, missä hän tiesi matkailijain ja etenkin suomalaisten käyvän sekä heidän kauttaan ikäänkuin pyydystettävän otuksen jälkiä tiedustelemaan. Hän sai varmuuden, että Muttila ja Liisa edelleenkin oleskelivat kaupungissa. Mutta hän kuuli, ettei heitä näkynyt juuri missään, ei skandinavilaisten

tavallisissa viinituvissa eikä yhteisillä huviretkilläkään.

He näkyivät viihtyvän parhaiten kahden kesken.

Tuo olisi Johanneksen pitänyt arvatakin. Ketä Liisa rakasti kerran, sen hän eristi muusta maailmasta. Niinhän oli kerran käynyt Johanneksen, samoin oli nähtävästi nyt Muttilankin laita.

Mutta rakastiko Liisa todellakin Muttilaa? Olipa se sangen omituista! Tietysti paremman puutteessa vain. Mutta kuitenkin! Oli se sentään käsittämätöntä.

Eikä Johannes voinut koskaan estää kipeää, tuskallista tunnetta povestaan nousemasta, aina kun hän uskoi Liisan todellakin rakastavan Muttilaa.

Niin tapasi hän vihdoin Liisan.

Hän oli kerran eräänä aamupäivänä pistäytynyt Borghesen palatsin kokoelmilla sieluaan virkistämään. Kuinka monetta kertaa, sitä hän ei muistanut enää. Hän kävi usein täällä, tänne oli niin vaivaton tulla, kävellä kauniissa puistossa ja saada joku kaunis taidevaikutus kuin leikillään.

Mutta melkein enemmän kuin tauluista ja taideteoksista hän piti itse palatsista, joka sellaisenaan jo oli taideteos.

Mikä museo! Kerrankin sellainen kuin kaikkien tulisi olla, mutta joita on niin ani harvoja olemassa. Yksityis-asunto, jossa arkkitehtuuri ja koko ympäristö sulaa täydellisesti yhteen sisällyksen kanssa, jossa taide-esineet eivät vaikuta sikin sokin ja vain jonkun tietoperäisen järjestelmän mukaan kasatuilta ja kaikilta maailman ääriltä rahalla haalituilta, vaan suorastaan itse seinistä elimellisesti kasvavilta kaunistuksilta.

Siellä hän erään salin perältä ovea kohti kääntyessään näki äkkiä
Liisan ja Muttilan tulevan vastaansa rinnakkain.

Johannes tunsi sydämensä seisahtuvan. Mutta hän pysyi samalla aivan tyynenä, aivan täsmällisenä, jokainen hermo vireessä, jokainen vastaan-ottamisen, tarkkaamisen ja toteamisen vaisto äärimmilleen jännitettynä.

Muttila näytti hiukan hätkähtävän.

Liisa tuli suoraan häntä kohden, käsi ojolla, huulet hymyilevinä, silmissä syttyvä ilon ja onnen paiste, aina kasvava, aina syventyvä, aina korkeammalle roihuava ja riemuitseva, mitä lähemmäksi hän tuli ja mitä kauemmin hänen katseensa ehti Johanneksen silmäteriin imeytyä.

Johannes pysyi liikkumattomana, jähmettyneenä paikallaan. Nyt erotti enää vain pari askelta heidät toisistaan.

—Terve, sanoi Liisa, hyväilevä, alistuva, miltei mielittelevä sointu äänessään. Tiesin, että tapaisin täällä sinut.

—Mistä sen voit tietää? kuuli Johannes kysyvänsä, samalla kuin hän ojensi kätensä hänelle.

—Tunsin sen heti tänä aamuna herätessäni! Ja olen ollut siitä saakka niin iloinen ja onnellinen.

—Niinkö? kuuli Johannes jälleen miltei hellästi kysyvänsä. Mistä iloinen? Mistä onnellinen?

—Siitä, että elät vielä. Siitä, että saisin nähdä sinut. Et tiedä, kuinka minulla on ollut ikävä sinua.

Johannes tunsi silmänsä huikaistuvan tuosta auringosta, joka tulvehti häntä vastaan Liisan autuaasta, kuin itsetiedottomasta silmäparista. Hän käänsi kasvonsa pois ja tervehti päännyykähdyksellä Muttilaa, joka hiukan hämillään seisoi taempana.

Kun hän kääntyi takaisin Liisaan, kohtasi sama katse häntä. Eikä Liisa ollut muistanut päästää irti edes hänen kättään, vaan piteli sitä yhä vieläkin kädessään.

—Niin ikävä, niin ikävä, toisteli hän hiljaa hivellen sitä. Minä olen kärsinyt tällä aikaa niin paljon. Mutta nyt jaksan minä taas elää kuinka kauan tahansa, kun olen nähnyt sinut.

Ja ennen kuin Johannes oli ehtinyt aavistaa, vielä vähemmän temmata kättään pois, oli Liisa Muttilasta ja kaikista ohikulkevista ihmisistä välittämättä kumartunut ja suudellut sitä salamannopeasti.

Sitten hän ikäänkuin itsekin säikähti tekoaan ja päästi käden.

—Oletko vihainen? hän kysyi katsoen lapsellisesti Johannekseen.

—Tuhmuuksia! vastasi tämä samalla ankarasti ja isällisesti hänelle. Et sinä ole nähtävästi ollenkaan viisastunut sitten viime näkemän.

Kahdeksaan pitkään vuoteen he eivät olleet tavanneet toisiaan, ja kuitenkin oli heistä aivan kuin he olisivat vain jatkaneet siitä, mihin he olivat eilen lopettaneet.

Johanneksesta ainakin tuntui tällä hetkellä niin.

Olihan se Liisa, Liisa itse, *hänen* Liisansa eikä kenenkään muun. Ilmi-elävänä, tuossa hänen edessään! Kaikki, mitä välillä oli, oli ollut pahaa unta.

He kaksi kuuluivat yhteen. Eikä hän voinut käsittää ollenkaan, mitä Muttilalla saattoi siinä heidän joukossaan olla tekemistä.

Sitten muisti hän sen, ja tunsi jälleen kipeän, tuskallisen piston sydämessään.

Mutta sehän oli jotakin tilapäistä! Senhän täytyi olla jotakin ohimenevää. Eihän sitä voinut kestää kauan, ei tästälähtien hetkeäkään, kunhan he vain pääsisivät kahdenkesken ja saisivat selittäytyä.

He seisoivat kaikki kolme hetkisen noloina siinä.

Sitten rupesivat Johannes ja Muttila vaihtelemaan merkityksettömiä sanoja ympärillä olevista taideteoksista ja niiden mestareista. Tizianin, Rubensin, van Dyckin, Coreggion, Botticellin, Vincin, Rafaelin nimet lentelivät ilmassa, Kun ne loppuivat, tuli vuoro palatsin porfyyripylväiden, korkokuvien, mosaiikkien ja kattomaalauksien.

—Eikö totta? virkahti Johannes. Täällä ei ole mitään irrallista.
Kaikki kuuluu taloon.

—Kyllä, kiirehti Muttilakin myöntämään. Ja juuri siksi ei tällainen taidekokoelma myös ollenkaan väsytä katsojaa.

—Ei, hymyili Johannes. Täällä liikkuu huoneesta huoneesen kummallisen keveällä tunteella niinkuin oikea kutsuvieras eikä vain vahingossa päässyt muiden seuraan pujahtamaan.

—Juuri niin, ja sepä se tekeekin nämä Rooman palatsimuseot niin miellyttäviksi. Muualla muistan vain Schackin galleriassa Münchenissä tunteneeni jotakin samantapaista. Mutta sekin oli tietysti vain heikko varjo tämän rinnalla.

He laskettelivat vielä tuokion samantapaisia mitättömyyksiä. Ja koko ajan katsoi Liisa Johannekseen samalla aurinkoisella, poiskutsuvalla ilmeellä ikäänkuin hän olisi tahtonut kysyä, eikö hän aikonut jo lopettaa.

Miksi viivytellä, kun oli niin kiire? Miksi hukata aikaa tyhjänpäiväisyyksiin, kun oli niin paljon tärkeämpää puhumista, tekemistä ja toimittamista?

Vihdoin syntyi pakostakin vaitiolo.

Johannes paljasti päänsä ja ojensi kätensä Liisalle jäähyväisiksi.

Oli kuin olisi aurinko sammunut Liisan silmissä. Hänen suupieliinsä tuli turvaton, hätääntyvä piirre ja hänen äänensä helähti kuin särkyneen kellon sävel, kun hän kysyi:

—Mitä, milloin? Eikö sinua sitten saa tavata enää ollenkaan?

Aivan kuin lapsi, joka on suuren lahjan saanut ja näkee sen jälleen haihtuvan käsistään!

—Milloin hyvänsä, koetti Johannes hymyillä vastaan hänelle. Vaikka nyt heti!

Aurinko syttyi jälleen Liisan silmissä.

—Nyt heti siis, virkahti hän, pistäen kätensä turvallisesti Johanneksen kainaloon. Me menemme! Emme me nyt viitsi katsoa noita typeriä taideteoksia.

Johannes koetti sillä välin toverillisella hymyllä ikäänkuin rakentaa siltaa Muttilan kanssa.

Muttila seisoi synkkänä ja vakavana. Vasta nyt huomasi Johannes, kuinka paljon tuo mies oli vanhentunut näinä vuosina, vanhentunut ilmeisesti vielä heidän viime näkemästäänkin. Otsassa syviä juovia, hapset jo hopeissa korvallisilta!

Ja vasta nyt pälkähti hänen päähänsä, että tuo toinen, jos hän todella Liisaa rakasti, mahtoi kärsiä suunnattomasti tästä kohtauksesta.

Liisa ei vain näyttänyt huomaavan mitään taikka ei tahtonut huomata mitään.

—Hyvästi, sanoi hän, nyykäyttäen päätään aivan iloisena ja tyytyväisenä Muttilalle. Sinä tapaat tuolla puistossa meidät.

Muttila ei vastannut mitään. Liisa veti Johanneksen kuin leikillään ja puoliväkisin ovesta ulos.

Portailla hän katsahti Johanneksen silmiin vallattomasti ilakoiden ja ikäänkuin pyytäen tunnustusta tälle urotyölleen. Hän näytti vieläkin olevan oikein ylpeä saaliistaan.

—Eikö hän suutu? kysyi Johannes viitaten päällään palatsiin.

—Hän! Mitä vielä! hymyili Liisa. Tietäähän hän, että rakastan sinua. Olen aina rakastanut enkä tule koskaan tässä elämässä ketään muuta rakastamaan.

Johanneksen päätä huimasi.

Tuota sanaa hän oli peljännyt juuri. Ja samalla, kuinka hän tunsi tuota sanaa intohimoisesti toivoneensa ja ikävöineensä!

Ja millä valkeudella se täyttikään hänet siinä silmänräpäyksessä!

Nyt ei aurinko paistanut yksin Liisan silmistä enää. Nyt se paistoi myöskin Johanneksesta, hänen silmistään, hänen kasvoistaan, hänen koko olennostaan, kun hän lausui tukahtuvalla äänellä, Liisan kättä miltei väkivaltaisesti puristaen:

—Enkä minä ketään muuta kuin sinua. Emmekä me nyt koskaan eroa enää toisistamme.

Liisa nyykäytti päätään sille kuin itsestään selvälle asialle.

Johanneksen jää oli sulanut tuossa tuokiossa kuin kuura päivän alla. Kaikki virallinen, kaikki järjellinen ja täsmällinen, jolla hän ensi hetkessä oli koettanut itsensä haarniskoida, oli karissut hänestä. Ääretön, suunnaton autuus souti läpi hänen sielunsa ja ruumiinsa kiireestä kantapäähän.

Kahdeksan välillä-ollutta vuotta ei merkinnyt mitään. He olivat jälleen nuoria, he olivat toivorikkaita! Ja elämä, rajaton, rannaton elämä, sinertävine,

houkuttelevine ulappoineen aukeni heidän edessään.

He melkein juoksivat pitkin puiston polkua.

Heidän askeleensa olivat kevyet kuin kahden luonnonlapsen. Ja onnelliset, järjettömät ja jokeltavat sanat satoivat heidän huuliltaan.

Kumpikaan heistä ei muistanut enää Muttilaa eikä muita ihmisiä. He olivat kaksin maailmassa.

11.

Se päivä ja se ilta olivat onnellisimpia Johanneksen elämässä.

Hän uskoi pyhästi, että Liisa oli hänen ja rakasti häntä yhtä sokeasti ja palavasti kuin ennen heidän eroaan. Itseään hänen ei siinä suhteessa juolahtanut mieleenkään epäillä. Rakastihan hän nyt Liisaa paljon enemmän, kymmenkertaisesti enemmän kuin ennen.

Sehän oli päivänselvää se! Ja olihan siitä todistuksena tämä onnentunne.

He söivät yhdessä päivällistä Rooman hienoimmassa ravintolassa Piazza Colonnan varrella. Mutta monet lautaset sai edeskäypä kantaa pois, ilman että he olivat niihin edes koskeneet.

Heillä oli äärettömästi puhumista. Sitten he taas unohtuivat kyynelkostein silmin katsomaan toisiaan. Sitten he jälleen hymyilivät ja alkoivat kumpikin yht'aikaa laverrella.

Välillä kysyi Liisa kuin leikillään:

—Mikä suhde sinulla on nykyään rouva Rabbingin kanssa?

Sama kuin sinulla Muttilan, ajatteli Johannes vastata vallattomasti. Mutta samalla kulki pilvi hänen aurinkonsa yli ja hän vastasi aivan totisesti:

—Nykyään ei mitään, sillä hän on poissa. Mutta muuten on hän minun vaimoni,

kuten tiedät ehkä.

—Onko hän hyvä sinulle?

—Kyllä. Mutta hän on niin ankara. Hän vaatii niin paljon muilta ja itseltään.

—Hän rakastaa sinua?

—Minä luulen niin. Ainakin hän on sen sanonut minulle eikä minulla ole mitään syytä epäillä, ettei hän puhuisi totta minulle.

Liisa katsoi merkillisen viekkaalla ja veitikkamaisella silmäyksellä häneen.

—Ja hän on jättänyt vapaehtoisesti yksin sinut? kysyi hän.

—Niin, vastasi Johannes hiukan hämillään. Hänen mielestään on jonkun ajan kestävä yksinäisyys paras meille molemmille.

Liisa mietti hetkisen ja teki sitten nopeasti johtopäätöksensä.

—Siis hän ei ole sinua ikinä rakastanut! sanoi hän melkein voitonriemulla, joka sekin vaikutti tällä hetkellä yksinomaan miellyttävästi Johannekseen.

Hän itsekin oli taipuvainen nyt niin uskomaan.

Riippui siitä, kuinka määritteli rakkauden olemuksen. Ehk'ei se ollutkaan ollut mitään rakkautta, jota he kaksi, rouva Rabbing ja hän, olivat keskenään tunteneet. Ehkä se oli ollut vain ystävyyttä, henkistä sukulaisuutta ja toveruutta.

Hän uskalsi tuosta huomauttaa Liisalle. Mutta silloin Liisa oikein todenteolla synkistyi.

—Juuri siitä minä olen hänelle enin mustasukkainen, sanoi hän kovalla, katkerasti vavahtavalla äänellä, joka säikähytti Johannesta. Rakastella saat sinä ketä hyvänsä. Mutta sinun sielusi, sinun sielusi kuuluu yksinomaan minulle.

Siitä eivät muut tienneet eivätkä koskaan saaneet tietää mitään, sanoi hän sitten. Sen tahtoi hän pitää ijät kaiket yksityisomaisuutenaan.

—Sehän on sinun, vakuutti Johannes kuin lepyttäen, vaikka hän tunsi, että hän valehteli. Minähän olen jo eronnut hänestä, kuten näet. Ja minä olen valmis

eroamaan hänestä ijäksi, jos sinä vielä huolit minusta.

Päivänpaiste palasi jälleen Liisan kasvoille. Hän kohotti riemuiten lasiaan.

—Tee sinä niinkuin hyväksi näet, hän sanoi. Mutta muista, että minä en jätä sinua milloinkaan.

Eivätkä he sitten enää puhuneet siitä asiasta mitään. Mutta Johannes päätti kirjoittaa jo huomispäivänä rouva Rabbingille ja ilmoittaa rehellisesti, miten hänelle oli käynyt ja kuinka heidän nyt nähtävästi oli ijäksi erottava.

Eihän tarvittu muuta kuin kirje, kuin päätös. Silloin he olivat erossa.
Ja silloin he jälleen voisivat vapaasti yhtyä Liisan kanssa.

Johannes luuli siinä suhteessa rouva Rabbingin hyvin tuntevansa.

Siltä taholta ei ainakaan mikään este nousisi hänen tielleen. Siellä oli teräsharmaa graniitti, joka ei tiennyt, ei ymmärtänyt eikä suvainnut mitään tinkimisiä.

Jos he kaksi, rouva Rabbing ja hän, kerran eroisivat, se tapahtuisi todellakin ijäksi. He kaksi eivät voisi koskaan yhtyä jälleen, kuten hän ja Liisa. Sillä hän ja rouva Rabbing olivat aina tavanneet toisensa pelkästään yli-inhimillisissä ilmakerroksissa.

Ei mitään rikkomuksia, ei mitään anteeksipyyntöjä eikä anteeksi-antoja puolelta eikä toiseltakaan. Ainoastaan jyrkin oikeus, ainoastaan laajin vapaus oli aina vallinnut heidän välillään.

Siksi tuntui Liisan seura Johanneksesta jälleen niin helpottavalta kaiken tuon henkisen, kaiken tuon aatteellisen ja ihanteellisen jälkeen.

Tässä seurassa oli kaikki sallittua. Tässä ei vaadittu mitään itseltään eikä toisiltaan. Tässä oli hyvä olla. Tässä ymmärrettiin kuinka pitkälle tahansa inhimilliset heikkoudetkin.

—Enkä minä sinua, virkahti hän, vastaten Liisan tervehdykseen. Kerran minä olen tehnyt sen tuhmuuden. Mutta muistathan, että me silloinkin päätimme vielä kerran tavata.

—Päätimmekö me? kysyi Liisa suurin silmin.

—Tottahan tuon muistat, puheli Johannes innokkaasti. Sinunhan piti matkustaa vain jouluksi kotiin.

—Niin, niin. Se on totta.

—Mutta sinä jäitkin pitemmäksi aikaa. Paha, paha! Vaikka tiesit, että minulla oli niin ikävä sinua.

—Enhän tiennyt, veikisteli Liisa. Luulin, ettet kaivannut minua ollenkaan.

—Minä?

—Niin. Ja ettet minusta vähääkään välittänyt.

—Paha, paha! Paljon suurempihan syy minulla oli luulla niin, kun sinä matkustitkin Muttilan kanssa.

Näin he leikittelivät. Kiertelivät kuin kissat kuumaa puuroa heidän rakkautensa yhteistä onnettomuutta, uskaltamatta kumpikaan syvemmin kajota siihen.

Johannes unohti kokonaan kysyä, kuinka oli Liisan suhteen laita Muttilaan. Hän piti moista kysymystä nyttemmin tarpeettomana.

Niin jatkui päivällinen.

Illalla he menivät saman torin varrella sijaitsevaan trattoriaan, jossa tarjottiin hyvää frascat-viiniä muutamasta kymmenpennistä litra.

He joivat paljon viiniä ja tulivat tunnelmaan. Jälleen he tunsivat olevansa maailman valtiaita, kuten ennen muinoin, heidän ensimmäisellä Italian matkallaan. Ja jälleen heidän sielunsa sulivat toisiinsa, tullen tunteellisiksi, haaveellisiksi, ijäisyyttä etsiviksi ja ikävöiviksi.

Hetken ijäisyyttä, ijäisyyden tuokiota! Sitä he uneksivat.

Ilmestyi oikealla ajalla mandolinin-soittaja ovelle, valmistaen tilapäisen konsertin tilapäiselle kuulijakunnalle. Vanha, puolisokea ukko pienen tyttärensä keralla. Aivan luonnonlaulaja, ilman mitään tietopuolista opetusta, mutta täynnä

tunnetta, mielialaa, hetken haltioitumista ja inhimillisen elämän syvää ymmärrystä.

Aito-italialainen tunnelma oli täydellinen. Varsinkin Liisa antautui sen valtaan kokonaan.

Suuret kyyneleet vierivät pitkin hänen poskiaan. Ja kun ukko, laulun loputtua, tuli hattuineen kokoamaan vaatimatonta palkkiotaan, tahtoi hän tyhjentää koko kukkaronsa hänelle.

—Lisää! hän huusi äänekkäästi. Vielä laulua! Eikö totta, Johannes!
Voisi kuulla koko yön tuota.

Johannes myönsi hajamielisesti, sillä hänellä oli tämän yön suhteen aivan toiset suunnitelmat.

Myöskin hän viihtyi kuitenkin varsin hyvin täällä. Huone oli lämmin, siisti ja puhdas, taikka toisin sanoen, hänen oman huoneustonsa suora vastakohta. Nyt vasta hän oikein uskalsi myöntää itselleen, kuinka usein häntä oli näiden muutamien päivien ja viikkojen aikana ehtinyt kammoksuttaa mennä sinne.

Hyvä toki, ettei ollut yksin enää ja ettei ollut koskaan tarvis jäädä yksin enää. Olihan tuossa Liisa! Tästälähtien he luonnollisesti asettuisivat sinne molemmat yhdessä asumaan.

»*O, Sole mio*», lauloi ukko Liisalle kiitokseksi.

Liisa itki. Muutkin kuuntelivat hartaina ja hiljaisina, vaikeni ovensuu-pöydän päässä itse valkopäinen garibaldilainen sotavanhuskin, joka muuten oli kova-äänisin ollut ja jota kaikki kohtelivat suurella kunnioituksella.

Myöskin Johanneksen mielestä se oli kovin kaunista. Mutta hän tunsi, että makea viini oli kihahtanut hänen päähänsä, ja hän olisi nyt mieluimmin mennyt kotiin.

Sitäpaitsi hän pelkäsi, että Liisa joisi liikaa.

Tämä ei näyttänyt nimittäin tuon viattoman näköisen, vaarallisen nesteen vaikutuksia ollenkaan pelkäävän tai aavistavan. Kaikissa tapauksissa hän käytteli sitä varomattomasti.

Johannes haukotteli ja katsoi kelloaan.

—Joko mennään? hän kysyi.

Liisa oli heti valmis lähtemään.

Johannes ei ehdottanut, mihin mentäisiin, eikä Liisakaan kysynyt sitä. Mutta kummankin mielestä oli aivan luonnollista heidän torille tultuaan, että he nousivat yhteiseen ajuriin ja että Johannes antoi oman osotteensa hänelle.

12.

Kun Johannes seuraavana aamuna heräsi, täytyi hänen hetkinen tuumia, ennen kuin muisti, missä hän oli ja kuka nukkui hänen vierellään.

Hänen tuli heti hyvä olla tuosta.

Sitten hän aukaisi silmänsä ja totesi, että aurinko paistoi jo paksujen ikkunaluukkujen läpi suoraan hänen päänalaiselleen. Kellon täytyi olla siis vähintään 11.

Hän hyppäsi ylös iloisena kuin nuori peura ja huudahti:

—Hyvää huomenta! Tänä päivänä me matkustamme maaseudulle.

Liisa nukkui vielä. Johannes aukaisi varovasti ikkunaluukut ja päästi päivän häikäisevän valkeuden huoneeseen.

Tämä hetki oli joka aamu hänen nykyisen karun ja yksinäisen elämänsä iloisimpia. Hänen kolkko työhuoneensa, joka oli illoin niin ahdistava kuin laivanruuma, kävi silloin oikein valoisaksi ja ystävälliseksi. Ja mikä oli parasta, se lämpeni. Siitä tuli jälleen ihmisten asuinsija.

Liisa heittelehti vuoteellaan.

Johannes käänsi ikkunaluukun niin, ettei aurinko pääsisi suoraan Liisan kasvoille paistamaan.

Tuohan se juuri oli näiden italialaisten huoneiden helvetti. Illalla oli liian kylmä, aamulla liian kuuma niissä. Jos sattui myöhempään nukkumaan, tuli aurinko suorastaan suuhun ja herätti inhoittavaan päänkivistykseen.

Myöskin Johannes tunsi päänsä hieman raskaaksi. Mutta saattoi se johtua eilisestä viininjuonnistakin.

Hän näki tuolilla pari lasia, joista toinen oli vielä puolillaan. Hän tyhjensi sen koneellisesti ja siirsi syrjään sekä pullon että lasit. Sitten kumartui hän vuoteen yli ja koetti vielä kerran herättää Liisaa.

—Liisa! kuiskasi hän.

Liisa kuorsasi valtavasti, selin ja seinäänpäin kääntyneenä.

Ei, kyllä täällä sittenkin oli liian tukalaa! Johannes aukaisi ikkunan. Raikas, vielä hopea-autereinen aamu-ilma virtaili tanssien sisälle siitä.

Johannes sytytti savukkeen ja istahti vuoteensa laidalle polttelemaan.

Nyt vasta alkoivat hänen ajatuksensa kokoutua. Nyt vasta rupesivat edellisen yön tapahtumat hänen aivoissaan selvenemään ja järjestymään.

Olihan se ollut pieni pettymys, sitä ei Johannes voinut kieltää itseltään.

Mutta se oli tietysti vain sattuma, tietysti vain jotakin tilapäistä. Ensi kerralla kävisi kaikki luonnollisesti paljon paremmin, kun he tässä nyt ehtivät tyyntyä, koteutua ja toisiinsa tutustua.

Olihan hyvin itse pääasia. Olihan tuossa Liisa, hänen oma aamut kaivattu, illat ikävöity armahaisensa. Jäisi tänne eikä koskaan enää täältä erkaneisi.

Heti kun he eilen illalla olivat päässeet tänne turvaan, neljän seinän sisään, he olivat langenneet toistensa kaulaan ja purskahtaneet itkuun. Itkeneet pois monien yksinäisten hetkiensä tuskat, kalvavat muistot, äänettömät epätoivot, mielipuoliset, puoli-ääneen aivoissa pidetyt yksin- ja kaksinpuhelut.

Sitten he olivat jälleen kuivanneet silmänsä ja ruvenneet onnellisina, leikkivinä lapsina loruilemaan.

Johannes oli hakenut esille pullon chiantia ja Liisa sytyttänyt risutulen siihen ainoaan tulisijaan, mikä Johanneksen makuuhuoneessa oli, nimittäin syvennys seinässä, josta joku ammottava hormi veti suoraan ulko-ilmaan. Tuli paloi paljaalla kivilattialla. Mitään peltejä tai muita sulkemiskeinoja ei ollut, joten tuo sama aukko muuten pitkin päivää ja yötä päästi vain hohkavaa kylmyyttä huoneesen.

Mutta kun risukimpun heitti siihen, saattoi sen edessä kuitenkin käsiään ja jalkojaan jonkun verran lämmitellä.

Niin he olivat istuneet aikansa sen ääressä ja maistelleet ahkerasti laseista, jotka he olivat viereensä tuolille asettaneet. Sitten oli heitä ruvennut nukuttamaan. He olivat riisuutuneet aivan vaivattomasti ja ujostelemattomasti, kuten ennenkin, ja pujahtaneet peiton alle. Mutta Liisa oli vastannut Johanneksen hyväilyihin uudella itkunpurkauksella.

Tuon oli Johannes ymmärtänyt. Tietysti täytyi vanhojen muistojen vaikuttaa Liisaan kovin kipeästi ja tuskallisesti.

Hän oli koettanut lohduttaa Liisaa, mutta Liisa itkenyt vain sitä enemmän. Hän huomannut turhaksi kaikki mielittelemis-yrityksensä ja päättänyt kärsivällisesti odottaa puuskan ohimenoa. Mutta Liisa itkenytkin itsensä uneen. Siihen Johannes jäänyt sitten yksin valvomaan, tyydyttämättömine lemmenkaipuineen ja hiukan noloine toiveineen menestyksellisemmästä ensikerrasta.

Sitten oli hänkin nukahtanut.

Yöllä oli Liisa ruvennut voimaan pahoin ja Johannes autellut häntä niin hyvin kuin oli osannut. Tuo pieni, epä-esteettinen välikohtaus vienyt viimeisen lemmentoivon, melkeinpä lemmenhalunkin häneltä, eikä hän ollut tiennyt takaisin vuoteesen kömpiessään, oliko hänelle enää oikeastaan mieluista vai vastenmielistä, että Liisakin lepäsi siinä.

Varsinkin eräs seikka oli jäänyt Johannesta vaivaamaan. Hän oli huomannut, että Liisa käytti sangen vahvasti keinotekoisia apuneuvoja tukassaan.

Mutta sitten hän oli muistanut, että olihan hänelläkin tekohampaat yläleuassaan eikä hänen oma tukkansakaan enää juuri kehuttava ollut. Se oli pyyhkinyt pois jo koko joukon saadun vaikutuksen kiusallisuudesta. Tosin oli Liisa monta kertaa vannonut heidän entisen yhdessä-olonsa aikana, ettei hänelle niin suurta kummaa

tapahtuisi, että hän koskaan rupeisi mokomilla lisäkkeillä kuvattelemaan. Mutta moiset valathan unohtuvat helposti ja aika on julma kaikille, kenties julmin juuri naiselliselle kauneudelle.

Kuitenkin oli tuo pikkuseikka riittänyt jälleen herättämään hänen kriitilliset vaistonsa, jotka olivat koko päivän ja illan niin suloisesti uinahtaneet.

Nyt aamulla ne vasta hereillä olivatkin.

Olikohan Liisa muutenkin muuttunut ehkä? Oli siinä ollut jotakin outoa tuossa heidän eilisessä seurustelussaan. Jotakin pingoitettua, jotakin keinotekoista, kenties liian äänekästä. Mutta sehän saattoi johtua tämän ensi tapaamisen vieroittavasta eriskummallisuudesta.

Hiukan toiseksi oli Johannes sitä kuitenkin joskus yksinäisissä mietteissään kuvitellut. Paljon herkemmäksi, paljon juhlallisemmaksi ja totisemmaksi. Kuin kaksi mustaa marmoripatsasta he olivat joskus hänen haaveissaan toisiaan lähestyneet, kummallakin ijäinen elämänsuru sydämessään.

Toinen katsonut tummasti ja vakavasti, toinen ymmärtänyt hänet ilman sanojakin. Toinen ehkä päätä nyykäyttänyt ja kätensä hitaasti ojentanut, toinen ehkä peittänyt kasvonsa tai kääntänyt ne pois kokonaan.

Jotakin ylevää, jotakin sydän-öisen, pilkkopimeän, traagillista tai ylenluonnollisen, taivaallisen kirkastettua!

Sellaisena oli aina kangastunut hänelle heidän kohtauksensa.

Eihän ilo heille sopinut. Olivathan he eronsa jälkeen, jos mieli merkitä mitään heidän rakkautensa, elämän tummia, murehtivia orvokkeja.

Tuosta kaikesta hän ei ollut eilen nähnyt jälkiäkään. Taivaallisesta ilosta tosin pienen pilkahduksen ensi hetkessä, mutta sitten oli sekin maalliseksi ja arkipäiväiseksi alentunut. Entä tuo poroporvarillinen tunteellisuus sitten? Niinhän tapaa kaksi piikaa toisiaan, oltuaan vuoden pari eri palveluspaikoissa!

Viini saattoi jossakin määrin olla siinä suhteessa lieventävä asianhaara. Muuten olisi heihin nähden todellakin pitänyt paikkansa saksalainen sananparsi: »Pack schlägt sich, Pack verträgt sich.»

Roskaväki riitelee, roskaväki sopii! Juuri niin, juuri sellaisen leiman oli saanut heidän eilinen kohtauksensa.

Mutta sehän voi vielä nousta siitä. Senhän täytyi nousta siitä. Olihan arpa nyt heitetty. Mikään palajaminen entisiin elämänsuhteisiin ei missään tapauksessa ollut enää mahdollinen.

Sehän on totta, muisti Johannes äkkiä. Minunhan täytyi kirjoittaa eräs kirje!

Mutta hänen oli tullut kylmä siinä vain paitasillaan vuoteensa laidalla istuessaan. Hän nousi ja sulki jälleen ikkunan. Samalla kulki syntinen ajatus hänen päänsä läpi.

Mitä jos kellahtaisi vielä hetkeksi paksujen, lämpimien peittojen alle?
Mitä jos herättäisi Liisan rajuilla hyväilyillä?

Olihan turhaa tuumia ja arvostella! Ja olihan tuo elävä, hengittävä, joskin ehkä hiukan liian raskaasti hengittävä todellisuus parempi kuin kaikki arvostelevat ja irvistelevät aivokummitukset!

Hän hylkäsi kuitenkin heti tuon ajatuksen ja rupesi nopeasti pukeutumaan.

Peseytyessään hän tuli pitäneeksi pientä kolinaa. Liisa heräsi.

Heräsi ja haukotteli haikeasti, silmät ummessa vielä. Sitten hän katsoi harailevin silmin ympärilleen niinkuin ei olisi tajunnut vielä, missä oli.

—Hyvää huomenta! huusi Johannes hänelle, kasvot vielä puoleksi pesuvadissa.

—Huomenta, vastasi Liisa hitaasti ja unenpöpperöisenä.

Sitten vasta hän kääntyi ääntä kohden.

Johannes antoi hänen selvitellä ajatuksiaan, siksi kuin oli saanut housut ja kengät jalkaansa ja liivit päälleen. Liisa makasi sillä aikaa kädet niskan takana, silmät suoraan kattoon tuijottavina.

Johannes tuli vuoteen luo ja kumartui häntä suutelemaan.

Liisa salli sen liikkumattomana tapahtua. Sitten hän kohosi käsivarsiensa avulla

istumaan.

—Me olemme sinun luonasi? hän kysyi.

Johannes nauroi.

—Missä me muualla olisimme? Tietysti minun luonani! Taidat olla vielä vähän kuin toisessa maailmassa.

Liisa ei vastannut mitään. Loi vain ohimenevän, huolestuneen katseen häneen ja vilkaisi sitten kysyvästi ympärilleen.

—Mitä kello on?

—Taitaa olla jo 1/2 12, hymyili Johannes. Oletpa nukkunutkin!

—Olen, vastasi Liisa hajamielisesti.

Hän näytti tuskin kuulevan toisen leikillisiä huomautuksia. Hän näytti miettivän jotakin muuta. Äkkiä keskitti hän katseensa ja huomionsa jälleen Johannekseen.

—Mitä *hän* nyt sanoo? hän kysyi, katsoen suoraan ja kiinteästi silmiin häntä.

—Kuka? Muttilako?

—Niin. Me syömme tavallisesti aamiaista kello 12, ja nyt en minä ehdi mitenkään oikeissa ajoin kotiin!

Tuo oli Johanneksen mielestä jo liian hassunkurista.

—Olethan ollut poissa koko yön, sanoi hän nauraen äänekkäästi. Aamiainen ei siinä taida paljoa merkitä.

—Kyllä, väitti Liisa. Kuinka monen minuutin matka tästä on meille?

Hän mainitsi osotteensa.

—Ehkä kymmenen, ehkä viidentoista, jos raitiotiellä menet, selitti Johannes. Mutta sitten sinun täytyy ottaa hevonen Piazza Venezialta.

Liisa ja Muttila asuivat jossakin Piazza Cairolin puolella.

—Hyvä on, lausui Liisa päättävästi. Sitten minä ehdin, vaikka vähän myöhästynkin.

Hän nousi kiireesti ja rupesi pukeutumaan. Johannes ei vielä ollut ottanut hänen sanojaan oikein todeksi, vaan koettanut jatkaa heidän eilistä, keveää puhetapaansa. Se ei tuntunut kuitenkaan nyt käyvän ollenkaan. Liisan ajatukset näyttivät olevan varsin kaukana täältä.

Johannes nousi, sytytti savukkeen, käveli pari kertaa läpi huoneen ja siirtyi sitten viereiseen huoneesen työpöytänsä ääreen kirjoittamaan kirjettä vaimolleen.

Siitä piti tulla lyhyt, ytimekäs ja täsmällinen. Pelkkä tosiasia vaan! Rouva Rabbing ei pitänyt mistään turhista kiertelyistä eikä koristeluista.

Työpöytä oli oven edessä. Eikä Johannes voinut olla silloin tällöin kirjainsa yli vilkaisematta Liisan pukeutumista.

—Tuletko toimeen siellä? hän kysyi.

—Kyllä koetan, vastasi Liisa. Mutta missä minun laukkuni on?

Johannes nousi sen hänelle ojentamaan.

—Kaipaan minä vähän toalettitarpeitani, sanoi Liisa.

Tuokin vaikutti Johannekseen hyvin omituisesti. Hänen Liisansa, joka ennen olisi tullut toimeen vain kammalla ja saippuapalasella.

Mutta: kävihän kehitys yleensä siihen suuntaan ja olihan luonnollista, että Liisastakin vielä suurmaailman nainen tulisi.

—Olet sinä lihonnut, virkahti Johannes, heittäen tarkastelevan silmäyksen ystävättärensä ruumiinmuotoihin, joista tämä ei paljoa peittänytkään. Olet jonkun verran höllentynyt sitten viime näkemän.

Liisa ei pitänyt ollenkaan siitä, että sanottiin hänen lihonneen, sillä hän itse pelkäsi samaa ja hän tiesi, ettei se suinkaan häntä kaunistanut.

—Minä lihonnut! hän tiuskasi melkein kiivaasti. Kylläpä sinä osaat! Kun kaikki minun vanhat vaatteeni ovat käyneet liian väljiksi minulle!

Johannes huomasi erehdyksensä.

—Tarkoitan, että olet käynyt niin terveen ja hyvinvoivan näköiseksi kasvoiltasi, sanoi hän.

Liisa leppyi heti.

—Se on totta, hän sanoi, tirkistäen peiliin mielihyvällä ja hieroen poskiinsa puuderia. Eikä minulla ole yhtään ryppyä vielä.

Se oli totta. Päinvastoin olivat Liisan kasvot silinneet ja täytelöityneet. Vieläpä toisen leuankin hän oli saanut. Tuo teki hänet entistään hyväntahtoisemman ja itsetyytyväisemmän, mutta samalla myöskin pintapuolisemman ja arkipäiväistyneemmän näköiseksi.

Jumalan kiitos, hän ei kärsi enää, ajatteli Johannes.

Mutta samalla pälkähti hänen päähänsä, että Liisa oli kenties ollut hyvinkin tyytyväinen elämään Muttilan kanssa. Ja jälleen hän tunsi kipeän piston sydämessään.

Ei ollut hyvä niin eikä näin.

Johannes palasi pahantuulisena työpöytänsä ääreen, kirjoitti kirjeensä nopeasti valmiiksi ja jäi sitten pää käden varassa ikkunasta ulos tuijottamaan.

Liisa tuli ovelle valmiiksi pukeutuneena, päällysvaippa yllään ja hattuneula suussaan. Nähtävästi hän hankkiutui todellakin ulos lähtemään.

—No, me tapaamme tietysti vielä tänään? kysyi Johannes, nousten häntä hyvästelemään.

—Jos minä pääsen, hymyili Liisa. Tästä ei taida tulla niinkään helppo aamupäivä.

—Koeta nyt laittaa asiasi valmiiksi hänen kanssaan! Mitä pikemmin, sen parempi.

—Hm, mutruili Liisa kevytmielisen näköisesti.

Hän on niin hirveän mustasukkainen.

—Mitä aiot sanoa hänelle?

—Että olin väsynyt, että rupesin voimaan pahoin, tai jotakin muuta semmoista. Ja että sinä korjasit minut johonkin hotelliin.

—Luuletko, että hän uskoo sinua?

Liisa katsoi veitikkamaisesti häneen.

—Varmasti, sanoi hän. Sillä hän rakastaa minua, ja silloin uskotaan mitä tahansa. Hyvästi nyt! Ja kiitos seuran edestä.

—Milloin me tapaamme sitten?

—Kenties huomenna, kenties ylihuomenna. Miten sopii.

—Minulle sopii aina.

—Kyllähän minullekin, kun vain saan Muttilan lepytetyksi.

Siitä hänellä näkyi suurin huoli olevan. Johannes jäi ällistyneenä kynnykselle hänen jälkeensä katsomaan. Hänen oli niin paha olla, että hänen teki mieli itkuun purskahtaa.

13.

Eikä siitä myöhemminkään tahtonut tulla sen enempää.

Johannes huomasi pian, ettei Liisa ollut mitään hänen suhteensa tarkoittanutkaan. Nähtävästi hänestä oli hauska tavata Johannesta, jutella kanssaan, jopa suoda hänelle pieniä lemmenhetkiäkin, mutta tuota kaikkea hän oli valmis suomaan myös Muttilalle yhtä mielellään.

Siihen taas ei Johannes voinut mitenkään suostua. Hän hermostui.

Hän päätti jättää Liisan kokonaan.

Hän oli sitten viikon päivät täydellisesti yksinäisyydessä. Mutta silloin tuli Liisa häntä katsomaan, itki, lupasi, että hän eroisi Muttilasta, ja vannoi, ettei elämä ollut minkään arvoinen hänelle ilman Johannesta. Ja Johannes uskoi jälleen, siksikuin huomasi tulleensa entistä perinpohjaisemmin petetyksi.

Eihän hän olisi Liisalta vaatinutkaan muuta kuin hiukan enemmän rehellisyyttä. Ymmärsihän hän hyvin, että rakkaus voi sammua, sammua niin lopullisesti, ettei ole jälellä enää kyventäkään. Jos Liisa olisi sanonut sen hänelle suoraan, hän olisi surrut ehkä, mutta jäänyt kaikissa tapauksissa Liisaa kohtaan sydämeltään kunnioittavaksi.

Mutta Liisa sanoi hänelle aina vaan, että hän rakasti Johannesta ylitse kaikkia ja ettei kukaan mies, kaikkein vähimmän Muttila, ollut mitään hänen rinnallaan. Ja arvattavasti hän oli valmis heti seuraavassa hengenvedossa samaa Muttilalle vakuuttamaan!

Tuota ei Johannes voinut ymmärtää.

Mikä mielenkiinto saattoi olla tuolla naisella näin kahteen suuntaan pettää ja valehdella? Oliko se hauskaa hänestä? Ehkä! Odottiko hän ehkä jotakin etua itselleen siitä? Tuskin! Siis hän vain antoi vallan omille synnynnäisille vaistoilleen? Juuri niin, vieläpä kaikesta päättäen nauttikin siitä sanomattomasti!

Näitä polkuja kävivät Johanneksen ajatukset.

Hänestä tuli kyynikko. Hänestä kului pois kaikki sisällinen arvon-anto Liisaa kohtaan.

Kevytmielinen nainen! ajatteli hän usein. On turha ottaa häntä niin vakavasti. Voihan leikitellä hänen kanssaan hetken kaksi. Mutta on suorastaan järjetöntä panna hänen vuokseen mitään alttiiksi tai sallia hänelle sisäistä, sielullista määräämisvaltaa.

Samalla huomasi hän kuitenkin kauhukseen, että Liisa tässäkin muodossa tai oikeastaan juuri tässä muodossa, oli hänelle hyvinkin haluttava. Eikä hän enää entistä, pyhää ja korkeaa Liisaa niin äärettömästi ikävöinytkään, vaan juuri tätä nykyistä, tätä aistillista, tätä lihallista, joka näytti täydellisesti unohtaneen kaikki elämän ijäisemmät tarkoitusperät ja elävän vain hetkestä hetkeen, päivästä

päivään, vaistoilleen, tunnelmilleen ja mieliteoilleen sokeasti antautuneena.

Se oli tuskallinen huomio Johannekselle. Hän ei olisi ikinä moista uskonut itsestään.

Mutta olihan se totta, täytyi hänen kuitenkin tunnustaa itselleen. Eihän hän enää Liisan sielusta paljoakaan välittänyt. Liisan ruumista hän himoitsi, sen hän olisi tahtonut omakseen, kokonaan, kerrassaan!

Sielua on minulla kyllin itselläänikin! hän oli usein valmis Heinen keralla kyynillisesti hymähtämään.

Liisan laita näytti olevan juuri päinvastoin. Johanneksen sielu näytti hänestä olevan halajamisen arvoinen, eivät hänen ruumiilliset hyväilynsä. Niin loukkautuivat he molemmat ja oppivat vihaamaan, inhoamaan ja ylenkatsomaan.

Nyt tunsi Johannes vasta oikein yksin olevansa.

Hänestä oli kuin olisi Liisa tahtonut häntä alentaa, häntä halventaa. Ja siksi hän puolestaan rupesi Liisaa alentamaan ja halventamaan, ensin vaistoissaan ja mielikuvissaan, sitten ajatuksilla, sanoilla, jopa teoillakin. Mutta kyynillisyys kosti itsensä hänelle ja hän tunsi samalla itse alenevansa, tulevansa rumaksi, ilkeäksi ja saastaiseksi.

Johannes ymmärsi menevänsä tätä tietä ehdottomasti perikatoon. Ja hänestä oli kuin olisi Liisa juuri sitä tahtonutkin.

Niin alkoi taistelu elämästä ja kuolemasta heidän välillään.

Johannes tahtoi joko kokonaan omata Liisan tai päästä hänestä kokonaan. Liisa tahtoi taas vain pidättää hänet vaikutuspiirissään ja tehdä alistuvaisen orjan hänestä, kuten hän nähtävästi oli tehnyt jo Muttilasta.

Kumpikin koetti parastaan. Ja kumpikin tunsi toisensa kyllin keksiäkseen toistensa heikkoudet, iskeäkseen ja haavoittaakseen.

Liisa oli nyt vuoroin Muttilan, vuoroin Johanneksen oma.

Muttila näytti tyytyvän tähänkin, sillä hänellä ei ollut omaa tahtoa ollenkaan.

Kaikki, mitä Liisa teki, oli hänen mielestään hyvin, vaikka hän ei ehkä olisikaan voinut sitä sillä hetkellä tyydyttävästi selittää. Johannes puolestaan oli jo kyllin kyynillinen, niin että asia oli muodostunut hänelle jo yksinomaan alhaisempien vaistojen kysymykseksi.

Hän näki hyvin, ettei Liisa luottanut enää häneen. No niin, eipä hänkään enää juuri Liisaan luottanut!

Hän tunsi hyvin, ettei mikään tosi onni voinut olla enää hänen ja Liisan välillä mahdollinen. No niin, väärä onni siis, onni kiusata, onni kuluttaa, onni kiduttaa toisiaan.

Ja ellei hän muuta voisikaan, voisi hän ainakin yhden: särkeä noiden kahden onnen, Liisan ja Muttilan! Iskeä niin parantumattomia haavoja heidän rakkauteensa, ettei siitä enää tulisi mitään eheää ja sopusointuista.

Niin hän rupesi myöskin heitä molempia vuoroin toistensa silmissä halventamaan.

Ei hän oikeastaan sitä suoraan tehnyt. Mutta laittoi niin, että he itse sen tekivät, vetosivat välillä häneen ja hän taas oli heitä vuoroin toistensa edessä puolustavinaan, mutta tavalla, joka vaikutti päinvastaisesti.

Helvetillinen, diabolinen hävityshalu oli mennyt häneen. Mutta samalla hän hävitti kenties enimmän juuri itseään.

Hän seurusteli nyt vuoroin toisen, vuoroin toisen kanssa.

Myöskin kolmen kesken he olivat joskus. Silloin koetti Johannes aina keksiä puheen-aineita, joista toinen vain voi olla viehätetty eikä toinen. Toisen virheet ja näköpiirin rajoitus kävi silloin luonnollisesti entistä paremmin esille toisen silmissä.

Muttila käytti juuri Liisaa mallina erääsen dryadi-kuvaan, jonka joku rikas helsinkiläinen oli tilannut häneltä puutarhaansa asetettavaksi.

Johannes kehuskeli sitä Muttilalle, mutta moitiskeli Liisalle, kummallekin niin varovaisesti, että he luulivat vain omia mielipiteitään kuulevansa. Seurauksena oli luonnollisesti se, että he kumpikin rupesivat uskomaan Johanneksen taiteelliseen vaistoon, mutta pitämään toisiaan siihen asiaan nähden enemmän tai

vähemmän tomppeleina.

Istuessaan jommankumman kanssa kahvilassa tai viinituvassa ehdotteli Johannes usein leikillisesti, että lähetettäisiin näköala-kortti poissa-olevalle. Toinen oli heti suostuvainen. Ja Johannes houkutteli hänet antamaan kirjoitettavalle tekstille juuri sen muodon, jolla tämä voisi olla toiselle vähemmän miellyttävä. Itse hän vain lisäsi terveisensä.

Kerran hän teki oikein konnanteon.

Hän houkutteli Muttilan juomaan itsensä juovuksiin ja miltei työnsi hänet toisen naisen syliin. Sitten hän laittoi niin, että Liisa sai tietää asiasta.

Liisa nauroi vain, mutta Johannes näki kuitenkin, että se koski kovasti häneen. Ja hän päätti koettaa jotakin samantapaista Liisan suhteen.

Se onnistui hänelle helpommin kuin hän oli odottanutkaan.

Tukkukauppias Oikarinen oli saapunut kaupunkiin. He olivat tavanneet hänet eräänä 'corso'-päivänä Pinciolla. Kun he olivat vanhoja tuttavia ja kun kauppias Oikarisella ei ollut muutakaan tekemistä, hän oli kutsunut heidät illalliselle hotelliinsa ja jo siellä jotenkin suoranaisesti Liisaan ihastunut.

Sitten he olivat menneet Muttilan ja Liisan yhteiseen asuntoon. Muttila ollut väsynyt ja mennyt varhain maata, mutta Liisa ollut juuri iloisimmillaan ja tahtonut jatkaa. He menneet jälleen ulos, he kolme.

Johannes käyttänyt tilaisuutta livistää seurasta ja saattanut vain molemmat Oikarisen hotellin ovelle.

Hän oli tuntenut jonkun verran omantunnon vaivoja siitä että hän oli jättänyt Liisan noin turvattomassa tilassa kohtalolleen. Mutta kun hän oli parin päivän perästä tavannut kaikki nuo kolme muuta jälleen, nähnyt Liisan rinnassa uuden hohtokivikoristeen eikä huomannut mitään erikoista mieliharmia toisissakaan, hän oli tyytynyt ja ajatellut, ettei asia sen merkillisempi ollutkaan.

Vasta Oikarisen muuttuneesta käytöksestä hän saattoi aavistaa, että jotakin kuitenkin oli tapahtunut.

Mutta riippuihan kaikki siitä, miten otti asiat. Koska nuo kolme näyttivät ottavan

sen näin, ei siis mitään merkillistä ollutkaan tapahtunut.

Omasta puolestaan hän tunsi, että tässä oli hänen huippunsa. Tästä hän ei voinut enää mennä etemmäksi.

Mutta silloin hän olikin omasta mielestään niin syvällä, että häntä kauhistutti. Kuinka hän enää koskaan pääsisi ylös? Kuinka hän enää koskaan voisi katsoa silmiin itseään? Olihan hän nyt tappanut toisen kerran Liisan. Silloin, kahdeksan vuotta sitten, hän oli tappanut Liisan sielun, nyt ruumiin. Ja samalla hän oli itsekin häväisty, herjattu ja saastutettu sieluineen ja ruumiineen.

Eikä hän kuitenkaan voinut tästä kaikesta syyttää muita kuin itseään. Olivathan nuo toiset enemmän tai vähemmän edesvastuuttomia. Hän yksin tiesi, mitä teki. Häneltä voi siis vaatia jotakin.

Mutta hänhän juuri oli tahtonut niin hyvää. Hänhän juuri oli uneksinut niin hienosti, kauniisti ja korkeasti Liisan ja hänen jälleen-tapaamisesta.

Ei auttanut. Hyvä tahto ei tuntunut riittävän edes selittämään hänen kohtaansa, saati sitten tekemään sitä siedettäväksi ja anteeksi-annettavaksi.

Hänellä ei ollut ollut voimaa siis! Niin se oli! Hän oli heikko, kurja kuolevainen, joka tarvitsi voimaa ulkoapäin, jos hänen mieli kamppailla kunnialla mahdottomuuksien kanssa.

Mitä hän tahtoi, mihin tarvitsi voimaa siis?

Johannes oli jo välistä niin tylsistynyt, että hän tuskin muisti enää alkuperäistä tarkoitustaan. Ah, se oli totta, voimaa nostamaan itsensä ja Liisan tästä siveellisestä rappiotilasta! Mutta Liisahan ei ollut yksin, hänen helmoihinsa näytti voivan tarrautua useampiakin. Pitäisikö hänen nekin nostaa? Olisiko hänen pakko painaa niin alas oma itsekkäisyytensä ja ylpeytensä?

Ei näyttänyt olevan muuta keinoa, jos hän itse vielä kerran aikoi päivän valkeuteen.

Voimaa, voimaa, mutta mistä? Luonnollisesti sieltä, mistä muutkin hänen tapaisensa suuret syntiset olivat saaneet sitä: uskonnosta.

Jospa hän olisi voinut uskoa johonkin ylenluonnolliseen!

Sitä ei ollut Johannes voinut milloinkaan, yhtä vähän kuin kaivannut edes kristillisen tai muun uskonnon lohdutusta. Luonnontieteellinen maailmankatsomus oli riittänyt hänelle. Julma ja säälimätön se oli aina ollut hänen mielestään, mutta kuitenkin ainoa, jonka hänen järkensä oli myöntänyt oikeaksi.

Nyt hän tunsi kaipaavansa jotakin vienompaa, lempeämpää ja anteeksi-antavampaa. Ja hän päätti rehellisesti yrittää, eikö hänellekin olisi jotakin parantavaa, jotakin lunastavaa ja ylhäältä ilmoitettua totuutta olemassa.

Hän vaipui uskonnollisiin mietiskelyihin. Suru, tuska, yksinäisyys ja voimattomuuden tunto olivat jäytäneet hänen olemuksensa juuret jo niin, että hän ei muuten tuntenut pystyssä pysyvänsä.

14.

Siinä lähellä, omassa kaupungin-osassaan, hänellä olikin hyvä tilaisuus turvata ulkoapäinkin tuleviin uskonnollisiin tunnelmiin.

Olihan siinä Laterani. Oli kärsivälle, uneksivalle ihmissielulle kappale Jerusalemia.

Rooman kirkkojen katolinen loisto oli ylimalkaan jäänyt sangen vieraaksi hänen pohjoismaiselle sydämelleen. Karu luonto, tuimat elin-ehdot ja Wittenbergin munkin yhtä karut ja kylmät opinlauseet olivat siinä suhteessa hänet jo ennen syntymää mieleisekseen leimanneet.

Ei niin, ettei hänenkin kaukaiset esi-isänsä Suomen korpien syvyydessä olisi loistoa rakastaneet. Kaunistamisen, koristamisen vaisto oli kyllä ollut heille yhtä luonnollinen kuin konsanaan viinirintaisen maan ja hehkuvan päivänpaisteen asukkaille. Jos temppelien upeileva komeus siis täällä vaikutti häneen jonkun verran tympäisevästi, ei syynä siihen ollut suinkaan itse kaunis tosiasia, vaan pikemmin, ettei kaikki tuo silmää hivelevä tai korvakalvoja suloisesti soinnuttava tuntunut hänestä olevan oikeassa ympäristössään.

Uskonnolla hän oli aina tottunut jotakin paljon hartaampaa, sisäisempää ja

yksinkertaisempaa käsittämään. Kristin-uskolla vielä erityisesti sitä raamatullista ja patriarkallista nöyryyden, köyhyyden ja kärsimyksen apoteosia, jonka oikea kehys on Palestina paimentolaiskansoineen, Genetsaret-järvineen, jerikonruusuineen ja orjantappuroineen.

Tietysti oli tuo kaikki ollut vanhojen roomalaisten kopeilevalle, ulkonaista mahtia rakastavalle luonteelle aivan liian köyhää ja harvaviivaista, samoin kuin kristin-uskon perustotuudet kreikkalaisen ajatuksen kehittämille filosofeille Ateenan tai Aleksandrian oppisaleissa.

Niin olivat kumpikin muuttaneet sen mielensä mukaisiksi.

Rooma oli antanut ulkonaisen loistonsa, Hellas humaanisen sisällyksensä sille. Ja niin oli kalpean galilealaisen hahmo kohonnut maailman valtiaaksi.

Monta paikkaa ja tilaisuutta tarjosi Rooma sille, joka tahtoi kristin-uskon voittokulkua kautta maailman ja maailmanhistorian tunnelmoida, vähemmän niitä, missä sen saattoi taas ensimmäisiin, arkaistisiin viivoihinsa palauttaa. Sitä mieluisampi oli Johannekselle paikka Lateranin edustalla.

Ihmisliike siinä oli vähäinen. Ainoat liikkujat loivasti viettävän torin alipäässä olivat jotkut rauhalliset maalaiset, jotka saapuivat San Giovannin portista kaupunkiin ruokatavaroitaan ja hedelmiään myöskentelemään.

Matalan muurin ja sitä reunustavien harvojen piinjapuiden takaa näkyi Rooman autio campagna, vielä taempana etäisyydessä muhkeat Albanon ja Sabinan vuoret.

Eivätkö käyneetkin tuon tasaisen muurin viertä Jerusalemin tummat tyttäret kaivolle koristeellinen vesiruukku olkapäillään? Ja eikö istunutkin kaivonkannelle siellä jossakin kalpea mies, joka pyysi vettä juodakseen, mutta tarjosi heille suunsa suloista sanomaa takaisin, niin ett'eivät he ikinä enää janonneet?

Tässä oli hyvä miettiä ja uneksia. Istua kirkon portaille varhaisena aamuhetkenä ja kuvitella olevansa tuntematon kerjäläinen, vaeltaja vieraiden maiden, joka oli saapunut rauhaa sielulleen etsimään. Tai nojata muuriin auringon mennessä majoille ja puiden varjojen langetessa pitkinä ja salaperäisinä niinkuin yksinäisen, yöllisen runoilijan ajatukset.

Tähän oli kristillinen Rooma koonnut kaikki pyhimmät muistomerkkinsä.

Itse Basilika, itse San Giovanni in Laterano, jo antoi paljon ajattelemisen aihetta. Muinaisroomalaisena aikana oli siinä asunut mies, nimeltä Plautus Lateranus, joka täten siis oli säilyttänyt kuolemattomuutensa jälkimaailmalle. Monet juhlalliset valtiolliset neuvottelut, monet irstaat orgiat ja huvit oli arvattavasti pidetty tuolla paikalla, lentäneet ilmassa monet viisaat elämäntotuudet ja hyvin sorvaellut sukkeluudet. Myöhemmin oli koko paikka äärettömine palatseineen kuulunut Rooman keisarien alueisiin.

Konstantinus Suuri oli siihen paavien ensimmäisen piispan-istuimen rakentanut. Siksi oli se »kaupungin ja maanpiirin kaikkien kirkkojen äiti ja pää». Ja sen loggialta olivat kaikki paavit, aina siihen saakka kuin heistä tuli Vatikaanin vankeja, siunauksensa *Urbi et 0rbi* jakaneet.

Siellä olivat Pietarin ja Paavalin päät, siellä myöskin palanen siitä pöydästä, jonka ääressä Vapahtaja opetuslapsineen oli syönyt viimeisen ehtoollisensa.

Olihan sekin jo jotakin. Mutta vastapäätä sitä oli toinen vielä pyhempi paikka.

Se oli Scala santa, se oli *Sancta Sanctorum*, jota paavit olivat kotikappelinaan käyttäneet.

Noilla pyhillä portailla oli Kristus ruoskittu, niitä oli hänen oma verensä kostuttanut. Pyhä Helena oli tuottanut ne neljännellä vuosisadalla Jerusalemista, Pontius Pilatuksen omasta virkatalosta. Kukaan kuolevainen ei saanut nousta niitä muuten kuin polvillaan.

Kun portaat olivat sangen korkeat ja jyrkät, oli se vaivaloinen ponnistus ja vaati tavallista palavampaa uskon-intoa suorittajaltaan. Mutta varmaan olikin sen palkkiona sitten tavallista runsaampi synnin-ane.

Johannes mietti usein, olisiko hänellä itsellään ehkä kyllin intoa siihen.

Ei, ei vielä ainakaan, täytyi hänen tunnustaa itselleen. Kyllä hän vielä oli aivan liian syvällä synnin pauloissa, voidakseen tuosta löytää minkäänlaista lepoa ja lohdutusta sielulleen. Päinvastoin kouristi sääli ja inho hänen sydäntään, kun hän pysähtyi katsomaan noita ryömijöitä.

Milloinkaan hän ei ollut nähnyt ihmisyyttä ja yksilön oman-arvon tuntoa niin

ilmeisesti silmiensä edessä tomuun painettuna ja kukistettuna.

Noinko hänenkin ehkä tulisi tehdä? Noin nöyrtyä saadakseen rauhan myrskyävälle, verta-vuotavalle sielulleen?

Ei, ei! huusi ihmisyys koko voimalla hänen povensa pohjasta. Ei tomuun, ei maata matelemaan! Tomusta ylös, aina ylemmä, kohti valkeutta, kohti vapautta! Niin oli opettanut hänen luonnontieteellinen maailmankatsomuksensa.

Se tuntui sittenkin koettavan epätoivon vimmalla pitää puoliaan vasten metafyysillisen mystiikan tarvetta ja nousevan, taistelevan kuin alpit yön uhatessa, joita hän kerran oli junan-ikkunasta tarkastellut.

Ryömijät olivat enimmäkseen vanhoja ihmisiä, köyhiä, kurjia ja raadollisia. Joukossa joku keskenkasvuinen poikanulikkakin.

Etummaisena kaikista konttaa tuossa eräs vanha, hienosti puettu säätyläisrouva, joka nähtävästi on sangen sairas. Vain vaivoin ja pitkin levähdyksin hän jaksaa nostaa polvensa aina ylemmälle asteelle. Nyt hänellä ei ole monta jäljellä enää, nyt, nyt hän on päämäärään pääsemässä!

Ryömiessään vahvistavat kaikki voimiaan hiljaisilla, lakkaamattomilla rukouksilla.

Tuolta portaiden himmeästä, puolipimeästä yläpäästä kiiltää, kutsuu ja kimmeltää jotakin. Kristuspääkö? Krusifiksiko? Jalokivi-koristuksia ne ovat, jotka katolinen kirkko on sinne uskovaistensa rohkaisuksi kiinnittänyt.

Toisia, heikko-uskoisempia varten, joihin Johanneksenkin vielä on pakko lukeutua, on kahdet tavalliset portaat, joita voi nousta pää pystympänäkin.

Johannes kiertää niitä myöten ylös ja huomaa, että ensimmäinen, mikä ryömijöitä kohtaa heidän päämäärään päästyään, on itse pyhäkön ikkuna. Sen avoimesta alasyrjästä on kukin tilaisuudessa heittämään roponsa laudalle, jolla näkyy jo kosolta kolikoita.

Johannes hymähtää. Siinäkö se siis olikin »Pudels Kern»? Olisihan hänen pitänyt aavistaakin.

Vanha rouva ei ole vieläkään ehtinyt ylös, vaan lepää kokonaan lääpästyneenä portaallaan. Eräs kerjäläinen ehtii jo hänen edelleen, nousee onnellisena ja hartaana ja heittää hänkin kolikkonsa kirkon hyväksi.

Mikä usko! Mikä selittämätön, mieltä ahdistava mysteria!

Pyhäkössä itsessään, sen alttarin päällä, säilytetään Kristus-kuvaa, jota Pyhä Lukas alkoi tehdä ja jonka joku enkeli sitten viimeisteli!

Johannes lukee seinäkirjoitusta ja kääntää sen mielessään. »*Pyhempää paikkaa ei maanpiiri tunne.*» Häntä kauhistaa. Nuoko korut pyhiä, nuoko kuva-postikortit pyhiä, joita hän näki ovelan munkkiveljen itse kirkon eteisessä ohikulkijoille myyskentelevän?

Hän syöksyy ulos kirkosta.

Mutta aina ei hän samalla reformatorisella tuulella ole. Ja silloin hän saattaa myös pistäytyä siinä vieressä olevaan Pyhän Helenan rakennuttamaan Santa Croce in Gerusalemmeen, jonka kappelissa säilytetään kolmea palasta Kristuksen ristinpuuta, yhtä ristin-naulaa ja ristin otsaketaulua.

Eikä sillä hyvä. Pyhän Helenan omassa maanalaisessa kappelissa hän todellakin seisoo Jerusalemin mullalla!

Se on tuotu Pääkallo-paikasta, monilla laivoilla, saman väsymättömän naisen toimesta.

On kuin olisi katolinen kirkko tahtonut tuoda koko Palestinan tänne ja kaikille kansakunnille kuuluttaa: 'Ei ole tarvis enää tehdä toivioretkiä Pyhälle maalle. Tulkaa Roomaan, langetkaa Paavin jalkojen juureen! Täällä on Kristuksen sijainen, täällä Kristus itse lähempänä kuin missään muualla maailmassa.'

Kuka on sitten ollut tuo merkillinen nainen, tuo Pyhä Helena, joka matkaansaattoi näin suuret asiat, tuoden Jerusalemin synkän, intohimoisen mystiikan selkeän, valoisan, järjellisen Rooman muurien sisälle?

Johannes tutkii kirjoja ja historioita.

Alkuperältään ei hän nähtävästi ollut erittäin pyhä ollut. Syntynyt kapakoitsijan tyttärenä, tullut Constantinuksen jalkavaimoksi, synnyttänyt Konstantinus Suuren ja saanut häneltä keisarinnan arvonimen. Hänen sukunsa ollut bithynialainen, hänen itämainen verensä nähtävästi johdattanut hänet kristin-uskon salaperäisiä tunnelmia ikävöitsemään.

Kristin-usko tietysti ollut vain pinnalla hänessä. Asunut syvemmällä aasialainen pakanuus. Ei surmaa muuten pojanpoikaansa, ei muuten syytä murhasta miniäänsä ja anna häntä syyttömänä tukahduttaa!

Kristillinen hurskaus yhtynyt hänessä byzantiniseen julmuuteen, loiston ja vallan himoon. Vanhemmilla päivillään, kahdeksankymmenen korvissa, hänestä tullut vielä siveyden ja koskemattoman impeyden fanaattinen ihantelija!

Hän hävittänyt Venus-temppelin, jonka keisari Hadrianus oli Pääkallo-paikalle pystyttänyt. Hän antanut runsaita lahjoja naisluostareille. Hän omistanut palavaa kunnioitusta Neitsyt Maarialle, liittyen siten jo myöhäisempään keski-aikaan. Hän tahtonut olla pyhä, kuten katolinen kirkko sittemmin hänet pyhäksi julistikin.

Ja tämän kapakoitsijan tyttären, tämän keisarillisen jalkavaimon kappeliin, hänen, joka kyllä oli maistanut osansa elämän makeudesta, oli yhä vieläkin pannakirouksen ja ekskommunikatsion uhalla pääsy kielletty naiselliselta sukupuolelta!

Tuon naisen historiallinen hahmo vaikutti kummallisesti Johannekseen.

Tuollainen kristitty hänkin olisi voinut olla. Pyhän Helenan hoviin kuuluvana hänkin olisi voinut ehkä hetkellisesti tulla mystikoksi.

Ja yhtyä tuon naisen kanssa aistihartaaseen, ylenluonnolliseen ja hiukenevaan tunnelmaherkutteluun.

Mutta eikö hän voisi samoin yhtyä jonkun muun naisen kanssa? Ehkä Carmelan? Ehkä Liisan?

Aistillinen väristys kulki läpi Johanneksen ruumiin hänen noin ajatellessaan.

Vanha pakana hän tunsi olevansa. Mutta jos tuo uusi oppi saattoi tarjota jotakin, vaikka vähäistäkin, lisää elämän-nautinnon niin köyhään ja puutteelliseen ohjelmistoon, oli siinä jo sellaisenaan jotakin kannatettavaa.

Eipä ollut Pyhän Helenan, yhtä vähän kuin katolisen kirkonkaan, onnistunut hänen pakanallista henkeään roomalaisesta maaperästä pois juurittaa. Se oli muuttanut vain muotojaan, se oli siirtynyt vain uusiin pyhäkköihin ja temppeleihin.

Ja kuin kohtalon ivasta oli itse Santa Croce in Gerusalemmen alttarilla saanut sijansa 'Barberinisen Junon' kuva, vain vähän toisenlaiseksi muovaeltuna!

Pyhän Helenan aasialainen pakanuus esiintyi siinä aivan vertauskuvallisena kristillisyyden ohuen vernissan alta.

Entä itse kirkko sitten?

Se oli ennen ollut osa Helenan omaa, sessorilaista palatsia, jonka kuvan laajoine puutarhoineen ja termeineen Johannes vieläkin saattoi mielikuvituksensa avulla siihen ilmi uneksia. Ja vanha pakanuus puski monituhantisella voimallaan myös itse Scala santan pyhitettyä seinäviertä, jossa vieläkin oli nähtävänä pieni jäännös muinaisroomalaisen Lateraanipalatsin ruokasalista, tricliniumista.

Paikalla, missä nykyhetken italialaiset maassa polvin haudan tuonpuolisen elämänsä takia mateloivat, istuivat kerran siis heidän tästä elämästä iloiset esivanhempansa vatsa pullollaan, falerniset viinimaljat kohotettuina maan hedelmälle ja ytimelle ynnä koko suuren luonnon laupiaille antimille.

Johannes tunsi kaikista hyvistä aikomuksistaan huolimatta kuuluvansa jälkimmäisiin.

Kaikista Rooman taide-ilmiöistä olivat Livian talon seinämaalaukset Palatinumilla ja Neron 'Kultaisen talon' freskojätteet Ludovisi Boncompagnin museossa häneen syvimmin pelkällä verenpunaisella, hurjan-punaisella, pakanallisen-punaisella värillään vaikuttaneet. Hän päätteli siitä, että jossakin hänen sydämensä pohjakomeroissa mahtoi asua Minotaurus, joka ei ollut muuta kuin alkuaikaisilla keinoilla lepytettävissä.

Siihen loppuivat hänen uskonnolliset mietiskelynsä. Mutta ne vaikuttivat kuitenkin jonkun verran häneen. Hän sai niiden kautta sekä jonkun verran

synnintuntoa että sisällistä kiivautta niitä kohtaan, joita hän piti vieläkin syntisempinä kuin hän itse oli.

15.

Mitä syvemmin Johannes tuli itseään tuntemaan, sitä enemmän hän itse kauhistui.

Oliko lupa elää ollenkaan tällaisen ihmisen? Eikö ollutkin jo aika tehdä loppu kaikesta ja syöstä itsensä Sisilian tarunomaisen vaskihärjän kupuun?

Mutta juuri Sisilia oli lähettänyt hyvän hengettärensä häntä suojelemaan.

Carmela tuli hänen pelastajakseen.

Johannes oli pensionaatista yksinäisyyteensä muutettuaan vain pari kertaa kadulla ja pikimmältään tavannut hänet. Nyt hän rupesi jälleen enemmän hänen kanssaan seurustelemaan.

Carmela kävi usein illalla hänen kotonaan. Siellä oli kolkkoa ja kylmää, mutta kaikki lämpeni ja valkeni heti tuon vakavan, toimeliaan tytön läsnä-olosta. Silloin sytytettiin risukimppu permannolle, kynttilä paloi tyhjän viinipullon päässä, Carmela lauleli kitaran säestyksellä vanhoja sisilialaisia kylälauluja ja Johannes uskalsi tuntea itsensä joskus melkein kuin ihmiseksi.

Carmela toi mukanaan henkäyksen puhdasta ilmaa Johanneksen asuntoon. Ja sitä tarvittiinkin siellä kyllä, myönsi Johannes mielellään.

Eikä Carmela suinkaan tehnyt tuota vain kuvaannollisesti. Hän saattoi ilmestyä Johanneksen luo myös aamulla, harja ja kihveli kädessään, lakaista, pestä, tuulettaa ja puhdistaa, niin että sitä oli sydämen-ilo nähdä. Johannes itse sai vain varoa kinttujaan ja paeta huoneesta huoneesen.

Mitä jos naisin tytön? tuumi Johannes usein. Hänen kanssaan olisi hauska asua jossakin Montmartren vinttikamarissa.

Hän tiedusteli joskus leikillään myöskin Carmelan mieltä asiasta.

—Mitä jos eräs noin minun ikuiseni ja minun näköiseni vanha herra kosisi Carmelaa? hän kysyi. Minkä vastauksen saisi hän?

—Myöntävän, vastasi Carmela ja iski veitikkamaisesti silmää hänelle.

—Mutta jos hän ottaisi sanasta kiinni? Jos hän kosisi toisen kerran?

—Jälleen myöntävän, vastasi Carmela.

—Ja kolmannen kerran?

—Aina vaan, joka kerran, ilman mitään armahdusta!

Hän nauroi ja ojensi punaiset huulensa hänen suudeltavikseen.

Johannes imi pelkkää nuoruutta, puhtautta ja hyvyyttä hänen huuliltaan. Mutta myöskin nuoruuden sähköttävää intohimoa, joka teki hänet itsensä puolta nuoremmaksi.

Sitten he jälleen istuivat ja juttelivat Messinan maanjäristyksestä.

Mutta ei siitä yksinomaan. Carmelan harrastuspiiri ei ollut niinkään pieni kuin näytti alussa. Hän oli lukenutkin yhtä ja toista, vaikka hänen varsinainen koulunkäyntinsä oli supistunut hyvin vähiin, ja hän oli katsellut terävällä silmällä maailmaa.

Eroottisiin seikkoihin nähden hän oli luonnollinen ja kehittynyt kuin kypsä viinimarja. Hän ei ollut otettavissa, huomasi Johannes heti. Hän oli, silloin kun hän itse näki hyväksi ja viisaaksi, ottava miehen oman mielensä mukaan.

Hänessä ei ollut mitään turhaa keimailua, ei myöskään mitään hentomielistä tai kuivaa ja käsitteellistä. Kaikki oli hänessä tiukkaa, tervettä, keskeistä ja täyteläistä.

Kun hän suuteli, hän suuteli hartaasti ja mielihalulla. Kun hän nauroi, hän nauroi korviin saakka. Kun hän pesi lattiaa, hän riisui ensin varovasti kenkänsä ja sukkansa, kietaisi hameensa ylös ja konttasi keskellä likaisia vesivirtoja paljailla, valkeilla polvillaan, kaikki Johanneksen suurimmaksi ihastukseksi.

Kauneinta hänessä oli hänen käyntinsä, reipas ja pystyrintainen, niinkuin hänen

esi-äitinsä olisivat tuhansia vuosia kruunua, vesiruukkua tai appelsiinikoria päässään kantaneet. Vaikka hän ei ollut pitkä kasvultaan, hän vaikutti silloin merkillisen majesteetillisesti.

Sellainen oli Carmela.

Johannes tarvitsi häntä vapautuakseen edes tuokioksi lyijynraskaiden yksinäisyys-ajatuksiensa taakan alta. Ja Carmela tarvitsi takaisin häntä oppiakseen ranskaa ja englantia, jotka oppituntinsa hän maksoi raikkaalla olennollaan ja pienillä naisellisilla palveluksillaan.

Näin voivat he kumpikin olla tyytyväisiä.

Liisaa tapasi Johannes enää hyvin harvoin, sillä hänen hermonsa eivät kestäneet häntä. Hän tunsi, että hänen oli sittenkin helpompi olla yksin, vaikka hän kärsi siitä sanomattomasti.

Mutta Liisa ei suinkaan tahtonut päästää häntä niin hevillä käsistään.
Hän näytti pikemmin etsivän Johannesta, mitä enemmän Johannes osoitti oireita paeta häntä, jopa laiminlyövän Muttilaa siihen määrään, että Johannes väkisinkin tunsi tämän suhteen suurta miehistä myötätuntoa.

Olivathan he onnettomuustovereita. Olihan heitä tässä kaksi täysrahkeista miestä, joita tuo nainen tanssitti kuin kahta nukkea kämmenellään.

Ja sitä syvemmin, sitä intohimoisemmin hän tunsi Liisaa vihaavansa.

Hänkö muka rakasti tuota naista? Päinvastoin! Hänkö muka olisi ollut valmis hänen tähtensä oman itsensä ja oman elämänsä uhraamaan? Ei tullut kysymykseen!

Eikä Johannes kuitenkaan päässyt täydelliseen varmuuteen siitä, eikö hän ehkä vielä kuolemanhetkelläkin olisi valmis riemuhuudolla Liisaa kohti kätensä ojentamaan, jos tämä vain hänelle entisenä, hyvänä Liisana esiintyisi.

Kuollutta hän rakasti. Kuolleen Liisan hän tahtoi väkivaltaisesti tästä elävästä Liisasta ilmi herättää ja siitä johtuivat heidän aina rajummat yhteentörmäyksensä.

Johannes oli henkisesti ja melkeinpä ruumiillisestikin lopussa näinä aikoina. Hän

ei tiennyt eteensä eikä taakse. Elämä oli kadottanut hänelle merkityksensä. Ja hän saattoi istua tuntikaudet työpöytänsä ääressä mitään tekemättä, mitään ajattelematta, tylsänä, idioottisena, kuitenkin suunnattomasti tästä alennustilastaan kärsivänä, kylmät kyyneleet silmissään.

Carmela tapasi hänet tässä tilassa kerran.

Kiepsahti hänen polvilleen ja kietoi käsivartensa hänen kaulaansa.
Katsoi sitten silmiin hyvin surullisesti ja totisesti ja kysyi:

—Opettaja on taas itkenyt? Miksi?

—Minä rakastan, vastasi Johannes vaikeasti, kääntäen kasvonsa pois ja painaen molemmin käsin ohimoitaan. Minä tulen hulluksi rakkaudesta.

—Ja hän? kysyi Carmela hiljaa.

—Hän ei välitä minusta vähääkään.

Johannes itki ääneen.

Myöskin Carmela itki. Syntyi hetken vaitiolo. Sitten rupesi Carmela tuota miespoloista lapsellisesti hyväilemään ja lohduttelemaan.

—Hän välittää, minä tiedän, minä vakuutan, että hän välittää. Minä menen hänen luokseen, minä sanon hänelle, minä kysyn häneltä…

—Ei, ei, keskeytti Johannes. Se ei auta mitään. Hän sanoo, että hän rakastaa minua ja vain minua iankaikkisesti.

Carmela katsoi häneen ymmärtämättömänä.

—No? kysyi hän silmät suurina. Sittenhän on kaikki hyvin?

—Ei, ei, hän pettää?

—Pettää?

—Niin. Hän vannoo väärin. Hän pettää minua toisen miehen kanssa.

Nyt lakkasi Carmela kokonaan itkemästä.

Hänen otsansa rypistyi. Hänen huulensa vetäytyivät kapeaksi viivaksi kuin veitsenterä. Hänen alaleukansa työntyi julmasti eteenpäin, hänen pienet, ruskeat kätensä puristuivat nyrkkiin ja hän lausui matalalla äänellä, mutta jokaista sanaa korostaen:

—*Sitten minä tappaisin hänet*.

Johannes kääntyi, unohtaen myöskin kyyneleensä.

—Sinä?

—Niin, jos olisin teidän sijassanne, vastasi Carmela katsoen tiukasti ja kiinteästi häneen.

—Tappaisit?

—Niin. Eihän *ole* mitään muuta keinoa.

Johannes katsoi vakavasti ja surumielisesti häneen.

—Minä *olen* jo tappanut hänet.

—Ymmärrän, virkahti Carmela, oppivaisesti päätään nyykäyttäen. Mutta rakkaus ei kuollut hänen kerallaan.

—Niin, ei minun rakkauteni, selitti Johannes. Hän nousi haudastaan.

Mutta sitä hänen ei olisi pitänyt sanoa.

Carmelan silmät saivat hätääntyneen ilmeen. Jotkut Johannekselle tuntemattomat, taika-uskoiset luonnonvaistot liikahtivat hänessä ja hän kysäisi melkein rajusti Johanneksen ranteesta puristaen:

—Kuinka? Hän nousi haudastaan?

Johannes sai vaivoin hänet tyynnytetyksi.

Mutta Carmela oli antanut hänelle ajatuksen. Tästälähtien mietti hän vain keinoa ja tapaa, kuinka hän surmaisi Liisan.

16.

Veren ajatus virkisti Johannesta.

Hän sai takaisin entisen reippautensa ja joustavuutensa eikä yksinäisyys tuntunut hänestä enää niin kamalalta ja mielipuoliselta, kun hän oli saanut jotakin uutta mietittävää.

Hän oli jo päättänyt surmata Liisan heti ensi tilaisuudessa. Olipa hän jo sitävarten ostanut revolverinkin, jota hän oli kannellut pari päivää taskussaan, tuntien itsensä heti puhtaammaksi, ylpeämmäksi ja ylevämmäksi.

Hän tekisi oikeutta. Hän pelastaisi Liisan siitä häpeän ja kurjuuden kuilusta, jota kohden tämä ilmeisesti oli syöksymässä.

Samalla myös itsensä, oman pyhemmän itsensä, heidän entisen, yhteisen, suuren rakkautensa.

Hän esiintyisi Herran lähettiläänä.

Mutta täytyi olla myös oikea hetki ja oikea ympäristö. Täytyi kaikki miettiä tarkkaan, kaikki suunnitella tarkkaan, ettei sitten tapahtuisi mitään odottamatonta, pientä ja arkipäiväistä, joka tekisi naurettavaksi koko juhlallisuuden.

Juuri sellaisiahan sattuma usein lähettää tuontapaisiin tilaisuuksiin. Juuri sellaisillahan säälimätön kohtalo niin usein pilkkaa kurjia kuolevaisia.

Täytyi olla tällä kertaa kohtaloa viekkaampi, viisaampi ja voimakkaampi.

Hän päätti surmata Liisan Borghesen puistossa, siellä, missä hän oli pari kuukautta sitten ensi kerran hänet tavannutkin.

Mutta ei museossa, ei palatsissa! Ei saanut taidetemppeliä saastuttaa. Pikemmin puistossa sitten ja mieluimmin tuon suuren lammikon rannalla, jossa mustat joutsenet joutelevat.

Lammessa oli saari ja saaressa temppeli. Olihan siinä kuin paikka varattu pyhälle verityölle. Täytyi olla vain myöhäisen iltapäivän valaistus, auringonsäteiden

siivilöityä tuuheiden vehmastojen lomitse ja näkyä matalan muurin takaa campagnan kellahtavat ääriviivat.

He istuisivat temppelin kiviportailla, Liisa ja hän, kahdenkesken jumalan kasvojen alla.

Joutsenet liukuisivat joikuen heidän ohitseen. Päästelisivät punaisesta nokastaan outoja, onttoja, tyhjyyden-kammoisia ääniä kuin puupuhaltimesta.

Todelliset Tuonen virran, todelliset kuoleman työn tummat todistajat.

Hämärä lankeaisi ja he juttelisivat harvakseen, särkyneesti ja soinnuttomasti entisistä. Muistelisivat muinaisia lapsuudenpäiviään yhteisessä kodissa, raikkaan kosken rannalla, jolloin maailma ei heitä vielä ollut turmellut eikä toisistaan vieroittanut. Siirtyisivät sitten puhelemaan rakkaudestaan ja niistä kolmesta vuodesta, jotka he olivat yhdessä ulkomailla eläneet, yhteisistä suruista ja iloista, yhteisistä muistoista ja tunnelmista.

Haastelisivat lempeästi, kauniisti ja anteeksi-antavaisesti. Kaikki loukkaukset, kaikki väärinkäsitykset haihtuisivat heidän väliltään. Vielä viimeisen kerran he olisivat entinen Johannes ja Liisa, vielä viimeisen kerran he sulaisivat suudelmaan, viileään ja kevyeen kuin autuaiden hyvästi-jättö.

Ja Johannes saattoi oikein liikuttua kyyneliin saakka heidän kuolinhetkensä kauneutta yksin-ollen kuvitellessaan.

Mutta jos se olisi *niin* kaunis, olisiko hänellä sitten enää voimaa toimeenpanna sankarillista, traagillista päätöstään? Jos Liisa vielä viimeisellä hetkellään noin kirkastettuna hänelle esiintyisi, kuka takasi, että siitä todella tulisi hänen viimeisensä ja ettei Johannes sittenkin lankeaisi huikaistuneena hänen jalkojensa juureen?

Hän, hän itse, Johannes, takasi sen! Hänellä olisi se voima, hänellä olisi voimaa heidän kahdenkin edestä.

Saattoihan olla, ettei Liisa vielä ollut niin kypsä kuolemaan kuin hän itse tunsi nyt totisesti olevansa. Voihan tapahtua, että Liisa tahtoisi vielä elää, vielä jatkaa häpeäänsä.

Kenties hän tahtoisi paeta? Ehkä pyytäisi, ehkä rukoilisi polvillaan, ehkä huutaisi

apuakin? Mitä oli silloin tehtävä?

Silloin oli Johanneksen surmattava hänet väkisin! Pysyttävä lujana, leppymättömänä; vanhurskaana tuomarina ja annettava armonluoti.

Ensin hänen sydämeensä, sitten omaansa. Niin sen tuli, niin sen piti, niin sen oli pakko tapahtua.

Mutta täytyi vahvistaa itseään tässä päätöksessä. Täytyi jännittää, täytyi virittää koko sielunsa siihen, ettei sitten tarmo viime hetkellä pettäisi eikä sormi lipsahtaisi liipasimelta.

Itseään pyhään tuomarityöhönsä terästääkseen hän meni eräänä iltana Teatro Valleen, jossa eräs kuljeksiva teatteriseurue juuri esitti Othelloa. Varmuuden vuoksi hän pyysi kuitenkin Carmelan mukaansa, sillä hänen hermostonsa oli nykyään siinä kunnossa, että hän ei mielellään yksin tahtonut joutua vieraiden ihmisten joukkoon.

Teatteri oli lähinnä ajelua Carmelan intohimo. Hän suostui mielellään.

Ilma oli hirveä, kuten oli ollut jo yhtämittaa viikon pari. Satoi lumiräntää, ja vaikka heillä oli hevonen, tuntui sentään kolkolta astua nuo pari askelta kadulta teatterin valaistuun, ihmisiä tungeskelevaan eteiseen.

Siinä seisovatkin samalla Liisa ja Muttila heidän edessään!

Kumpikin iloisina ja tyytyväisinä, kumpikin pyylevinä, päivänpaisteisina ja siihen määrään mitään pahaa aavistamattomina, että Johannes rupesi jo epäilemään, oliko hän ehkä uneksinutkin kaikki ja eikö kuoleman enkeli sitten liihoitellutkaan heidän päittensä päällä.

Hänen kätensä meni vaistomaisesti taskuun.

Kyllä oli, kyllä liihoitteli. Ei, ei hän ollut uneksinut. Olihan siellä revolveri.

Seurasi yleinen tervehtiminen ja Carmelan esittely. Liisa heitti kopean, tutkivan ja ylenkatseellisen silmäyksen häneen.

—Minä olen käynyt sinua näinä päivinä monta kertaa hakemassa, hän sanoi sitten, hymyillen rakastettavasti Johannekselle. Mutta sinä et ole suvainnut olla

kotona.

Johannes katsoi häneen epäluuloisesti.

—Tuskin, vastasi hän jurosti. Minä olen aina kotona.

—Et laske sisälle sitten?

—Sinä et ole käynytkään minua hakemassa.

Liisa nauroi helakasti.

—Luuletko, että valehtelen ehkä? hän kysyi, nipistäen samalla leikillisesti kädestä Muttilaa.

—Luulen, vastasi Johannes vakavasti. Luulen, että valehtelet aina, tieten taikka tietämättäsi.

—Kuten naiset ylimalkaan, huomautti Muttila huolimattomasti.

Liisa nauroi äskeistä makeammin.

—Hyvä toki, ettei minun tarvitse sitä varten hakea erivapautusta sukupuolestani, hän sanoi. Mutta tosi on, että valehtelin.

—Miksi?

—Siksi, että tahdoin nähdä, kuinka se vaikuttaisi sinuun, nauroi Liisa.

—Ja minuun, lisäsi Muttila happamesti.

—Ei, sinusta minä en ollut ollenkaan huvitettu, pisti Liisa. Vain Johanneksesta! Tiedäthän, että olemme vannoneet ikuista rakkautta toisillemme.

—Minä tiedän, vastasi Muttila.

Johannes katsoi Liisaan synkkämielisesti. Tuo nainen nauroi, tuo nainen teki ilmeistä pilkkaa heistä molemmista. Oliko hänellä siihenkin varaa? Luottiko hän niin lujasti valtaansa sitten? Sepä perhana! Johanneksen suhteen hän ainakin erehtyisi.

—Miksi et ole käynyt sitten katsomassa? hän virkahti harvakseen. Kun kerran olet minusta niin huvitettu.

—En ole uskaltanut, veikisteli Liisa. Minua on pelottanut niin hirveästi.

—Mikä?

Johannes vavahti. Oliko tuo heilakka ehkä aavistanut hänen murhaisat ajatuksensa?

Liisa heitti jälleen voitollisen syrjäsilmäyksen Carmelaan.

—Että tapaisin jonkun toisen naisen siellä! pisti hän sitten. Jonkun, joka pistäisi minut tikarilla!

—Oletko mustasukkainen? härnäsi Muttila.

—Minun tekisi mieli kynsiä silmät hänen päästään, ilvehti Liisa. Vahinko, etten taida hänen kieltään, muuten sanoisin jotakin epäedullista hänen ulkomuodostaan.

—Tahtoisit häväistä häntä? kysyi Johannes lempeästi. Onko viattomuus sinulle niin vastenmielinen?

Liisa näytti hänelle leikillisesti nyrkkiään.

—Sinä! hän sanoi. Taidatpa sinä pitää huolta kummastakin.

—Sekä sinusta että hänestä! oli Johannes vielä väärin-ymmärtävinään.

—Sekä hänen viattomuudestaan että sen kadottamisesta, parkaisi Liisa miltei epätoivoisesti. Ei, minä en jaksa sinun kanssasi!

Sitten hän laski kätensä hyväilevällä eleellä Muttilan käsivarrelle, samalla kuin hänen silmänsä liekehtivät tuttavallisina revontulina kohti Johannesta.

—Tuollainen hän on! hän sanoi Muttilalle. Eikö totta, hän voi ärsyttää ihmisen kuoliaaksi?

—Tuo tyttö voi ärsyttää sinut kuoliaaksi, virkahti Muttila. Sillä hän on todellakin kovin kaunis.

—Kuin luotu kuvanveistäjän malliksi? naljaili Liisa. Ei, mennään pois! Johannes katsoo jo synkkämielisesti sinuunkin. Mennään mieluummin mustasukkaisuutta näyttämöltä katsomaan!

Hän nyykäytti päätään jäähyväisiksi, naurahti vielä kerran ivallisesti, hävyttömästi ja häikäilemättömästi, ja veti Muttilan mukanaan.

Kuinka julkea hänestä oli tullut! Nyt vasta Johannes oikein huomasi sen.

Nähtävästi hänen oli kiirehdittävä murhatyötään, ellei hänen mieli tuhlata ruutia kokonaan harakoille.

Mutta pelkkä mahdollisuuskin, että Liisa todellakin oli käynyt häntä kotoa hakemassa, oli vaikuttanut merkillisesti häneen. Hän pyöritteli tuota ajatusta sinne tänne aivoissaan, miettien, mikä siinä voisi olla totta, mikä leikkiä tai suoranaista pilantekoa.

Eikä hän voinut olla tunnustamatta itselleen, ettei hänellä puolestaan olisi ollut mitään vastaan, jos se olisi tottakin ollut!

—Keitä ne olivat? kysyi Carmela arasti, heidän astuessaan permanto-aitioonsa.

—Taiteilijoita! murahti Johannes. Minun kansalaisiani. Kuinka niin?
Mitä pidit heistä?

—Sillä naisella oli niin hyvät ja viisaat silmät, selitti Carmela.

—Ehkä viisaat, mutta kaukana hyvyydestä, oikaisi Johannes. Mutta mies?
Mitä hänestä sanot?

—Hän näytti mielestäni aika pölkkypäältä, hymyili Carmela.

Aika suffragetti! ajatteli Johannes. Joko sinäkin alat? Merkillinen aikakausi tämä! Naiset tuntevat vaistomaista vetovoimaa naisiin. Ja miehet? Niin miehet tuntevat useimmissa tapauksissa samoin.

Miesraukat! Heidänhän täytyi joutua tappiolle tässä epätasaisessa kilpailussa.

Ja Johannes siirsihe hiukan etäämmälle Carmelasta, joka tällä hetkellä tuntui hänelle jo pelkän naisellisuutensa vuoksi vastenmieliseltä.

Esirippu nousi. Shakespearen intohimoiset rytmit alkoivat ryöpytä heidän ylitseen.

Jo ensi hetkestä tunsi Johannes henkeään pidättäen mukana olevansa.

Othellon esittäjä, hänelle kokonaan tuntematon nimi, vaikutti häneen heti suurelta näyttelijältä. Kieli, italian syvä, tummankirkas kieli kajahteli täyden rinta-äänen kannattamana. Ryhti oli korkea ja jalo, liikkeet täsmällisiä ja mittaeltuja.

Mutta mitä välitti Johannes tuosta kaikesta! Olihan hänelle itse näytelmä, itse sen traagillinen juoni ja tärisyttävä naismurha pääasia.

Vähitellen rupesi Othello, tuo miehisen lemmenvihan ikuinen perikuva, nousemaan hänen sielun silmiensä eteen kaikessa imponeeraavassa suuruudessaan.

Suora mies oli Othello, synkän intohimon leimaama kova soturiluonne, vaistojensa ja halujensa vallitsema. Vain Desdemonan lempeä naisellisuus oli voinut hänestä heleämpiä, päivänpaisteisempia puolia ilmi soinnuttaa. Sitä tärkeämmän täytyi olla hänelle hänen rakkautensa, sitä kuumemmin kuohua hänen raskaan, synkänpunaisen verensä, mitä lempeämmin Desdemona hymyili ja mitä kylmempänä kimalteli Jagon pirullisuus.

Mutta Jagohan petti! Desdemonahan oli puhdas ja valkea kuin pulmunen lumella. Mitä siitä, mitä siitä! Nopeasti, nopeammin henki pois häneltä!

Johannes lähti teatterista aivan kiihtyneessä mielentilassa.

Juuri noin sen piti käydä! Ei ampuma-aseella, ei millään aseella eikä koneella ylimalkaan, vaan kuristamalla. Kone oli liian kuollut niin elävää, niin liikkuvaa, pehmeää ja valkeaa rikosta rankaisemaan. Omin korkein käsin, oman miehisen voiman voitollisella, eläimellisellä riemuntunteella se oli suoritettava.

Johannes valvoi koko sen yön ja monta yötä. Nyt ei kukaan, ei mikään voisi enää häntä päätöksestään järkähyttää.

17.

Näin vieri pari viikkoa samassa ainaisessa, kiihottuneessa hermojännityksessä.

Useimmat yöt vietti Johannes unettomana. Sitäpaitsi hän tuskin söi enää ollenkaan. Kun hän katsahti peiliin, hän säikähti. Eihän hän ollut enää ihmisen näköinenkään.

Hän oli laihtunut luurangoksi. Hänen poskensa olivat syvillä kuopilla, hoitamaton parta törrötti ilkeästi esiin hänen ennen niin sileiksi ajetuista, anglosaksisista leuoistaan ja silmissä paloi synkkä loimotus, joka ei näyttänyt olevan enää tästä maailmasta.

Joka päivä hän aikoi tehdä työnsä. Ja joka päivä hän horjui jälleen, kuvitteli uutta onnea Liisan kanssa tai tapasi itsensä haaveksimasta ja himoitsemasta kaikkea outoa, ihmeellistä ja eriskummallista, mitä elämä vielä voisi tarjota hänelle.

Silloin sattuma tuli hänen avukseen.

Hän sai kirjeen Liisalta, jossa tämä ehdotteli yhteistä ajeluretkeä katakombeihin. He eivät olleet Muttilan kanssa vielä olleet siellä ja lykänneet pahojen ilmojen vuoksi käyntinsä aina tuonnemmaksi. Nyt sitä oli turha lykätä enää. Nyt olivat säät paranneet ja siitä voisi tulla mitä ihanin huvimatka.

Katakombeihin! Tuo ajatus kumahti Johanneksen aivoihin kuin kuolinkello.

Siellä oli paikka, siellä oli sopiva ympäristö. Ei Borghesen puistossa, mustien joutsenten joikulammella. Se olisi ollut aivan liian valoisa ja päivänpaisteinen heille. Katakombeihin! Sinne, sinne alas, maan uumeniin, minne ei päivä paistanut, ei kuu kumottanut.

Siellä oli heidän kohdattava toisensa. Siellä seisottava kuoleman
Herran edessä.

Kirje päättyi sanoilla: »Olisin hyvin iloinen, jos tulisit.» Ja siihen oli vielä lisätty jälkikirjoituksena: »Myöskin Carmela näkisi sen hyvin mielellään.»

Carmela! Mitä tämä merkitsi?

Johanneksen silmät pimenivät.

Mitä oli Liisalla ja Carmelalla keskenään tekemistä? Miksi Carmela käytti Liisaa sanansaattajanaan?

Olivatko he ehkä hyviäkin ystävättäriä? Tahtoiko Liisa ryöstää Carmelankin häneltä? Vai oliko tämä taas noita hänen tavallisia, valheellisia päähänpistojaan, joilla hän osasi niin perinpohjin ärsyttää Johanneksen?

Olivatko nuo kaksi ehkä tavanneet toisensa hänen selkänsä takana? Hullutusta! Eihän Liisa osannut italiaa, eiväthän he olisi voineet edes puhua keskenään. Mutta saattoi se olla mahdollistakin. Olihan Carmela itse Liisan silmiä niin hyviksi ja viisaiksi kehunut. Ja ehkä Liisa oli jo oppinut senverran kieltä, että saattoi hiukan solkata tavallisinta kanssapuhetta.

Oli, miten oli! Eihän ollut nyt aika enää sellaisia ajatella. Tuomion päivä oli tullut. Nyt oli hänen aika toimia eikä ajatella enää.

Matkan tuli parin päivän perästä määrätyllä hetkellä tapahtua ja Johanneksen oli kirjeellisesti ilmoitettava, mitä hän ajatteli ehdotuksesta.

Johannes kirjoitti kohteliaan kirjeen ja ilmoitti heti suostumuksensa.

Sinä päivänä hän söi kunnollisesti, joi pullon viiniä päälle ja kävi parturissa. Palasi sitten kotiinsa papereitaan järjestelemään.

Vähän oli hänellä tullut mitään omaan alaansa kuuluvaa työtä tehdyksi täällä Roomassa. Hiukan hajanaisia huomioita vain Italian agraariliikkeestä, juuri tapahtuvista vaaleista ja eri puolueiden kannasta maan ulkopoliittisiin kysymyksiin nähden.

Kuitenkin olisi tuota kaikkea nyt ollut erinomainen tilaisuus seurata täällä.

Mihin hän oli käyttänyt, mihin tuhlannut aikansa? Eikö voisi ottaa sitä vielä takaisin? Täytyihän hänellä olla Englantiin palatessaan edes joku käsikirjoitus kustantajalleen.

Mutta sitten hän muisti taas ja hymähti surumielisesti. Sehän oli totta, hänenhän täytyi huomenna tappaa eräs nainen! Eihän ollut sanottu, että hän koskaan palajaisi enää Englantiin.

Mutta sitten hän unohti taas koko asian ja jäi tutkimaan erästä alotettua käsikirjoitusta italialaisen sosialismin ja klerikalismin suhteesta toisiinsa, joka jo kauan oli hänen huomiotaan kiinnittänyt. Käsikirjoitus miellytti häntä. Kas vain, oliko hän osannut tuosta asiasta noinkin järkevästi ajatella!

Tuossa oli kuitenkin jotakin korjattavaa.

Johannes kastoi kynän mustetolppoon ja korjasi kohdan mieleisekseen. »Ei taantumusta eikä vallankumousta.» Tuolla ohjelmalla ajaa Quirinalien hallitus Italian juuri perikatoon.

—Täällä täytyy tulla vallankumous! sanoi Johannes ääneensä, uhkaavasti rystysillään pöytään napauttaen. Tämä ei käy, tämä ei käy!

—Herra jesta! kuului syvä, täyteläinen naisääni ovelta samassa soinnahtavan. Mikä ei käy? Miksi ei käy?

Johannes ei jouda innoissaan edes katsomaan, kuka tulija on.

—Sehän on selvä! huudahtaa hän kiivaasti nousten ylös ja lyöden kädenselällä paperiinsa. Kansa kuolee nälkään. Jo nyt jaetaan täällä maita omin luvin ja poltetaan herraskartanoita.

Tulija yrittää sanoa jotakin, mutta Johannes ärjäisee:

—Santarmit? Sotajoukot, sanot sinä? Katkeevat kuin korsi myrskyn tullessa. Etkö tiedä, että Sienan lähistöllä on vuotanut jo verta? Vangittu pari pahinta rauhanhäiritsijää! Kiihtynyt kansa vaatinut vapaiksi heidät, kivittänyt rikki kasarmin ikkunat.

—Kasarmin? Sienan lähistöllä? yrittää toinen hämmästyksissään.

—Juuri niin, jatkaa Johannes. Yhteislaukauksia, kuolleita ja haavoitettuja! Sehän on vallankumousta.

Vasta sitten hän huomaa, kuka tulija on. Hämmästyy, ottaa päästään kiinni, laskee paperin hiljaisesti pöydälle ja luo vielä kerran epäilevän katseen ovensuuhun. Tulee sitten tyynesti tervehtimään.

—Päivää, hän sanoo aivan tavallisella äänellään. Tervetulemaan!

Milloin sinä olet saapunut Napolista?

—Tänään, päiväjunassa, vastaa rouva Rabbing, katsoen tutkivasti häneen. Tulen juuri junalta.

—Kuinka pääsit sisälle?

—Ovi oli auki. Nähtävästi olit unohtanut hajamielisyydessäsi.
Säikähditkö?

—Enpä suinkaan. Olin vain tässä niin keskellä kirjoituksiani, Istu, ja riisu päältäsi! Et usko, kuinka minun on ollut ikävä sinua.

Hän sanoo tuonkin aivan järkevästi ja tasaisesti, mutta kummallisen koneellisesti ja harvakseen aivan kuin hänellä olisi vaiva puhua tai hän ei löytäisi sanoja oikein. Myöskin hänen liikkeensä ovat sangen verkkaiset ja varovaiset.

Hän mahtaa olla hyvin väsynyt, ajattelee rouva Rabbing huolestuneena.
Hyvä jumala, kuinka hän on mahtanut kärsiäkin!

—Minä olisin tullut jo paljon ennemmin, sanoo hän sitten. Mutta minullakin oli siellä omat taisteluni ja kärsimykseni.

Johannes tahtoo saattaa hänet istumaan ja auttaa häntä hatun riisunnassa. Vasta silloin hän huomaa, että hänen vaimonsa on surupuvussa.

—Mitä tuo on? hän kysyy, hitaasti huntua sormellaan osoittaen. Sinä suret?

—Niin, vastaa rouva Rabbing, katsoen suoraan silmiin häntä. Minä tulen kuolinvuoteelta.

Johannes säpsähtää.

—Kenen? Oletko sinäkin tappanut jonkun? kysyy hän kummallisesti hymyillen.

—Tauti tappoi. Hänhän olikin jo niin kauan kärsinyt osittaisesta halvauksestaan.

—Kuka? kysyy Johannes kiinteästi.

—Rabbing. Sinun entinen suurin vihollisesi, lisää rouva Rabbing surumielisesti hymyillen.

Johannes saattaa hänet nojatuoliin ja istuu itse toiseen häntä vastapäätä.

—Vai kuoli Rabbing? sanoo hän sitten välinpitämättömästi niinkuin olisi koira tai kissa kuollut. Kerro jotakin siitä!

Rouva Rabbing kertoo, miten hän tietämättään oli tullut samaan hotelliin asumaan, missä hänen entinen miehensä sairasti. Tämä saanut jostakin tietää hänen tulonsa ja lähettänyt heti häntä hakemaan.

He sitten tavanneet toisensa joka päivä. Jutelleet paljon keskenään ja tulleet toisiaan lähemmäksi kuin milloinkaan.

Johannes kuuntelee enää vain puolella korvallaan.

Sitten hän herää hetkiseksi ajatuksistaan, kun hän kuulee rouva Rabbingin myöskin muista Caprilla kohtaamistaan suomalaisista mainitsevan.

—Vapaaherra Carp oli siellä, virkkaa rouva Rabbing. Häneen eivät vain näytä vuodet pystyvän. Niin, ja sitten tapasin minä myös sinun entisen vaimosi siellä.

Hän virkkaa tuon ikäänkuin viivytellen.

Johannes koettaa päätään.

—Signen? sanoo hän sitten.

—Ei, Irenehän hänen nimensä oli. Mutta kyllä hänen serkkunsa Signe oli myös siellä. Me tulimme oikein hyviksi tuttaviksi.

—Niinkö? kysyy Johannes koneellisesti.

Mutta muuten etsii hän aivoistaan: Signe? Signe? Kuka se nyt sitten oli?

Rouva Rabbing huomaa, että hän on sairas eikä voi seurata enää keskustelua. Säikähtää ja kutsuttaa lääkärin, joka toteaa hänessä olevan kuumeen ja määrää hänet heti paikalla pitkäkseen.

Rouva Rabbing valvoo myöhään hänen vuoteensa vierellä.

18.

Johannes ei voinut koskaan jälkeenpäin itsekään sanoa oikein, kuinka se oli tapahtunut. Mutta aamulla hän oli karannut hoitajaltaan, noussut ylös, pukeutunut ja ollut määrätyllä hetkellä Angelon sillan päässä, jossa katakombi-kävijäin oli määrä kokoontua.

Liisa oli ajanut Muttilan, Johannes Carmelan kanssa. Kukaan ei ollut huomannut mitään erinomaista hänessä.

Hän oli jutellut kuin tavallisesti, ollutpa vielä tavallista vilkkaampi ja puheliaampi.

Kun oli tultu »*Domine quo vadis*?» kappelin kohdalle, hän oli pysäyttänyt hevoset ja pitänyt vielä pienen, innostuneen luennonkin siihen liittyvästä naivista legendasta.

—Onko mitään ihanampaa, hän oli huudahtanut, kuin tuo aamuhämäräinen kohtaus tällä autiolla maantiellä? Enkeli taivaasta astuu yöllä alas Mamertinin vankilaan ja johdattaa Pyhän Pietarin nukkuvien vartioiden ohitse vapauteen. Tämä tahtoo lähteä pois Roomasta, paeta pois koko kaupungista. Tänne saakka hän pääsee, niin tuleekin vastaan Vapahtaja itse.

Pietari tuntee hänet hyvin, vaikka aurinko ei ole noussut vielä. Hän kysyy hämmästyen: »Herra, kuhun kuljet?» Ja Kristus luo syvän, nuhtelevan katseen häneen ja vastaa: »Roomaan, tullakseni toisen kerran ristiin-naulituksi.»

—Mitkä klassilliset viivat! hän oli lisännyt vielä. Mikä tyylitelty, arkaistinen kauneus tuossa kohtauksessa Mestarin ja opetuslapsen välillä!

Sitten hän oli seonnut hiukan, ruvennut fantisoimaan jotakin kummallista tarinan syvemmästä, vertauskuvallisesta merkityksestä.

Kuinka muka oli ulkonaista vapautta ja sisällistä vapautta. Kuinka Pyhä Pietari tässä lengendassa oli kuin ihminen ylimalkaan, kuinka ihminen aina on pyrkimässä ulkonaiseen vapauteen, mutta silloin tuleekin vastaan hänen oikea vapauttajansa, hänen rakkain aivokuvansa, ja johdattaa hänet ulkonaisesti takaisin vankilaan, mutta samalla yhä suurempaan sisäiseen selvyyteen ja…

—Nyt en minä jaksa seurata enää! Liisa korvia pidellen sanonut, ja kaikki, Johanneskin, silloin purskahtaneet nauramaan.

Siinä olivatkin Pyhän Calixtuksen katakombit olleet heidän edessään.

He olivat saaneet hetken odottaa aurinkoisella pihamaalla, ennen kuin heidän vuoronsa oli tullut. Päivä äkkiä pimennyt heiltä. Kukin heistä saanut käteensä pienen vahakynttilän ja niin lähdetty tuohusta kantavan munkin jälestä loppumattomia solia ja käytäviä taivaltamaan.

He olivat kulkeneet hanhenmarssia, munkki edellä, sitten Carmela, sitten Liisa, ja Johannes viimeisenä. Muuten he eivät olisi mahtuneetkaan, sillä käytävät olivat vain metrin ja puolentoista levyisiä.

Tunnelma alussa ollut juhlallinen, miltei kammottava. Liisakaan ei ollut uskaltanut nauraa ollenkaan. He olivat pysähtyneet marttyyrien tomun eteen ja kristillisen seurakunnan ensimmäisiin rukousholveihin. Jostakin sivukäytävästä kaukaa, monien sokkeloiden takaa, vilahtaneet toisen samanlaisen matkueen aaveentapaiset kynttilätulet.

Eivätkö liikkuneetkin siellä tämän kamalan, viisikerroksisen, monen neliökilometrin laajuisen kuolonkaupungin ensimmäiset alku-asukkaat?

Entä jos eksyisi tänne? Mitä jos nämä holvit äkkiä täyttyisivät hiljaisen, salaperäisen virren huminalla?

Johannes juuri silloin säikähyttänyt kaikki alkamalla hiljakseen messuta jotakin säveltä kämmentorveensa. Kun häntä oli kielletty siitä, hän kysynyt eikö saanut saarnata edes ja siihen luvan saatuaan jälleen tuikkivien vahatulien ääressä juhlallisesti pomiloinut.

—Täältä se siis nousi kerran, hän sanonut, se usko, joka nyt yli Rooman ja kaiken maailman miljoonina kullattuina kirkonkupuina kimmeltää! Eikö totta, siinä ajatuksessa on jotakin pelottavaa? Ei ollut ihme, että Rooma vainosi heitä, sillä olivathan nuo kalpean Natsaretilaisen palvelijat pahimpia sosialisteja, anarkisteja ja nihilistejä, mitä maailma milloinkaan oli nähnyt.

He kielsivät nimittäin elämän. Julistivat tomuksi ja tuhkaksi kaiken tämän ajallisen, kaiken rikkauden, rakkauden, nautinnon tästä-päivästä ja huolen huomisesta. Heillä oli huoli vain ijäisyydestä, omasta ijäisimmästä itsestään.

Hän itse ollut kalpea kuin kuolema noin puhuessaan.

Liisaa äkkiä ruvennut hermostuneesti juuri juhlallisimmalla hetkellä naurattamaan. Kuin pikkulasta, kuin koulutyttöä. Silloin se oli tapahtunut, silloin se oli ilmi purkautunut.

Johannes karjaissut ja syöksynyt hänen kimppuunsa koettaen tavata häntä kaulasta ja hänet kuristaa. Liisa kiljahtanut, pudottanut kynttilänsä ja paennut. Myöskin Johanneksen kynttilä sammunut ja hän syöksynyt jälestä. Alkanut hirvittävä, kuolon-kamala ajojahti kautta pilkkopimeiden, matalien uurnakammioiden.

Edellä otus, edellä naaras, pelkäävä henkeään. Takana järkensä menettänyt metsästäjä, villi-ihminen aarnikorpien ajoilta, joka oli tuntenut verenhajun sieraimissaan ja samosi ryskinällä, kaikki nälän, surman, hekkuman ja väkivallan vietit tulikerinä kiiluvissa silmissään.

Muut kaikki jääneet tyrmistyneinä siihen seisomaan.

Munkille tullut hätä käteen. Hän johdattanut heidät nopeasti ja suorinta tietä maanpinnalle ja hälyyttänyt väkeä. Lähdetty miesvoimalla etsimään kadonneita. Kuin hukkuneita heitä oli saatu monta tuntia harata, vihdoin löydetty heidät jonkun ristikäytävän nurkkauksesta.

Johannes tullut heitä vastaan yltäpäältä verissä, kuin petolinnun raatelemana. Liisa levännyt hänen käsivarsillaan taintuneena, mustana, nokisena, vaatteet rikkirevittyinä, mutta kuitenkin elossa vielä.

Johannes ollut aivan tyyni ja sanonut:

—Minä olen hullu. Viekää minut sairaalaan!

Liisa vironnut heti, kun oli päässyt ulko-ilmaan. Johannes viety hourulaan, jossa häntä oli pitkät ajat hoidettu. Sieltä päästyään hän oli muuttanut Rooman lähistölle Albano-vuoristoon asumaan.

Tuon tapauksen jälkeen he eivät enää koskaan tavanneet toisiaan.

19.

Vuosia oli edellisestä vierähtänyt.

Astuu varhaisena aamuhetkenä eräästä Rooman portista ulos pitkä, valkotukkainen, valkopartainen mies, toivioretkeläisen käyrä sauva kourassaan. Hänen otsansa on uurtunut, hän käy sangen kumarassa, mutta kuitenkin reippain askelin ja pää keveästi keinahdellen.

Se on Johannes. Hänen on hyvä olla nyt.

Hän on yksin. Hän elää erakkona. Hän asuu Monte Cavolla, Albano-vuorten korkeimmalla kukkulalla, noin tuhat metriä merenpinnan yläpuolella. Hän ei tapaa ketään, hän ei seurustele kenenkään kanssa. Mikään ei häiritse hänen onneaan.

Joskus täytyy hänen käydä kuitenkin Roomassa ruoka-ostoksilla tai postiaan hoitamassa. Mutta muuten hän pysyttelee vain yksinäisessä vuoristokylässään tai tekee lyhyen kävelyretken Rocca di Papaan, sen alapuolella olevaan pieneen kaupunkiin.

Hän on nyt melkein terve jo. Mutta hänen muistinsa ei ole täydellisesti palannut vielä ja hän ihmettelee usein, kuinka hänellä on näin pitkä ja valkoinen parta ja miksi hän on näin iloinen ja onnellinen.

Hän on päättänyt nyt olla yksin. Mielestään hän ei sovi ihmisten pariin. Ja silloinhan ei ole muuta keinoa.

Kuitenkin hän tapaa silloin tällöin vaimoaan, joka asuu nyt Caprilla ja jonka asuinsaaren hän voi nähdä rakkaan Monte Cavonsa korkeimmalta nyppylältä.

Hän kiipeää sinne joka päivä. Ja hän palajaa sieltä aina silmät hellän liikutuksen kyynelistä vettyneinä.

Hänen vaimonsa on ainoa nainen koko maailmassa, joka ei ole tuottanut tuskaa hänelle.

Kärsimystä kyllä, pelkällä hyvyydellään, pelkällä olemassa-ololla.
Mutta ei tuskaa! Siksi on Johannes hänelle ijäisesti kiitollinen.

Hän on nyt jo niin terve, että hän voi tehdä työtä. Ei mitään luovaa, ei mitään hermoja rasittavaa työtä tosin, mutta kyllä säännöllistä, säntillistä konttorityötä, kuten omien muistiinpanojensa ja ainekokoelmiensa järjestämistä.

Hän tuntee, että paljon on särkynyt hänen sisällään. Hän tietää myös, että hän on ollut hullu, eikä tiedä aivan tarkkaan, tokko hän enää koskaan tulee entiselleen. Mutta sekään ei voi häiritä hänen onneaan.

Hän ei uskalla mitään, hän ei pane alttiiksi mitään. Hän tahtoo pitää, mitä hän niin monen murheen ja kärsimyksen kautta on saavuttanut, ja pelkää jokaista, joka voisi käydä hänen nykyiselle olotilalleen vaaralliseksi.

Kenties hän ei koskaan enää tule entiselleen.

Mutta hän ottaa tuonkin sisäisen tietämyksen vastaan lempeällä kärsivällisyydellä ja pitää sitä luonnon ankariin, oikeudenmukaisiin lakeihin kuuluvana. Eikä hän sitä edes valitakaan. Sillä hän tietää, että mitä enempi voimaa on, sen raskaamman laskee kohtalo kärsimysten kuorman ihmislapsen hartioille.

Ja hän puolestaan on kärsinyt liian paljon toivoakseen itseään enää entisiin rahkeisiinsa.

Jumala oli antanut jättiläisen voimat hänelle, mutta myöskin niitä vastaavat intohimot, ijäiset tutkaimet tuskan heimon, jotka olivat pyörremyrskynä kuljettaneet häntä läpi korkeuksien ja syvyyksien. Koskaan ei rauhan onni ollut koittanut hänelle. Niin sai hän elämänsä ehtoolla nähdä senkin välkähtävän.

Tätä onneaan hän ei enää tahdo mistään hinnasta myödä. Nyt vasta hän on oikea onnen orja.

Kyllin paljon itse kärsittyään hän on saanut kuin lahjaksi suuren, maailmoita-syleilevän sympatian kaikkia luotuja, kaikkia luontokappaleita kohtaan, joita ihmiset hyviksi ja huonoiksi nimittävät, mutta joiden kaikkien kohtalo on yhtä traagillinen kuin hänenkin. Ja kyllin kaukana ihmisistä eläessään hän on oppinut myöskin kaukaa ihmisiä rakastamaan, hyvin tietäen, ettei hän millään voi lievittää heidän yhteistä murhettaan, mutta lujasti päättäneenä, ettei hän myöskään lisäisi sitä pienimmälläkään.

Onko hän kristitty? Onko hän pakana? Ei hän tiedä sitä itsekään. Hän tietää vain,

että totuus on korkein uskonto kaikista ja että aurinko on kaikille sama, vaikka sen valkeus eri säteinä maahan lankeaa.

Onko hän tolstoisti vai nietzscheläinen? Lihansyöjä vai kasvinsyöjä? Vanhoillinen vai edistysmielinen? Egoisti vai altruisti?

Nuo kaikki kysymykset eivät liikuta häntä nimeksikään. Hän tietää, että ne ovat leluja, joilla ihmislapset leikittelevät, ja silloin kun ne kenties ovat vakavimmin käsitettäviä, ne ovat vain aste-eroja. Sillä kaikilla on sama tie kuljettavanaan totuuden kukkulalle.

Sama tie, sama totuus, sama elämä. Kenelläkään ei ole oikeus sitä omakseen nimittää. Mutta toiset kulkevat edellä, toiset jäljessä. Ja niillä, joilla on enimmän voimaa, on vaikeimmat vastavoimat voitettavanaan.

Korkeana kuin taivas, kauniina kuin maa, surullisena ja suloisena kuin syystouko, joka sen harjalla aaltoaa, niin kaartui kuolevaisen kohtalo hänen mielessään. Mutta ei suuri yksin ollut suurta hänelle. Myös kaikki pieni ja vähäpätöinen saattoi hänen mieltään kiinnittää.

Ja tällaisena raikkaana, rauhallisena talviaamuna, jolloin ilmassa oli heräävän tuoreuden tuntua ja hopeinen auer vielä mailla ja teillä ja talojen katoilla karkeloi, oli kaikki, maa ja taivas, luonto ja ihmiset, elämä ja kuolema, yhtä suurta, yhtä kaunista ja korkeata hänelle.

Tällaisena aamuna hän istahtaa tavallista suuremmalla ilolla raitiotie-vaunuun, joka pikajunan nopeudella kiidättää hänet kohti hänen yksinäistä vuoristomajaansa. Ja tällaisena aamuna näyttävät ihmiset hänestä tavallista paremmilta ja Monte Cavo kahta korkeammalta.

Tällaisena aamuna täyttää onni koko hänen olentonsa. Hänellä on varaa kiintyä kaikkeen ja kuitenkin olla kaiken ulkopuolella. Toivoa ihmisiä paremmiksi, rehellisemmiksi ja kauniimmiksi ja kuitenkin iloita heistä semmoisina kuin he ovat, myöskin vastapäätään istuvasta viekkaan-näköisestä maalaisukosta, joka herttaisella nautinnolla juuri kertoo viime kaupunkiretkellään suorittamastaan tullipetoksesta.

Hänellä oli ollut hanhi myötävänään, josta olisi ollut veroraha kaupungin portilla suoritettava. Mutta hän olikin pistänyt sen yksinkertaisesti eukkonsa hameiden alle.

Hän nauraa, eukko nauraa, Johannes nauraa kaikkein enimmän. Sillä olisihan ukolla, jos hän olisi tullut ilmi, ollut siinä kaksi hanhea tullattavanaan!

Silloin nauraa koko vaunun väki. Mutta Johannes kääntyy vaunun-ikkunasta ulos katselemaan.

Tällaisena aamuna on hänestä kuin hän näkisi ensi kerran noiden kunnioitusta herättävien Acqueductien muurit, Appius Claudiuksen aikahiset. Ja vanhan Rooman voima puhuu jälleen niiden paasista hänelle.

Oli ne sentään poikia ne vanhan Rooman ukot! hän ajattelee mielihyvällä valkeaa partaansa pujoen.

Kun ne tekivät tien, ne tekivät sellaisen, että se kesti ja kestää vuosituhansia. Kun oli kysymys vesijohdoista, ei ruvettu mitään pikkuränneiä rakentelemaan, vaan ohjattiin valtaisat virrat kautta kaariholvien, ijäisten kuin maa-emo itse.

Kääpiöitä me nykyajan pojat olemme heidän rinnallaan, ajattelee hän sitten, tuntematta kuitenkaan mitään kateutta noita jättiläisiä, noita paasijärkäleiden heittelijöitä, noita hiidenkirkkojen rakentajia kohtaan.

Tällaisena aamuna on itse campagna hänestä pukeutunut juhlapukuun. Edessä kukkuloiden voimakas ruskeaväri, kahdenpuolen tietä talvisten viinitarhojen, pinjojen, sypressien ja öljypuu-ryhmien eritummat ja erivaaleat vivahdukset.

Mutta siinä onkin jo Rocca di Papa hänen edessään, jyrkällä vuorenrinteellä, jonne päätä-huimaava hissijuna hänet kuljettaa.

Kaupunki on pieni ja sanomattoman likainen, mutta sentään paratiisi hänestä. Sen taemmassa osassa ei oikeastaan voi puhua kaduista ollenkaan. Kujia, takateitä, mukavuuslaitosten solia ne ovat, lemahtelevia kuin pahimman lantahelvetin porstuat.

Kuitenkin rämpii hän niitä hytkäyttävällä sisäisen sankaruuden tunteella, sillä niiden varsille on viskottu pieniä maakojuja, kurjia hökkeleitä, joita he sanovat kodeiksi ja joissa kaikesta päättäen asuu onnellisia ihmisiä.

Tällaisena aamuna hän kurkistaa myös jonkun tuollaisen savimajan ovesta sisälle ja saa lahjaksi aivan etruskien aikaisen vaikutuksen. Vieläpä ystävällisen pään-nyykähdyksenkin, talon asukkailta, kahdelta vanhukselta, jotka kuin

Philemon ja Baucis juuri istuvat lieden ääressä murkinallaan.

Puiset lusikat, puiset lautasetkin! Mitkä klassilliset viivat tuollakin elämänmuodolla!

Ja melkein kuin jonkinlaisen ihmisheimon patriarkan tavoin siunaten mielessään heidän ateriaansa astuu Johannes tyytyväisenä, pyhätunnelmaisena edelleen.

Tällaisena aamuna ei häntä häiritse edes likainen, vallaton lapsiparvi, joka kaupunginlaidasta hänen seuraansa liittyy ja on monta kertaa ollut hänen Monte Cavolle nousunsa pahin vastamäki. Mutta hän pääsee siitä lahjomalla pahimmat heistä namusella tai kuparikolikolla ja silloin jättävätkin jo kaikki epämiellyttävät vaikutukset hänet ja hänen huomionsa kääntyy yksinomaan suuren luonnon ihailuun.

Tie kulkee pitkin hurmaavaa vuorenrinnettä, jonka harvan lehvikon läpi taulut toistaan komeammat vilahtelevat.

Tässä on hänen majansa. Mutta tällaisena aamuna ovat hänen askeleensa niin keveät, että hän heti jatkaa matkaansa ylimmän kukkulan huipulle.

Hän kulkee avaran, nurmettuneen yläng̈ön laitaa, joka aikoinaan on ollut Hannibalin leiripaikkana. Mutta hänen ajatuksensa liitävät vielä kauemmaksi, aikoihin, jolloin koko tämä vuoristo oli tuliperäinen ja jolloin tässä kiehui ja kohisi valtava kraateripata.

Milloin se oli? Kymmeniätuhansia, satojatuhansiako vuosia sitten? Vaiko eilen? Hänestä on kuin hän olisi elänyt kaikki.

Alkavat sileät, suuret kivilaatat äkkiä työntyä esiin vuorenrinteestä hänen jalkojensa alle. *Via sacra*, vanhojen roomalaisten pyhä tie se on. Helppo on niitä myöten tämä viimeinen voimanponnistus kukkulalle.

Tässä paljastaa Johannes päänsä, sillä tähän päättyy myös hänen kirkkotiensä.

Huipulla on ennen sijainnut Latiumilaisen Juppiterin temppeli. Nyt on siinä vain autio luostari puutarhoineen ja muurineen, puiden alla paadet pöytinä, niiden ympärillä ijänikuiset, sammaltuneet kivipenkit. Joka taholla ihanat ilmanrannat.

Kelpasi tässä elää ja olla munkkiretkaleen, tuumii Johannes hyväntuulisena.

Likkiä viiniä tässä tai vain muuten jouten istua, miettiä ja lueksia, ympärillä varjoisa, kukoistava yrttitarha, koko Rooman campagna jalkojen alla. On niitä miekkoisia miehiä ennenkin elänyt!

Luostarissa on torni ja torniin sangen sokkeloiset käytävät, lopuksi jyrkät tikapuut. Mutta tällaisena aamuna suorittaa Johannes aina sieltä jumalanpalveluksensa.

Sieltä aukenee hänelle luonnon ääretön jumaluus vasta kaikessa mahtavuudessaan.

Yhtäältä paistaa hänen silmäänsä meri, ei pienenä pilkkeenä ainoastaan, vaan leveänä, suunnattomana ulappana, jonka pilvien raosta sinne sattuva aurinko maalaa aivan kultaiseksi. Tuskin paljaalla silmällä erotettavat pisteet siellä ovat yhtä monta Välimeren haahta, jotka mailta vierailta maille vieraille purjehtivat. Mutta sieltä yhä kauempaa, katseen eteläistä rannikkoa pitkin entäessä, näkyvät saaret aina Napolin edustalta.

Siellä on Capri, siellä asuu hänen ainoa ystävättärensä. Ja hän kohottaa kätensä siunaten sinnepäin.

Hän kääntää silmänsä toisaalle ja säikähtää jälleen vuoren korkeutta, joka muuttaa kaikki suhteet siellä alhaalla aivan naurettaviksi.

Tuo pieni, vähäpätöinen kyläpahainen tuolla lakeudella, onko se Rooma? Ja tuo vaaleampi piste sen toisessa päässä, onko se Pietarinkirkon kupu? Mitkä lilliputit ovat mahtaneet siellä leikkiäkään rakennusmestareita!

Vilkkuu Tiberin suu kapeana hopealankana tuolta kauempaa, muinaisen satamakaupungin Ostian kohdalta. Pilkahtelevat esiin kaikki nuo pienet, ihastuttavat kaupungit campagnalta, Frascati, Marino, Albano, Ariccia, Genzaro, Castel Gandolfo, useimmat vanhojen klassillisten kaupunkien, kuten Tusculumin, Alba Longan, Castromoeniumin raunioille rakennetut. Ja tuossa lähellä, miltei jalkojen alla lepää rasvatyyni Albano-järvi, sekin sammunut tulivuori aikoinaan, peninkulman laajuinen ympärimitaltaan, mutta täältä katsoen kuin idyllisen metsälammen silmä, tuskin kivenheiton levyinen ja pituinen.

Sen rannat ovat nyt niinkuin muinoinkin täynnä ylhäisten roomalaisten kesähuviloita. Ja Johannes kohottaa kätensä siunaten myös sinnepäin.

Taas kääntää hän katseensa tasangolta läntisen taivaanrannan loputonta vuorijonoa ja sen harmaata, ruskeata ja hiukan sinertävää värisinfoniaa ihailemaan.

Harmaansinisen värin antavat puut, jotka ovat lehtensä pudottaneet.
Toiset, kuten öljypuu, soittavat tummempia säveliä.

Ja kaukana, tämän kaiken takaa, nousevat Apenninien lumiset huiput, joiden päältä synkät, uhkaavat pilvenlongat näyttävät myrskyä, hävitystä ja kuolemaa ennustavan.

Mutta Johannes kohottaa kätensä siunaten myös sinnepäin.

End of the Project Gutenberg EBook of Onnen orja, by Eino Leino

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK ONNEN ORJA ***

***** This file should be named 14387-8.txt or 14387-8.zip ***** This and all associated files of various formats will be found in:
http://www.gutenberg.net/1/4/3/8/14387/

Produced by Tapio Riikonen

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You

may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at http://gutenberg.net/license).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of

this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.net), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty

payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project

Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTIBILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the

trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at http://www.pglaf.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at http://pglaf.org/fundraising. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK,

99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pglaf.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at http://pglaf.org

For additional contact information:
Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations ($1 to $5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit http://pglaf.org

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: http://pglaf.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

http://www.gutenberg.net

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.